

REUNAMERKINTÖJÄ HYLKYSYRJÄSTÄ

TOIMITTANEET
PÄIVI ARMILA, TERHI HALONEN JA MARI KÄYHKÖ

Nuorten elämänraameja
ja tulevaisuudenkuvia
harvaanasutulla maaseudulla

Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä

Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia
harvaanasutulla maaseudulla

Reunamerkin­­tö­­jä Hylkysyrjästä

Nuorten elämä­­nraameja ja tulevaisuudenkuvia
harvaanasutulla maaseudulla

TOIMITTANEET

PÄIVI ARMILA, TERHI HALONEN JA MARI KÄYHKÖ

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Verkkajulkaisuja 117

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Amanda Vähämäki
Kansipohja: Sole Lätti
Kustannustoimitus ja taitto: Ari Korhonen

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,
julkaisuja 117, *Liike*

ISBN 978-952-7175-38-5
ISSN 1799-9227

2017. Painettu kirja on julkaistu vuonna 2016.

Julkaisujen tilaukset:
Nuorisotutkimusverkosto
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsinki
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog>

Sisällys

ESIPUHE	7
I JOHDATUS	9
1 Tervetuloa Hylkysyrjään	9
2 Kiinni olemisen syrjässä	13
II HYLKYSYRJÄN HISTORIAA: JUUSTOHÖYLÄÄ, KIRVESTYÖTÄ JA VIIKATEMIEHIÄ	21
3 Keskustelun keskellä syrjä: syrjäseutukeskustelu Suomessa vuodesta 1945	21
4 Syrjäseutu ja koulutuksen politiikka: ilomantsilaisen maatalousopetuksen tarina	41
III EI-MINKÄÄN TEKEMISTÄ KESKELLÄ EI-MITÄÄN – VAI MITEN SE ON?	59
5 Hylkysyrjäläisnuorten arjen rytmit ja piirit	60
6 Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus	74
IV KILOMETRIEN TAKAA KOHTI KILOMETRITEHDASTA?	97
7 Oppilaanohjaajadilemmoja: toiveiden ja todellisuuden railossa	99
8 Maan korvesta kulkevi lapsosen tie: ammattilaisinterventioita	111
V PÄÄTELMIÄ, TUNNELMIA JA TULKINTOJA	124
9 Metodologinen urbanismi ja maaseutututkimus	125
10 Hylkysyrjän evakuoitu nuoruus?	135
LOPPUVIIITTEET	138
KIRJALLISUUS	141
KIRJOITTAJAT	153
TIIVISTELMÄT	154

KUVA 1. Kylmä tila – tyhjentynyt kotipesä (Terhi Halonen)

Esipuhe

Käsillä oleva kirja on pitkän pohdiskelun ja työstämisen tulos. Se on syntynyt usean enemmän tai vähemmän maaseudulla kasvaneen ja yhä asuvan tutkijan arkikokemusten, havaintojen, ihmettelyn ja huolenkin aihioista. Harvaan asutun maaseudun elämisen ehtojen yhteinen pohdiskelu on patistanut kirjan kirjoittajat konkreettisille tutkimuksen tekemisen kentille: kokoamaan analysoitavia aineistoja ja syventymään niistä kirjoittamisen työhön. Kyseessä on ensimmäinen tässä mittakaavassa toteutettu nuoruutta harvaan asutulla maaseudulla tai reuna-alueilla tarkasteleva puheenvuorojen kokoelma. Koska se on ensimmäinen, sen tehtävänä on rakentaa kohteestaan yleistä, isoa kuvaa ja kehystä, jonka sisään asettuvat jatkossa tehtävät tarkemmat, syrjäseutunuoruuden erilaisuuksia ja nyansseja avaavat analyysit.

Tässä yhteydessä kirjan toimittajat esittävät kiitoksensa tuntemattomaksi jääneelle tekstien arvioijalle, jonka arvokkaat kommentit avasivat silmiämme tekstiin luiskahtaneen ylenmääräisen paatoksen edessä. Kiitos myös kirjaan kirjoittaneille tutkijoille. Hannoniementien ”tutkijaresidenssi” on tarjonnut monta kertaa hylkysyrjämäisen inspiroivat ja vieraanvaraiset puitteet tekstien työstämiselle. Suuri kiitos tämän kotoisan residenssin emäntä- ja isäntävälle.

Yhden prosessin päätös merkitsee yleensä sitä, että toinen on jo hyvässä vauhdissa. Näin on tässäkin tapauksessa. Osa meistä on jo päässyt työkentelemään kiinnostavan aiheemme parissa Nuorisotutkimusverkoston ”Nuoret ajassa” -hankkeen tutkijoina. Kiitos myös tästä mahdollisuudesta – jo tähänastiset aineistonkeruukokemuksemme kyseisessä hankkeessa ovat osoittaneet, että tämä kirja kannatti tehdä osviitaksi kaikille niille tutkimusmatkoille, jotka tästä eteenpäin suuntautuvat erilaisiin maamme hylkysyrjiin.

Reunoilla talvella 2016

Toimittajat

KUVA 2. Kylänraitti (Päivi Armila)

I Johdatus

1 Tervetuloa Hylkysyrjään

Päivi Armila

Tämä on kirja Hylkysyrjästä, sen historiasta ja sen ihmisistä toiveineen, unelmineen ja arkisine elämänkehysineen. Kirjassa tarkasteltua arkea on eletty ja eletään itäsuomalaisessa kylässä, jonka voi katsoa sijoittuvan yhteiskunnalliseen kaksoisperiferiaan: monien sosiaalisten ongelmien vaivaamalle maantieteelliselle reuna-alueelle ja sen sisällä niin sanottuun harvaan asuttuun maaseutuun. Tällaisia syrjäisiä asuinseutuja on suomalaisessa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa ja palvelutarjontaa suunniteltaessa opittu tarkastelemaan erityisesti vanhuuden elinympäristöinä. Näin syntyy ”ikänäköistä” maaseutupolitiikkaa, jossa kyseisistä seuduista puhutaan gerontologian termein (esim. Tedre & Pulkkinen 2010). Näillä paikkakunnilla asuu kuitenkin myös nuoria ihmisiä, joiden elämään kyseinen asuinympäristö tarjoaa omanlaisensa mahdollisuusrakenteet (vrt. Paju 2004). Näiden mahdollisuusrakenteiden ja paikallisten elämäntapatraditioiden keskellä elää nuorten ja nuorten aikuisten sukupolvifraktio (käsitteestä esim. Virtanen 1999; Kertzer 1983), joka on jäänyt näkymättömäksi etnografisessa nuorisotutkimuksessa ja jota ei useinkaan tavoiteta edes erilaisilla nuorten elämään vaikuttamaan pyrkivillä ohjausinterventioilla (Harinen ym. 2010; Harinen & Souto 2011).

Pitkät matkat työtä tarjoaviin yrityksiin ja organisaatioihin, samoin kuin oppilaitoksiin ja yhteisiin vapaa-ajan tiloihin, tuottavat elämäntapaa ja kulttuuria, jonka mieli ja mielekkyyden kokeminen kiinnittyvät johonkin muuhun kuin koulutus- ja palkkatyöyhteiskunnan tavanomaisiin pätemisen elämäkenttiin tai kaupungistuneisiin tarjonta- ja toimintaympäristöihin. Tässä kirjassa tarkastelemme Hylkysyrjäksi kutsuamme asuinympäristöä ja siinä elettyä elämää erityisesti nuoruuteen liittyvien kysymysten näkökulmasta. Tarkastelumme on ensisijaisesti nuoriso- ja yhteiskuntapoliittinen, alueellisen eriarvoisuuden kysymyksistä ponnistava; nuorten oikeudet erilaisiin palveluihin ja osallisuuden tai osallistumisen areenoihin muuttuvat käytännöiksi eri tavoin erilaisissa asuin- ja elinympäristöissä.

Tutkijavierailujemme kohteina olleet Hylkysyrjä ja sen asukkaat ovat metodologisesti rakennettuja tyyppejä, empiiristen aineistojen perusteella konstruoituja tutkimusten tuotoksia.¹ Monet kirjassa esille tulevat erisnimet, myös Hylkysyrjä, ovat pseudonyymejä. Tyyppihylkysyrjämme on konkreettinen paikka ja asuinympäristö, mutta se on myös diskursiivisesti tuotettu elämänkehys. Hylkysyrjä on myös mielentila, enemmän vetäytymistä ja sivuun asettumista kuin keskuksiin ja niiden sykkeeseen pyrkimistä. Se voi olla myös halua päästä pois reunojen tuottamasta sosiaalisesta etäisyydestä. Hylkysyrjä ei kuitenkaan, nimestään huolimatta, ole vain apatian, kurjuuden ja tulevaisuudettomuuden kotipaikka: Hylkysyrjästä halutaan usein pois ja monen on sieltä lähdettävä, mutta siellä myös nauretaan, rakastutaan, matkataan kouluun ja takaisin, tavaataan ystäviä, perustetaan perheitä ja hoidellaan lapsia.

Ajatus kirjan kirjoittamisesta syntyi jokunen vuosi sitten, kun seurasimme keskustelua kouluverkkojen silmäkokojen suurentamisista ja pohdimme tuon trendin seurauksia erityisesti nuorten koulumatkojen pidentymisen näkökulmasta. Aihe jäi kaihertamaan tutkijamieliä, ja vähitellen kirjoittajajoukossamme kasvoi laajempikin kiinnostus tarkastella suomalaisen yhteiskunnan hylkysyrjiä ja erityisesti nuorten elämää niissä. Tätä kirjaa varten olemme analysoineet Hylkysyrjän menneisyyttä ja nykyisyyttä historioitsijan, sosiologin ja kasvatustieteilijän silmin. Historiallisissa tarkasteluissa olemme keskittyneet erityisesti niihin rakenteellisiin ja koulutuspoliittisiin kehityskulkuihin, joiden vedossa Hylkysyrjän nuorilta ovat kadonneet mahdollisuudet kouluttautua ja valmistua ammatteihin kotipaikkakunnallaan. Nuorisososiologinen katsemme on kohdistunut nuorten hylkysyrjäläisten arkeen, elämisen kulttuuriin, vertaissuhteisiin sekä tulevaisuuskuviin tässä ja nyt – asioihin, joista nuoruuden elämänvaihe sosiaalisesti normitettuna pitkälti koostuu. Kasvatustieteellisissä ja koulutussosiologisissa analyyseissämme olemme olleet kiinnostuneita erityisesti Hylkysyrjän nuorten koulunkäyntiin liittyvistä kysymyksistä.

Tutkimustemme empiiriset aineistot ovat moninaisia. Olemme lukee neet oppilaitostilastoja ja pohtineet niissä esiin tulleita muutoksia nuorten näkökulmasta. Olemme koonneet arkistomateriaalia: Hylkysyrjän paikallispoliittista keskustelua ja pöytäkirjoja. Olemme haastatelleet nuoria hylkysyrjäläisiä ja tentanneet ammattilaisia, joiden tehtävänä on pitää huolta siitä, että Hylkysyrjän nuoret eivät putoa työ- ja koulutusyhteiskunnan

normittamista hyvän elämän puitteista. Lähtökohtamme on empiirinen: Hylkysyrjä voidaan sijoittaa kartalle ja nähdä maantieteellisesti. Sen voi kuitenkin määrittää myös henkiseksi olemiseksi, mielentilaksi, jossa ihminen kokee olevansa sivussa täysivaltaisesta yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kansalaisuudesta. Henkistä hylkysyrjäisyyttä on mahdollista kokea vaikkapa Kolmen sepän patsaalla, mutta kahden hylkysyrjän louku – mentaalinen ja maantieteellinen – on arkista totta vain syrjäkyllä, siellä, missä kilometrit eristävät konkreettisesti.

Tässä kirjassa annetaan paljon tilaa ja painoarvoa hylkysyrjälaisten nuorten kouluttautumismahdollisuuksiin liittyville kysymyksille, ja tälle on selkeä syynsä. Lukuisissa tutkimuksissa (esim. Kivelä & Ahola 2007; Kasurinen & Launikari 2007; Myrskylä & Pyykkönen 2015) on todettu, että toisen asteen koulutukseen siirtymisen elämänvaihetransitio on tärkein yksilöllinen syrjäytymis- ja selviytymisindikaattori: koulutuksen ulkopuolelle jääminen on (tilastollisesti) vahvin nuoren syrjäytymisuralle ajautumisen ennustaja. Hylkysyrjän nuoret ovat erityisen haavoittuvia tämän tilastollisen todennäköisyyden edessä, koska heidän koulunkäyntiarkensa vaatii erityisiä ponnisteluja. Heidän koulunkäyntiinsä liittyviin erityisolosuhteisiin ei myöskään ole kiinnitetty erityistä huomiota. Toisen asteen koulutusmahdollisuuksien tavoitettavuus onkin tärkeä tutkimusaihe paitsi aluekehitystä ja koulutuksen työelämävastaavuutta koskevana kysymyksenä, myös yksittäisten nuorten elämänkulkujen näkökulmasta.

Kirjan ensimmäisissä pääluvuissa (I ja II) avataan niitä historiallisia käännteitä, joissa vilkkaan ja elinvoimaisen Hylkysyrjän asukkaita on vähitellen liu'utettu lähellä olevien työ- ja koulutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Historiallisissa analyyseissa katsotaan myös paikalliselle tasolle ja tarkastellaan Ilomantsin, itäsuomalaisen pitkien etäisyyksien paikkakunnan, ammatillisen koulutuksen alkamista ja hiipumista. Pääluvun III aikalaisuutta kuvaavissa artikkeleissa tarkastelemme paitsi hylkysyrjälaisnuoruuden arkisia raameja ja tulevaisuudensuunnitelmia, myös kysymyksiä, joita usein liittyy alaikäisten nuorten kaukana kotoa tapahtuvaan opiskeluun. Pääluvussa IV näkökulmamme liikkuvat nuorten kokemuksista heitä työkseen ohjaavien aikuisten tulkintoihin. Äänessä ovat myös ammattilaiset, jotka astuvat mukaan ohjauskuvioon siinä vaiheessa, kun pitkämatkalaisen koulunkäynnin ongelmat ovat johtaneet koulun keskeyttämiseen ja muihin elämän ongelmiin. Kirjan päättävää päälukua V luonnehtii tutkijan katse, joka tarkastelee,

minkälaisia metodologisia ja nuorisopoliittisia ajatuksia ja kysymyksiä hylkysyrjäjäisyysnuoruus herättää ja ansaitsee.

Kirjan rakenne on yhtä rosoinen kuin tämän johdantoluvun alun kuvassa näkyvä Hylkysyrjän soratie: pääluvut koostuvat artikkeleista, joista osa on tyyliltään kontekstia kuvailevia, osa käsitteellisesti tulkittuja tutkimusartikkeleita, osa katsauksenomaisia analyysseja tai puheenvuoroja. Tärkeä yhteinen kysymyksemme kuitenkin on, miten ja millaiseksi Hylkysyrjän nuorten elämä järjestyy olosuhteissa, joissa tärkeisiin nuoruuden instituutioihin (kouluun ja organisoidun vapaa-ajan tiloihin) ja merkittäviin vertaisten kokoontumispaikkoihin on pitkä matka. Pohdintamme kohdistuu myös siihen, missä määrin yleiset nuorille luvatut oikeudet esimerkiksi tasokkaaseen koulutukseen, yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja lähellä oleviin palveluihin (Lepola 2015) toteutuvat syrjäseutujen nuorten kohdalla, yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti. Näin kirja sopii luettavaksi kaikille niille, joita kiinnostaa syrjäkyllissä asuvien nuorten yhteiskunnallinen asema.

Ennen varsinaisiin tutkimusartikkeleihin tai analyysihin siirtymistä on syytä kuitenkin katsoa, minkälaisen mentaalisen ja materiaalisen elämänraamin Hylkysyrjä tarjoaa erilaisille asujilleen. Luvun 2 tarkoituksena on kuvailla ja avata niitä maisemia ja mielenmaisemia, joissa kirjassa liikutaan. Luvussa 3 (pääluku II) esitetään tarkempi historiallis-yhteiskuntapoliittinen analyysi siitä, minkälaisten rakenteellisten reformien kautta on päädytty tämän päivän hylkysyrjiin. Näissä historiallisissa tarkasteluissa jää vielä avoimeksi se vaikutus, joka lukuisilla maaseudulle vuonna 2015 perustetuilla turvanpaikanhakijoiden vastaanottokeskuksilla on reunojen kylien sosiaaliseen dynamiikkaan.

2 Kiinni olemisen syrjässä

Esko Hartikainen

Mutta yhtä voimakkaasti vaikuttavat talvisodassa kaatuneiden kotikylien nimet. Niistä puhuu erämaan ja karjalaisten vaarojen riipaisevan surumielinen runous: Patsinvaara, Haukivaara, Hattuvaara, Piilovaara, Lehtivaara, Pihlajavaara, Kuuksenvaara, Ontronvaara... Kouraisevimmalta vaikuttaa kuitenkin valkoisen ristin teksti ”Sotamies Väinö Kettunen, Hylkysyrjä”. – Hylkysyrjä... Voisiko enää keksiä ”taiteellisemmin” kurjaa ja erämaiden viiltävän lohdutonta elämää kuvaavaa nimeä! (Paavolainen 1946/1963, 85.)

”Synkän yksinpuhelun” myötä suomalaisen kirjallisuuden kaanoniin päässeen tekstin kirjoitti Olavi Paavolainen talvisodan sankarihaudoilla Ilomantsissa jatkosodan alussa heinäkuussa 1941. Hylkysyrjä on sittemmin pysäyttänyt ja lumonnut lukuisat lukijasukupolvet, ja sen voi asettaa kaukaa ihasteltavaksi kauniin kurjuuden kotipaikaksi, jolle on käyttöö tämänkin päivän yhteiskunnallisissa keskusteluissa.

Alkujaan Hylkysyrjä on ollut niin sanottuun luovutettuun Ilomantsiin kuuluneen Lokanlahden kylän kulma tai talonpaikka. 1800-luvun loppupuolella kerätyn perimätiedon mukaan Hylkysyrjä oli ollut talo, jonka ensimmäinen asukas oli hylännyt ”alinomaisten, petojen tuhotöiden tähden”.² Vaikka Hylkysyrjä oli vaikea asuinpaikka, siellä asui ihmisiä. 1780-luvulla Heikki Ikonen muutti Haisevanvaaran talonpaikalle Hylkysyrjään. (Björn 1991, 120.) 1800-luvulla Hylkysyrjä oli patruuna Arppen perillisten omistama ja lampuodin viljelemä tila. Ensimmäinen lehdistä ja kirjallisuudesta löytämäni merkintä Hylkysyrjästä on vuodelta 1903, jolloin Ilomantsin runomaita samoileva Iivo Härkönen päätti matkakertomuksensa näin: ”Oinassalmelta lähden kartan ja kompassin ja neuvojen avulla kulkemaan kautta vaarojen, salojen ja soiden kohti Korpiselän ja Suojärven maantietä, ja on sitä taivalta 60–70 kilometriä. Hylkysyrjän kohdalla synkällä salolla kulkee Kuopion ja Viipurin läänin raja kohden itää, ja tässä jätän Ilomantsin – ja tähän päätän myös nämä muistelmani” (*Päivälehti* 4.12.1903). Härkönen oli yksin, syrjässä, pimeässä ja rajalla mutta toiveikkaalla mielellä.

Elämä Hylkysyrjässä on aina ollut jonkinlaista kamppailua. Kylä jäi myös jatkosodan historiakirjoihin taistelupaikkana. 1990-luvun lopulla

kiskolainen Tapani Haarjärvi muisteli kahta viikkoa Hylkysyrjässä, kun hänen pataljoonansa oli määrätty heinäkuussa 1944 Ilomantsin seudulle:

Ilomantsissa oli silloin suuret keskitykset. Ryssällä oli siellä kaksi divisioonaa ja suomalaiset panivat niitä mottiin. Mutta ennen kuin ehdimme sinne, oli motti jo lauennut, emmekä joutuneet kuin turhan verran olemaan siellä motin reunassa. Paikka oli nimeltään Hylkysyrjä. Se oli oikein täyspimentometsää.

Kun menimme Hylkysyrjään, näimme perunamaan matkalla. Päivän parin jälkeen komppanian päällikkö sanoi: ”Pojat, muistatte, missä perunamaa oli. Menette sinne, otatte ämpärin mukaan, haette perunoita ja keitetään.” Perunan varsi oli pitkää ja kukkivat hyvin, mutta ensin emme löytäneet yhtään perunoita. Ne olivat mustia perunoita, jotka vaikuttivat ihan kiviltä. Pelkkä suola ja perunat maistuivat tosi hyvälle siihen aikaan. Muutaman päivän päästä menimme toisen kerran, mutta kulmissa oli konepistoolimiehet vartiossa. Sinne ei ollut enää mitään asiaa.

Hylkysyrjässä oli toimintaa sen verran, että mm. väliaikainen komppanianpäällikkömme kaatui siellä. Myös muutama muu kaveri kaatui tai haavoittui. Se oli niin synkkää paikkaa, että kun olin lähettinä ja komppaniasta määrättiin ottamaan yhteyttä pataljoonaan, niin piti kulkea pitämällä tapsista kiinni ja kaksi yhdessä menen. Toinen piti tapsista kiinni ja toinen oli turvallisuusyistä mukana. Ilman tapsia ei olisi löytänyt perille.

Siellä olimme vain parin viikon verran, kun tuli siirto Tolvajärvelle, luonnonkauniille paikalle. (<http://www.salonseudunsotaveteraanit.fi/muistelmathaarjarvitapani.htm>.)

Sotilaat olivat Hylkysyrjän viimeiset suomalaiset asukkaat. Hylkysyrjä on kuitenkin yhä olemassa, ainakin metsänä, maana ja vetenä, kartalla, venäjäksi. Kenties kylässä asuu tänä päivänä joku tai joitakin Venäjän kansalaisia, kenties kylässä liikkuvat vain rajavartijat, marjastajat, sienestäjät ja karhut, mutta joka tapauksessa yhtä lailla kuin Hylkysyrjä on yhä konkreettinen paikka, se on alueella asuneiden muisto menetetystä kotipaikasta.

Metaforisesti, kuten tässä kirjassa, Hylkysyrjä voi olla myös mikä tahansa taloudellisesti-sosiaalisesti vähäväkinen alue. Yleensä se kuitenkin on keskuksista kaukana. Poliittisessa keskustelussa hylkysyrjiksi mielletään taloudellisesti ja kulttuurisesti ”luovutetut” alueet, joihin päättäjät eivät suuntaa voimavaroja. Pogostan Hilikka eli ilomantsilainen toimittaja

Hilkka Kuusela (1990, 145), yksi niin sanotun kehitysalueen ihminen, kirjoitti seuraavaa Suomen historian taloudellisesti parhaimpina vuosina 1980-luvun lopulla:

Luovutetun alueen Ilomantsissa sijaitsi paikka nimeltä Hylkyksyrjä eli Hylkyksyrjä. Sana hylkyhän tarkoittaa muun muassa hylättyä tai hyljittyä, halveksittua ja heitteillä olevaa.

Teonsana höynäyttää tarkoittaa hullaannuttaa, mutta täälläpäin sillä tarkoitetaan myös hyväuskoisten ihmisten narraamista.

Jotenkin minusta on alkanut tuntua täällä susirajalla asuessani, että me ilomantsilaiset kaikki olemme sellaisia Hylkyksyrjän höynäytettäviä. Näin eduskuntavaalien alla sentään tännekin joku ministeri tai kansanedustaja eksyy vaalikaarjansa kaitsemaan.

Puheissa kyllä luvataan tukea tätäkin kolkkaa Suomesta, mutta puheet ovat toiset kuin teot. Eikä täältä Pohjois-Karjalan vaalipiiristä lähteneen seitsemän kansanedustajan yhteinenkään ponnistelu paljon vaa'assa paina.

Viimeisimpiä surullisia uutisia oli postiautoliikenteen eräiden vuorojen lakkauttaminen. Lisää vuoroja kuuluu olevan vaaravyöhykkeessä.

Toivosta tappioon

Hylkyksyrjien syntyminen oli ja on yhä tiettyjä alueita etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa koskeva taloudellis-yhteiskunnallinen prosessi, rakennemuutos, joka alkoi 1960-luvun puolivälissä. Hylkyksyrjien muodostuminen on hyvinvointivaltion syntymisen aikalaisprosessi. Kyseisillä alueilla se on merkinnyt taloudellis-yhteiskunnallisen kehityksen hiipumista ja sitä myötä yhteiskunnallisen toivon rapautumista. Hylkyksyrjäytyminen tarvitsi kuitenkin lupaavan eilispäivän. Jälleenrakentaminen ja asutustilojen raivaaminen kylmään korpeen merkitsivät sodan jälkeen vahvan yhteiskunnallisen toivon viriämistä: katastrofi oli takana ja parempi huomina edessä. Peltoalat laajenivat, tarvittiin myllyjä ja kauppoja, ja perheisiin syntyi paljon lapsia, joille tarvittiin opettajia, kerhoja ja kouluja. Eino Säisä (1971/1981, 278) tallensi yläsavalaisen toivon maiseman seuraavalla tavalla:

Missä äsken oli totuttu näkemään metsää, siinä saattoivat olla peltolämpäre jota reunustivat nokiset juurikkoröykkiöt. Se oli vasta alku suuremmalle viljelmälle – kuvittele vain lisää! Metsä pois tuolta ja tuolta! Ojat siihen, latokin. Tunsi väkevän raivosavun, sen hajuun nenä oli kesän mittaan saanut tottua.

Se oli elämänriemun, elämänuskon, voimantunnon hajua. Yökaudet kytevästä nuotionrippeistä sitä levisi niittyjen ylle ja metsän varjostoihin, se asettui kiemurtavan puron päälle kuin usvanauha. Se oli nenässä aina, se oli hyvä haju.

Sodasta toipumisen, jälleenrakennuksen ja asutustilojen kukoistuksen aikaa kesti vain pari vuosikymmentä. 1960-luvun puolivälissä asutustilat alkoivat tyhjentyä. Etenkin Itä- ja Pohjois-Suomi täyttyivät todella kylmien tilojen³ hylkysyrjistä, joista nuori väki oli muuttanut etelän ja Ruotsin kaupunkiin. Vaikka enemmistö suomalaisista nuorista asui vielä 1970-luvulla maaseudulla (Aapola & Kaarninen 2003, 22), niin nuo kaksi vuosikymmentä veivät kuitenkin monin paikoin viimeisen uskon syrjäkylien elpymiseen. Erno Paasilinna (1988, 229–230) kirjoitti kotikylänsä Tervolan Varejoen kuihtumisesta 1980-luvun lopulla näin:

Kaikki oireet ja merkit ovat kaikkialla samat, sillä myös sairaus on sama, kylän kuolema jolla ei ole ollut riittävää elinkykyä, eikä sellaista koskaan tosiasiaassa annettu tai pyrittyään antamaan. Posti on auki enää vain parisen tuntia päivässä, ainoan kaupan hyllyt puolityhjiä ja lakkautusuhka edessä, ainoa postiautovuoro päätetty lopettaa. Maamiesseuran parakki on aikoja sitten viety pois ja tilalla rehottaa paksu heinikko muistona menneestä. Tienvarrella näkee taloja niin kuin ennen, mutta monista paistavat tyhjat ikkunat tai sitten piholla näkee ohimenevästi kesälomalaisten autoja, telttoja ja jonkun puutarhatuolin. Hetki vain, ja nämäkin merkit katoavat syksyn tultua. Jossakin paikassa on synkkä muistomerkki tien varressa ilman selityksiä: harmaan ladon katolle on toivoton lähtijä nostanut ruostuneen hevosvetoisen niittokoneen viimeiseksi tervehdykseksi. Talo on autiona.

Kun ajelee yhden tällaisen kylän läpi, ajaa kaikkien asutusalueiden kylien läpi, kaikkialla Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Myös monet Varejokea vanhemmat maanviljelyskylät ovat tyhjentyneet. Nuorten ja nuorten aikuisten on ollut aika ryhtyä katsomaan elämisensä raameja siihenastisen kotiseudun ulkopuolelta. Vaikka jälleenrakennuksen aika maaseudulla oli täynnä niukkuutta ja kovaa työtä,

se näyttäytyy ainakin jälkikäteen ja autiotilojen harmaita seiniä vasten katsottuna kasvun ja tulevaisuuden kimaltelevana kultamaana. Hylkysyrjä onkin historiallisessa katsannossa sekä uudisasutuksen että ikkunoiden umpeen naulaamisen pihapiiri, jota ovat vuoroin vallinneet toivo ja epätoivo.

Selviytymisen pakko ja lupaava tulevaisuus?

Miksi Hylkysyrjät ovat pääasiassa Itä- ja Pohjois-Suomessa? Vastaus ta voi etsiä esimerkiksi Suomen modernien yhteiskuntarakenteiden historiasta. Hyödykkeiden kauppaan perustuva moderni talous ja sitä tukevat hallinnolliset ja sivistykselliset rakenteet rantautuivat läntisen kulttuuriekspansion myötä ensiksi rannikkoseudulle, jonne perustettiin kauppapaikkoja sekä hallinnollisia ja kirkollisia keskuksia. Näin syntyivät läntisen ja eteläisen Suomen taloudellis-yhteiskunnallinen ”etumatka” ja valta-asema; sisämaa ja maan toinen reuna olivat lähinnä erämaata ja osa vaihdannan raaka-aineaittaa. Peltoviljely, ryhmäasutus, kaupungistuminen ja myöhemmin teollistuminen saivat lännessä ja etelässä jalansijaa aiemmin kuin idässä ja pohjoisessa. Kun moderni, vahvaan keskusjohtoon perustuva valtio rakentui Ruotsissa 1500-luvulla, kuningas Kustaa Vaasan hallintokoneisto aloitti nykyisen Savon ja osin Karjalan järjestelmällisen uudisasutuksen. Itäiseen Suomeen muutti väkeä, joka asettui paikoilleen, alkoi viljellä maata ja luoda infrastruktuuria tulevienkin sukupolvien käyttöön. Valtakunnan luonnonresurssit valjastettiin sekä kasvavan valtiokoneiston käyttöön että itäisen maakunnan tueksi ja vakaudeksi.

Monissa populaareissa puheenvuoroissa on esitetty Ruotsin ja Novgorodin välistä Pähkinäsaaren rauhan rajalinjaa keskeiseksi poliittis-taloudelliseksi vedenjakajaksi, joka halkaisi Suomen alueen kehittyneeseen läntiseen ja eteläiseen ja kehittymättömään itäiseen ja pohjoiseen Suomeen. Tämä vuonna 1323 vedetty raja katkaisi Suomenniemen Karjalankannakselta Pyhäjoelle. (Ks. kuva 3.) Silloin tällöin julkisessa keskustelussa vilahtaakin puheenvuoro, jossa suomalaisen asutuksen katsotaan vääjäämättä palaavan rannikolle. Resursseja tasoittava aluepolitiikka on näissä repliikeissä määritelty tuhlaukseksi ja ajanhukaksi, tuloksettomaksi tekohengitykseksi.

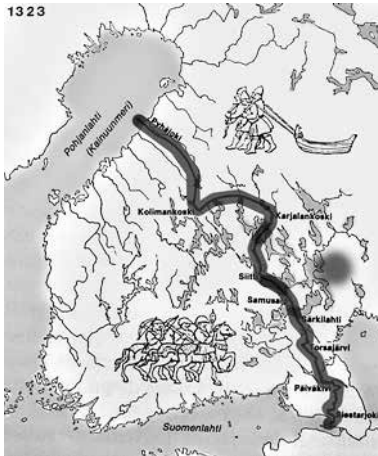
Monille päättäjille Hylkysyrjä on julkinen ongelma ja kasvuyhteiskuntakertomusten varoittava esimerkki, Jörö-Jukka, niin sanotun edistyksen kannustin. Monien mielestä se on taloudellisten ja yhteiskunnallisten

kasvutarinoiden paha paikka, synkkä metsä, jossa on toimintakyvyn lamaannuttavia ansoja ja josta kasvavan nuorison on syytä pysyä poissa. Varomaton, dynaamisesta kasvusta piittaamaton kuljeskelija voi kuitenkin joutua paikan lumoihin, ja tämän vuoksi katsotaan, että metsästä on syytä paeta niin pian kuin mahdollista.

Pistäytyä metsässä tietenkin voi. Hylkysyrjät ovat täynnä kesämökkejä, kakkosasuntoja, vapaa-ajan asuntoja, metsästys- ja kalamajoja. Hylkysyrjiin ei voi syntyä kestävää elinkeinotoimintaa, mutta niissä veronmaksaja voi viettää vapaa- ja laatu-aikaa. Hylkysyrjä on pyhitetty kasvukeskusten väsyttämien ihmisten lepopaikaksi, jossa on mahdollista ”ladata akkuja”. Se on suojelun tyyssija; se mikä on rintamailta tuhottu, on mahdollista löytää vielä sydänmailta. Hylkysyrjä on myös alkuperäisen kansallisen kulttuurin reservuaatti ja kultaisten muistojen varasto, kuin Itä-Suomen kyyttö, yhtä vähäväkinen, sitkeä ja nostalginen.

Ulkoapäin määriteltynä Hylkysyrjän tunnus on ajatus tai puheenparsi ”muualla asiat ovat paremmin”. Ulkopuoliset leimaavat usein kunnan, seudun tai muun alueen elinkelvottomaksi tai vähintään hädänalaiseksi kriisialueeksi, joka tarvitsee uusia ihmisiä, investointeja, innovaatioita ja interventioita. Ulkopuoliset saattavat kuitenkin löytää paikkakunnasta jonkin ominaisuuden, joka pelastaa sen ja antaa lupauksen paremmasta

KUVA 3. Yksi tulkinta yksityiskohdiltaan kiistellystä Pähkinäsaaren rauhan rajalinjasta vuodelta 1323 (<http://www.kolumbus.fi/jukka.karvonen/htm/pahkinasaari.htm>).

huomisesta. Hylkysyrjät on nostettu viime vuosikymmeninä ekologisen asumisen ja etätöiden kultamaiksi, joissa kiireetön elämänlaatu voittaa hektisen kaupunkiasumisen.

Hylkysyrjäläiset näkevät kotiseutunsa kuitenkin realistisesti. Nuori työtön Hylkysyrjästä ei välttämättä koe olevansa ”tuuliajolla tappion maisemissa” (ilmaus Christer Kihlmanin romaanin nimestä, Kihlman 1986), vaikka viranomaiset, poliitikot ja muut julkiset puhujat koettavat näin uskotella. Hän saattaa viihtyä paikkakunnalla, vaikka julkinen puhe lupaa pelastuksen vain kaupungeissa ja kasvukeskuksissa. Hylkysyrjässä eläminen syntyy ristiriitaisista tunteista, kokemuksista ja ominaisuuksista. Joillekin se on pelkoa, saamattomuutta ja alistumista, joillekin taas toivoa, yritteliäisyyttä ja vastarintaa. Monien elämässä toivon ja pelon voimakentät yhdistyvät.

Jokin näitä aluepoliittisia heittopussihylkysyrjiä pitää hengissä, sillä niissä elää vuosisadasta toiseen joitakin ihmisiä, pienen toimijuuden (ks. Honkasalo 2013) toteuttajia, toivon uudisraivaajia. Ilomantsilainen pienviljelijän emäntä Vellamo Kuivalainen (1980, 39) kirjoittikin runokokoelmansa *Teen laulustani toivonsillan* nimikkorunossa näin:

Teen laulustani toivonsillan
ylitse jylhän vaaramaiseman,
puhtaitten vesien, marjaisten soiden,
uuden soitinsalotaimikon.

Lähetän kyyhkysen kyselymatkalle:
Milloin saa vaarani uutta elämää?
Lennä, lintuni, paljon kauemmaksi,
kysele, yhä ahkeremmin!

KUVA 4. Tyhjäksi jäänyt Hylkysyrjän tilitehdas (Terhi Halonen)

II Hylkysyrjän historiaa: juustohöylää, kirvestyötä ja viikatemiehiä

Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa monipuolinen koulutustarjonta ja matala kynnyks työmärkinoille ovat olleet tärkeitä yhteiskunnallisesti määritetyn hyvän elämän mahdollistajia. Hyvinvointiyhteiskunnan ideologian ja demokratian periaatteiden mukaan kaikkien maamme asukkaiden tulisi olla yhdenvertaisessa asemassa näiden peruspuitteiden suhteen (esim. Lepola 2015). Kirjamme edellisessä pääluvussa avattu historiallinen kehityskulku on merkinnyt sitä, että asuinalueesta on kuitenkin tullut yksi yhä keskeisempi yhdenvertaisuusperiaatetta murentava taustarakente, kaikkien muiden yhteiskunnallista eriarvoisuutta ylläpitävien rakenteiden rinnalle.

Tässä pääluvussa jatketaan syrjäseutuja ja reuna-alueita koskevaa suomalaista sodanjälkeistä yhteiskunnallista keskustelua sekä avataan koulutuspolitiikan ja syrjäseudun suhdetta yhden oppilaitoksen kehityskulun analyysin kautta. Koulunlakkautusanalyysissa on yleensä käsitelty niin sanottuja kyläkouluja, mutta tässä aiheeseen tartutaan erään ammatillisen oppilaitoksen elinkaaren kautta. Vuosituhannen vaihteen koulutussosiologinen keskustelu nosti vahvasti esiin talouspolitiikan muita yhteiskuntapolitiikan lohkoja kolonisoivan luonteen (esim. Jauhiainen ym. 2001): kaikki mikä rasittaa julkista taloutta, on yhteiskunnallinen ongelma. Panos-tuotos-suhteita puntaroidessa on synnytetty käsite ”taloudellisesti kannattamaton koulunpito”, jonka seuraukset ovat konkretisoituneet monen koulun ympärillä käydyissä paikallispoliittisissa mitteloissa. Näillä mitteloilla on ollut hyvin keskeinen merkitys Hylkysyrjän nuorten arkisen elämän organisoitumisen kannalta. Esimerkkioppilaitoksemme elämäntarina on selkeä kuvaus myös nuorten kouluttautumismahdollisuuksia säätelevän koulutuspolitiikan eri vaiheiden alueellisista seurannaisista.

Edellisessä pääluvussa viitattiin niihin syrjäseudun merkityksiin, jotka ovat yhteiskuntamaantieteellisiä ja kiinnittyvät itsemääritysihin. Syrjäseutu on myös vahvasti poliittinen ja identiteettipoliittinen käsite; se on rakentunut poliittisissa ja kulttuurisissa prosesseissa, joissa sitä on käytetty erilaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Syrjäseutu on arvottamisen ja argumentoinnin työkalu, jolla eri alueiden ja niiden ihmisten

mahdollisuuksia on pyritty hakkaamaan yhteiskuntapolitiikan peruskiveen. Se, miten näissä prosesseissa on kyetty ottamaan huomioon tai haluttu ottaa huomioon erilaisissa ”kilometriolosuhteissa” elävät ihmiset, on pohtimisen arvoinen asia. Miten asiaa on kulloisessakin yhteiskunnallisten uudistusten vaiheessa puitu ja puntaroitu mahdollisuuksien tasarvoa ja yhdenvertaisuuden politiikkaa lupaavassa yhteiskunnassamme?

KUVA 5. Mökkiasutuksen reunustama metsälampi Pohjois-Karjalassa (Päivi Armila)

3 Keskustelun keskellä syrjä: syrjäseutukeskustelu Suomessa vuodesta 1945

Esko Hartikainen

Tässä artikkelissa jatketaan luvussa 2 aloitettua Hylkysyrjä-kontekstin määrittelyä ja tarkastellaan yhteiskunnallis-maantieteellisistä reuna-alueista käytyä keskustelua, reuna-alueiden retorisia ulottuvuuksia, sodanjälkeisessä Suomessa. Minkälaisena alueena yhteiskunnalliset keskustelijat ovat nähneet syrjäseudun? Minne syrjäseutu on paikannettu? Millaisia muita nimityksiä sille on annettu? Mikä syrjäseudun yhteiskunnallinen tehtävä on kulloinkin ollut? Mitä seurauksia kaikella tällä on ollut syrjäseudulla asuvien nuorten näkökulmasta? Tarkastelun pääaineistona ovat erilaiset alueellisesti painottuneet yhteiskunta- ja kulttuuripoliittiset kirjoitukset kuten aluepolitiikkaa käsittelevät julkaisut, ohjelmakirjoitukset, essee, pamfletit, matkakirjat, raportit ja muut kirjalliset esitykset, jotka ovat käsitelleet syrjäseutuja ja niillä asuvia ihmisiä.

Toivon uudisraivaajat

Tässä kirjassa tutkimusalueestamme Hylkysyrjästä puhutaan synonyymisesti milloin reuna-alueena, milloin syrjäseutuna tai syrjäkylänä. 1920- ja 30-luvuilla *syrjäseutu* ei kuitenkaan ollut yhteiskunnallisen keskustelun käsite, ja sitä käytettiin vain vähän virallisella otsikkotasolla tai juhlapuheissa. Yhteiskuntapoliittiseen ja -tieteelliseen keskusteluun syrjäseutu tuli painetulla otsikkotasollakin vasta vuonna 1940, jolloin Pentti Kaitera julkaisi artikkelin ”Huolto-olojen järjestelystä syrjäseutujen työmailla”. Paikallisissa puheissa *syrjäkylä* oli käytössä analysoitaessa pitäjien tai kuntien sisäistä hierarkiaa, ja sillä tarkoitettiin kunnan keskuksista enemmän tai vähemmän kaukana olevaa, usein vähäväkistä kylää, jonka taloudellinen ja poliittinen painoarvo kunnan päätöksenteossa oli vähäinen.

Syrjäseutu tuli näkyvästi hallintokieleen vasta 1950-luvulla, kun lainsäädäntökoneisto alkoi rakentaa syrjäseutulisiä maksavaa järjestelmää (Sippola 2006). Käytäntö syrjäisissä paikoissa palveleville virkamiehille maksettavasta ylimääräisestä korvauksesta tai edusta oli jo Ruotsin ajalta, jolloin esimerkiksi papit saivat hyvitystä palveluksestaan kaukana asutuskeskuksista. *Haja-asutusalue*-käsite taas keksittiin viimeistään 1950-luvun lopulla, jolloin käsitettä käytettiin maaseudun synonyyminä ainakin

rakennuslupajärjestelmän piirissä. (Takala 1959.) Käsite perustuu asu-
musten välisiin etäisyyksiin, ja myöhemmin se on yleistynyt monissa maa-
seudun infrastruktuuria ja yhteiskuntarakennetta käsittelevissä teksteissä.

Syrjäseudun sijaan *rajaseutu* oli tuttu osa sodanjälkeistä poliittista
puheenpartta. Venäjän vallankumous ja Suomen itsenäistyminen sulki-
vat itärajan, jolloin monet tärkeät arjen yhteydet entiseen emämaahan
katkesivat tai vaikeutuivat. Uuden valtiopoliittisen merkityksen saaneen
rajaseudun muodostivat itärajan kunnat, joista etenkin Lapin, Kainuun ja
pohjoisen Karjalan kunnat asetettiin rajaseutupolitiikan keskiöön. Myös
Lapin muut rajat tulivat rajaseutupolitiikan piiriin. Rajaseutustatuksessa
oleellista oli rajan lisäksi myös kuntien etäisyys eteläiseen teolliseen
Suomeen ja elinkeinoelämää palveleviin rautateihin. 1920-luvulla muo-
toutui virallinen rajaseututyö, jonka tavoite oli raja-alueiden vahvempi
integrointi nuoren tasavallan yhteyteen. (Sippola 2010, 36–37.)

Siirtoväki ja sotataloudesta kotiutuneet rintamamiehet oli integroita-
va rauhan ajan yhteiskuntaan mahdollisimman pian. Maatalousmaassa
tämä onnistui luontevimmin hankkimalla heille viljelykelpoista maata.
Maanhankintalain säätäminen vuonna 1945 oli välttämätön taloudellinen,
poliittinen ja sosiaalipoliittinen toimi. Siirtoväen tilat sijoituivat etenkin
eteläiseen Suomeen, missä sen oli mahdollista saada viljeltäväkseen val-
mista peltoa. Rintamamiesten asutustilat taas nousivat enemmän Itä- ja
Pohjois-Suomeen, missä oli runsaasti viljelykelpoista raivaamatonta maata.
(Laitinen 1995, 126–130.)

Syrjäseutu hahmottuu sodan jälkeen maisemana, jossa kuokka loi sekä
viljelysmaata että toivoa. Viranomaisten kannalta syrjäseudut tarjosivat
alustan, johon poliittisesti arvaamaton rintamamiesväki saattoi purkaa
sotaturhaumiaan yhteiskunnallisesti kestäväällä tavalla. Itä- ja Pohjois-
Suomeen syntyi kylmien tilojen Suomi, sodasta irtaantuvien sopeutus-
alue, missä kuokka ja turve rauhoittivat kiihkeänkin mielen. Alun perin
kylmiksi tiloiksi kutsuttiin maanhankintalain perusteella muodostettuja
lähinnä rintamamiestalouksille lohkaistuja raivaamattomia tiloja, joilla
ei ollut valmiina kunnollisia rakennuksia. Asutustoiminta takasi myös
metsäyhtiöille työvoimaa, ja metsätöiden merkitys pientilalliselle lisätu-
lojen antajana olikin korvaamaton.

Siirtoväen ja rintamamiesten kasvavien perheiden asuttamisen maassa
syrjäseutu oli mahdollisuuksien maaperä, ei mikään elinkelvoton alue.
Asutuspolitiikalla päättäjät halusivat herätellä uskoa maaseutuun, eikä
asutuspolitiikan tannerta ollut sopivaa kutsua syrjäseuduksi. Perinteiselle

rajaseututyölle syntyi uutta sarkaa, kun uusi raja oli leikannut kovalla kädellä monen pitäjän elinvoimaa. Valistus oli osa rajaseututyötä, ja esimerkiksi Rajaseudun ystävain liitto julkaisi vuonna 1946 valistuskirjusen ”Miten rajaseudun asukkaat voivat parantaa taloudellista asemaansa”.

Jälleenrakentaminen ja sotakorvaukset vaativat koko maan resurssit ja takasivat työtä kaikille siihen kykeneville, myös nuorille ja ammattitaidottomille (ks. esim. Rahikainen 2003). Päätäjät halusivat virittää syrjäseuduillekin uskoa talouskasvuun ja moderniin teollisuuteen. Pääministeri Urho Kekkonen julkaisi olympiavuonna 1952 ohjelmakirjoituksen ”Onko maallamme malttia vaurastua?”, jossa hän kehotti valjastamaan pohjoisen Suomen resurssit maan kansantalouden tarpeisiin. Kirjoituksen avainsana oli investointi, joka merkitsi teollisten pääomien sijoittamista myös luonnonresurssija omistaville syrjäisemmille seuduille. Pohjoisen Suomen teollinen rakentaminen oli otettava osaksi koko maan teollistamishjelmaa. (Kekkonen 1952, 5–7, 97–129.) Nuoruuden näkökulmasta tämä merkitsi toiveikkaita tulevaisuusvisioita ja näkymiä mahdollisuuksista olla mukana yhteisen ja oman hyvän edistämisessä (esim. Rahikainen 2003).

Kekkonen kirjoituksessa (1952, 97–129) syrjäseutu tarkoitti Pohjois-Suomea. Pääministeri piti pohjoisinta maakuntaa raaka-ainevaramona, jota oli syytä ”käyttää hyväksi”. Hän huomautti myös, että suurten perheiden ja korkean syntyvyyden Pohjois-Suomen voisi nähdä ”maan väestöaittana”. Teollisten investointien kohteen ja nuorison määrästä huolehtivan väestöreservin lisäksi pohjoinen syrjäseutu nähtiin vesivoimana, metsänä ja kaivannaisina. Myös maa- ja metsätalouden tuottavuutta oli mahdollista kohottaa, ja näin syrjässä elävien ihmisten työmahdollisuuksien nähtiin moninaistuvan edelleen. Tulevaisuuttaan suunnitteleville nuorille aika oli täynnä lupauksia. (Sippola 2010, 40.)

Valtakunnansuunnittelutoimisto aloitti vuonna 1956, ja sen tehtävä oli tutkia alueellista kehitystä. Yhteiskunnan ja valtion kokonaisuutta korostava valtakunnansuunnittelu oli tilastotieteeseen ja aluetutkimukseen perustuvaa suunnittelua, jonka tavoite oli tuottaa päätäjille tieteellistä tietoa valtakunnan kehitystarpeista ja alueiden resurssista. Valtakunnansuunnittelu korosti harvaan asuttujen alueiden monipuolista ja rationaalista kytkemistä maan talous- ja tuotantojärjestelmään sekä kyseisten alueiden henkisten ja taloudellisten resurssien hyödyntämistä – sekä niiden kehittymisen varmistamista. (Ajo & Waris 1948; Moisio 2012, 124–138.) Yhtenäisyyden luomisen lisäksi hankkeessa voi nähdä pyrkimyksiä yhdenvertaisten mahdollisuuksien rakentamiseen.

Kehitysaluelait: teollisen yhteiskunnan syrjäseudun synty

1960-luvun alussa yhteiskunnan jälleenrakentaminen oli edennyt jo niin pitkälle, että oli mahdollista ruveta puhumaan hyvinvoinnin hedelmien jakamisesta. Oy Alkoholiliike Ab:n johtokunnan jäsen ja alkoholi- ja sosiaalipolitiikan tutkija Pekka Kuusi julkaisi vuonna 1961 hyvinvointivaltion peruskirjaksi nousseen ohjelmakirjoituksen ”60-luvun sosiaalipolitiikka”. Kirjoittaja nosti sosiaalipolitiikan päätavoitteeksi kansalaisen parhaan, joka oli mahdollista saavuttaa verotukseen perustuvien tulonsiirtojen kautta. Kuusen teos ei suoranaisesti käsitellyt aluepolitiikkaa, mutta sen rivien välistä on tulkittavissa, että tulonsiirrot ovat aluetaloutta ja alueellista eriarvoisuutta tasoittava väline. Kuusi (1961, 43) antoi esimerkin: ”Jos Lappi jäisi v. 1962 ilman 70 tuhannen lapsensa yhteisesti ansaitsemaa lapsilisätuloa, 1,2 miljardia, mitä tämä vaikuttaisi Rovaniemen liikeyritysten tulonmuodostukseen?” Yleinen sosiaalipolitiikka oli siten myös alueellisesti tasoittavaa, ja Kuusen (mt. 67) mukaan köyhillä alueilla tuen painopiste olikin suunnattava pikemmin heikolle kuluttajalle kuin heikolle tuotannonharjoittajalle, jonka tukeminen vain hidasti elinkeinorakenteen muutosta, jonka hän näki välttämättömäksi.

Kuusi (1961, 89–91) piti maatalouden rakennemuutosta kuitenkin liian hitaana; elinkeinossa oli 350 000 ”liikatyöntekijää”, pienviljelijöitä, jotka oli pikaisesti siirrettävä tuottavampien ammattien piiriin. Myös tilakoko oli liian pieni; ”oman maapalan sitkeä palvonta” kahlehti Kuusen mukaan taloudellista kasvua. Pienviljelijä oli Kuusen mukaan ”oman maansa orjana köyhä ja kaunainen”, vaikka sotien jälkeen olikin ollut pakko pirstoa maita siirtoväelle. Myös nuorison maaltapaon hän näki väistämättömänä tapahtumana: ”Mennyt maalaiselo savusaunoineen, ruistalkoineen, öljylamppuineen on ollut meitä niin lähellä, että huomaamattamme olemme olleet maaltapaon marisijoita kaikki. Viime vuosiin asti on juhlapuheissa päivitelty nuorison maaltapakoa kuin rintamakarkuruutta ikään.” Kuitenkin ”työvoiman virtaaminen hiljaisilta alueilta vilkkaan kysynnän alueille” oli erottamaton osa talouskasvua, jonka vihollinen nostalgia oli: ”Staattisen eilispäivän ihannoinnin on siis väistyttävä mobiiliin, tuottavuuden nousuun pyrkivän otteen tieltä” (mt. 101). Kuusen visioima talouskasvu edellytti maalaisväestön ja syrjäseutujen työikäisen asujaimiston nopeaa siirtämistä teollisuuden palvelukseen. Vuonna 1960 nuorista naisista maataloudessa työskentelikin enää

15 prosenttia, nuorista miehistä tosin vielä 45 prosenttia (Rahikainen 2003, 176).

Kaikki eivät kuitenkaan jakaneet teolliseen kehitys- ja hyvinvointioptimismiin luottavan Kuusen ajatuksia. Toista ääriäitaa edusti lintututkija Pentti Linkola, joka nosti jo vuonna 1963 esille toisen muuttosuunnan. Hänen mukaansa ”vähänkin tarmokkaalle on juuri maaltapaon seurauksena yhä tiheämmässä tilaisuuksia jopa primääristen elinkeinojen piirissä. On hylättyjä mökinpaikkoja asua, autiotiloja viljellä, koskemattomia rantoja kalastella. Moniaita henkisiä töitäkin voi tehdä maaseudulla.” Myös syrjäseutujen täyttämättömät virkapaikat tarjosivat toimeentuloa maalle muuttavalle. Linkolan mukaan ”maallepakoilmiö” rajoittui kuitenkin toistaiseksi vain itsenäisten yksilöiden piiriin, koska se ”kävi ajankohdan valtavirtaa vastaan”. (Linkola 1971, 77.)

Käsite *kehitysalue* kotiutui yhteiskunnalliseen keskusteluun 1960-luvun alkupuoliskolla. Vielä kevään 1962 hallitusohjelma totesi, että hallitus tulisi kiinnittämään erityistä huomiota ”vajaatyöllisyys-, rajaseutu- ja saaristoalueiden olojen kohentamiseen”. Eduskunta päätti vuonna 1963 ensimmäisistä kehitysalueista, joiden toimeenpanokausi ajoittui vuosille 1966–1969. Kehitysalueleikeja on pidetty virallisen aluepolitiikan päänavauksena, koska ne loivat poliittisesti julkilausutun sekä maantieteellisesti ja lainsäädännöllisesti määritellyn syrjäseudun. Päättäjät tunnustivat, ettei kaikilla maan osilla ollut voimia pärjätä yhteiskunnallisessa kilpailussa omin voimin. Kehitysalueleikien päätavoitteina olivat kehitysalueiden teollistaminen ja alueiden muuttotappion pysäyttäminen. Lakien myötä elinkeinorakenteeltaan yksipuoliset ja väestökadosta kärsivät alueet saivat mahdollisuuden julkisiin tukiin. Keskeisessä osassa olivat teollisuuden verohuojennukset. Laki jakoi kehitysalueen I ja II tukivyöhykkeeseen, ja suurin osa Itä- ja Pohjois-Suomesta kuului suurempaa tukea saavaan I vyöhykkeeseen. (Sippola 2010, 53–85.)

1960-luvun puolivälissä tutkijat alkoivat puhua ”alueittaisista eroavuuksista” (Palmgren 1964) tai ”alueellisesta erilaistuneisuudesta” (Riihinen 1965). Vuonna 1964 ilmestynyt Kai Palmgrenin tutkimus tilastoalueiden ”kehittyneisyysasteista” tuki kehitysaluehypoteesia. Koko maan kehittyneisyysasteindeksin ollessa 100 maan vähiten kehittyneet maakunnat olivat Kainuu (59), Pohjois-Karjala (66), Keski-Pohjanmaa (70), Pohjois-Savo (74), Lappi (78) ja Etelä-Savo (80). Uudenmaan aste oli

179, ja eteläisen Manner-Suomen vähiten kehittyneellä Satakunnallakin indeksi kipusi 115:aan. (Valkonen 1985, 231–33.) Tämä todettu ”kehittyneisyyshierarkia” heijastelee tähänkin päivään ja on osa aikamme hylkysyrjien paikallista historiaa.

Suuri muutto

Maa- ja metsätalous, tarkemmin sanoen pienviljely ja metsätyö, olivat syrjäseutujen pääelinkeinoja sodanjälkeisessä Suomessa tarjoten tekemistä perheiden vanhemmille ja lapsille. Monia syrjäseutujen kyliä onkin kutsuttu metsätyö-pienviljelykyliksi. (Rannikko 1989.) Pientilojen maa- ja metsäuskoa kesti 1960-luvun puoliväliin, jolloin tuotannon kannattamattomuus, raskas työ, jatkajan puute nuorten muuttaessa kaupunkeihin ja lisäansiomahdollisuuksien, etenkin metsätöiden, väheneminen johtivat monen pientilan lopettamiseen. Puunkorjuun koneellistuminen leikkasi puolet monien pienviljelijä-metsätyömiestenperheiden leivästä. Kun moottorisaha ja metsäkoneet veivät työt, tie tai työttömyys korjasi työntekijät. Suuret ikäluokat kasvoivat nuoriksi aikuisiksi, kaipasivat työ- ja koulutuspaikkoja ja siirtyivät sankoin joukoin kaupunkeihin ja Ruotsiin.

Muuttoliike lakaisi maaseutua suurella luudalla. Jörn Donner (1967) ihaili ”Uudessa Maammekirjassa” urbanisoituvaa ja teollistuvaa yhteiskuntaa, joka tuotti vaurautta, palveluja, tekniikkaa, tiedettä ja taidetta. Oli myös toismielisiä: pienviljelyyn ja eräelinkeinoihin perustuvaa omavaraisaloutta arvostava Linkola (1971, 210–222) arvioi kirjan tuoreeltaan otsikolla ”Donnerin kummitusmaailma” ja totesi, että syrjäseutuja voi kirjan perusteella pitää jonkinlaisena kuolleiden maailmana, joka oli toivoton, neuvoton ja alistunut. Rakennemuutoksen uhri oli kuuluisa ja pelätty Hylkysyrjän susikin, joka oli menneen maailman muistona joutunut Hattuvaaran museoon, sivistyksen suupalaksi: ”Museossa on joukoittain vanhoja puuesineitä, työkaluja, jotka todistavat kaukaisen maankolkan köyhyydestä ja kauneuden tarpeesta. Eräässä huoneessa on täytetty susi. Se ei ole järin kummallinen” (Donner 1967, 15).

1940-luvun lopulla Heikki Waris oli ottanut rakenteen idean keskeiseksi työkaluksi analysoidessaan suomalaista yhteiskuntaa ja sen muutosta. 1960-luvulla alkanut ”suuri muutto” vakiinnutti rakennemuutoksen käsitteen eksplisiittiseksi osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Puhe rakennemuutoksesta sisälsi oletuksen muuttoliikkeestä maalta kaupunkeihin,

joissa teollisuuden ja palvelujen työpaikat korvaisivat alkutuotannon työpaikat. Samalla maanviljelyyn ja karjanhoitoon perustuva maalaiselämä vaihtuisi palkka- ja tehdastyölle rakentuvaksi kaupunkilaiseksi elämäntavaksi. Rakennemuutoksen katsottiin myös mahdollistavan yksilötasolle yltävän taloudellisen ja sosiaalisen tasa-arvon kasvun koulutuksen ja talouskasvun myötä. (Waris 1974; Haapala 2006, 92–99.) Jälkikäteen katsoen alueellinen tasa-arvo oli se uhri, joka oli annettava tämän rakennemuutoksen edestä.

Rakennemuutoksen ensimmäisiä merkkejä olivat kyläkoulujen sulkemiset, jotka alkoivat 1960-luvun lopulla. Kylän sivistyskeskuksen eli koulun kuolema ennusti huonoa koko kylälle. Syntyi kylästä kylään kiihviä sanonta ”Ensin meni koulu, sitten lähti pankki sekä posti ja lopulta kauppa”. 1960-luvulla yhteiskunnalliseen keskusteluun kotiutui puhe maatalouden ylituotannosta, joka nähtiin osoitukseksi rakennemuutoksen tarpeesta. Pientilan raivanneille sotaveteraaniperheille ja ylipäänsä maanviljelijöille ylituotantopuheesta tuli punainen vaate, jota heidän mielestään heiluttelivat etenkin syrjäseutujen arjesta tietämättömät ”etelän herrat”. Valtiovarainministeri Mauno Koivisto (1968, 106–107), itsekin sotaveteraani, kirjoitti: ”Maatalouden tuotantopolitiikkaa on viimeistään nyt niin muutettava, ettei peltoalaa enää lisätä, uusia tiloja muodosteta ja kokonaistuotantoa kasvateta. Valtion varojen käyttäminen maatalouden ylituotannon lisäämiseen ei ole vain perusteetonta vaan suorastaan vahingollista.” Koiviston ratkaisukeino oli shokki monelle raivaajalle ja maaseudulla tulevaisuuttaan pohtivalle: ”Nyt on pikemminkin käytävä valtion tuella metsittämään heikkolaatuisempia peltoja.”

Pellonvarauslaki vuonna 1969 oli henkinen niskalaukaus sodanjälkeiselle pienviljelijä- ja uudisraivaajaetokselle. Lain tarkoitus oli leikata poliittisia paineita synnyttänyttä ylituotantoa. Maidon osalta Suomi oli saavuttanut täyden omavaraisuuden jo 1950-luvun lopulla. Maahan olivat nousseet ”voivouret”, joiden sanottiin uhkaavan niin suomalaisten taloutta kuin terveyttä. Pakettipelto symboloi hyvinvointia ja yltäkylläisyyttä, jossa valtiolla oli varaa maksaa viljelijöille siitä, etteivät nämä viljelleet. Maatalouden ja etenkin pienviljelijöiden ongelmien kasautuminen yhtä aikaa keskioluen vähittäismyynnin vapauttamisen (1969) kanssa antoi aiheen monelle surulliselle syrjäseutuballadille. Tämän kehityskulun voi nähdä myös rapauttaneen merkittävästi maatalousväestön poliittista painoarvoa.

Yhä useammat Itä- ja Pohjois-Suomea koskevat tekstit kuitenkin myös peräänkuuluttivat alueellista tasa-arvoa. Aku-Kimmo Ripatti ja Paavo Kähkölä (1970) julkaisivat pamfletin ”Siirtomaasuomi”, joka kritisoi kärkevästi keskittävää politiikkaa. Syrjäseutu oli kuin siirtomaa, josta ihmiset ja muut resurssit rahdattiin etelän keskuksiin. Syrjäseuduille syntyi ”tyhjätöivonkyliä” tai ”viikonloppukyliä”. (Mt. 11–15.) ”Koillismaan” keksijä Reino Rinne (1973) puhui pohjoisen Suomen puolesta, ja ”pohjoista informaatiota” esitelleen kirjansa motossa hän mainitsi ”Sivusuomen kulttuuritarpeet”. Rinne kannatti alistetun pohjoisen Suomen kansanäänestystä alueen mahdollisesta autonomiasta. Joensuun korkeakoulun rehtori Heikki Kirkinen (1972) rinnasti kehitysalueen kehitysmaahan: kehitysalueella oli kansallisessa työnjaossa samanlainen asema kuin kehitysmaalla kansainvälisessä taloudessa. Kirkinen mukaan kehitysalueilat eivät kyenneet patoamaan muuttoa keskuksiin tai monipuolistamaan syrjäseutujen elinkeinorakennetta. Myös kaunokirjallisuudessa ottivat vahvan aseman ”suuren muuton” kuvaukset, joiden keskeinen miljöö oli rakennemuutoksessa kamppaileva kylä. (Mäkelä 1986.)

Kehitysalue lakien toinen kausi ajoittui vuosille 1970–1975. Yksi kehitysalueiden tukimuodoista olivat teollisuuskylät, joista ensimmäiset nousivat Kajaaniin, Lieksaan ja Rovaniemelle vuonna 1973, jolloin annettiin myös kuljetustukilaki kehitysalueiden logistiikan kohentamiseksi. (Sippola 2010, 65–94.) Varsinaista kehitysaluepolitiikkaa kesti 1970-luvun puoliväliin, jolloin aluepolitiikan johtavaksi periaatteeksi nousi alueellinen kokonaissuunnittelu. Kehitysaluepolitiikasta tuli aluepolitiikka, jolla yritettiin tarjota leivänsyrjää reunojen kaupungeissa eläville työntarvitsijoille. Kehitysalueilla otettiin käyttöön erilaisia tuotantotoiminnan tukia kuten investointi-, käynnistys- ja koulutusavustukset. Myös haja-asutusalueiden vähittäiskauppaa alettiin tukea. Aluepoliittisten lakien kautta kesti 1980-luvun alkuun. (Mt. 125–285.)

Suomalaista yhteiskuntaa ja sen muutoksia käsittelevässä teoksessa *Suomalaiset* Tapani Valkonen (1985, 203–204, 223) tarkasteli teemaa alueellisesta ja etenkin alueellisten erojen näkökulmasta hahmottaen Suomesta neljä aluetyyppiä. *Keskusalueilla* teollistuminen ja muu taloudellinen kehitys olivat nopeinta. *Kehittyvillä alueillakin* talous kasvoi, joskin hitaammin kuin keskusalueilla. *Subteellisesti taantuvilla alueilla*, joilla alkutuotannon osuus oli hallitseva ja aktiivi-ikäisten ihmisten muuttoliike keskuksiin vilkasta, talouden supistumisvaikutukset olivat

huomattavia ja kumuloituvia. *Uudisasutusalueilla* taloudellinen kehitys ja väestönkasvu pohjasivat elinkeinoelämään, joka perustui luonnonresurssien käyttöönottoon. Valkonen jaotteli Suomea myös läänien taloudellisilla kehittyneisyyseroilla, mikä vastasikin pitkälti 1960-luvulla käyttöönotettua jakoa kehitysaluevyöhykkeisiin. Kehitysalue I:ä eli Pohjois-Karjalan, Oulun ja Lapin läänejä hän kutsui ”äärialueeksi” ja kehitysalue II:a eli Vaasan, Keski-Suomen, Mikkelin ja Kuopion läänejä sekä Ahvenanmaata ”välialueeksi”. (Valkonen 1985, 203–204, 223.) Äärialuetta oli siis suuri osa Itä- ja Pohjois-Suomesta.

Suuri muutto nosti huolen syrjäseutujen autioitumisesta. Vähitellen keskusteluun vakiintui konsensus siitä, että koko maan asuttuna pitäminen ja maatalouden tukeminen maaseudun keskeisenä elinkeinona oli tärkeää. (Alasuutari 1996, 67.) Vaikka päättäjät koettivat kohentaa aluepoliittisin keinoin muuttotappioalueiden vetovoimaa, rakennemuutos vei mukanaan monet palvelut. Kirkonkylienkin palvelurakenne alkoi yksipuolistua pienemmistä kylistä puhumattakaan. Tämä kehitys on jatkunut edelleen 2010-luvulla.

Vireä ja vihreä syrjäseutu: täyttä elämää, luonnonsuojelua ja tietoyhteiskuntaa

Luonnonsuojelua, kestäväää kehitystä ja ympäristöarvoja korostava vihreä liike nousi valtakunnalliseen julkisuuteen Koijärvi-liikkeen myötä vuonna 1979. Vihreiden pääideologeihin kuulunut Eero Paloheimo julkaisi vuonna 1981 teoksen ”Suomi – mahdollinen maa”, jossa hän hahmotteli ympäristöystävällistä, vihreään teknologiaan perustuvaa lähiyhteiskunnan mallia. Paloheimon tavoite oli yhdistää elämäntapa, elinkeino ja ravinnontuotanto jälkiteollisessa Suomessa, josta pitkälle edenneen tuotannollisen automaation ansiosta oli tullut vapaa-ajan maa. Paloheimon yhteiskuntamalli perustui kahdenlaiselle maataloudelle, automatisoidulle suurtuotannolle ja yleiselle mutta pienimuotoiselle, tiettyyn omavaraisuuteen tähtäävälle harrastusviljelylle. Maaseutuasumisen ja laajan harrastusviljelyn vuoksi paloheimolaisesta Suomesta puuttui perinteinen syrjäseudun käsite. Paloheimo ei puhunutkaan maaseudusta menetettyjen mahdollisuuksien maana vaan pikemmin tulevaisuuden paikkana. Maaltapako oli hänelle ollut vain tyypillinen teollisen vaiheen ilmiö. Koska jälkiteollinen palvelu-Suomi oli ikään kuin valmiiksi rakennettu,

muutto maalle oli monelle luonteva ajatus. Paloheimon (1981/1982, 62) sanoin oli ”oikein kohdistaa tavoitteet elämisen laatuun ja suunnata sinne missä juuret vielä hengittävät. Tulevaisuus on maaseudun. Tyttö, palaa Kaivokselasta Keuruulle”. Tilastot kuitenkin osoittavat, että tyttö pysyi ja on edelleen pysynyt poissa maaseudun viljelypalstoilta – tai että hän palaa maaseudulle vasta ”kolmannen ikänsä” kynnyksellä, eläkepäiviään kuluttamaan⁴.

Maaseutupolitiikka-käsite yleistyi yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa 1980-luvulla. Vuonna 1986 aluepolitiikkatoimikunta nimesi yhdeksi aluepolitiikan ongelmaksi syrjäiset maaseutualueet, joille tunnusomaista olivat ikääntynyt väestörakenne ja elinkeinotoiminnan heikot kehitysnäkymät – jotka puolestaan olivat omiaan ajamaan nuoria maaseutuasukkaita keskuksiin, joissa näkymät olivat toiveikkaammat. Kyseinen toimikunta nimesi maaseutupolitiikan tavoitteiksi ”turvata elinvoimainen maaseutu koko maassa ja maaseutuväestön elinolojen paraneminen tasavertaisesti kaupunkiväestön kanssa sekä vähentää maaseudun sisäisiä toimeentulo- ja työllisyseroja”. (Sippola 2010, 500.) Maaseutupolitiikka on sittemmin vakiintunut yhdeksi aluepolitiikan osa-alueeksi.

1980-luvulla syrjäseudut saivat taas uuden nimen. *Reuna-alue* ilmestyi yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden otsikkoihin viimeistään vuonna 1984, jolloin Oulun yliopiston organisoiman tutkijasymposiumin raportti sai nimekseen ”Reuna-alueiden kehitys” (Aho 1984). Samana vuonna yhteiskuntatieteellinen tutkimus otti uusia näkökulmia, kun joensuulaiset tutkijat julkaisivat analyysinsä ”Yhteiskunta kylässä”. Sen näkökulma oli keskittynyt yhteiskunnan ja sen interventioiden rooliin kylissä, ja analyysien yhteisenä lähtökohtana oli näkemys siitä, että yleiset taloudelliset ja yhteiskunnalliset ratkaisut määräävät kylän kehitystä enemmän kuin kyläläisten toimijuus. (Rannikko ym. 1984; Knuuttila ym. 2008, 11.) Tästä lähtökohdasta tarkasteltuina reuna-alueiden nuorten elämänvalinnatkin voi nähdä yhteiskunnallisina ratkaisuin enemmän kuin autonomisten toimijoiden luovina elämänvirityksinä.

Syrjäseutujen tyhjentyminen jatkui 1980-luvulla ja sai muiden muassa maaseudun äänenkannattajalehti *Pellervon* kirjoittamaan vuonna 1985: ”Ihmiset maaseudulla tuntevat olevansa väärässä paikassa, kun heidän elämänsä kotikylillä jatkuvasti ankeutuu. Ihmiset harvenevat. Palvelut katoavat. Yhteiskunnan valvova koura tunkeutuu kotipihalle ja kieltää yhä useamman asian.” Puheeksi nousi taas syrjäseutujen elämän

mahdottomaksi tekemä ”susivaara”, joka tuli tällä kertaa enemmän yhteiskunnasta kuin metsästä: ”Tällainen kokonaisuus taitaa usein näyttää pahalta sudelta joka aikoo syödä maaseudun Punahilkana ja isoäidin. Susi sanoo toimivansa pelkämästä viisaudesta, koska muuten se nälissään menettäisi kansainvälisen kilpailukyvyn. [...] Kaipa maaseutu saa toivoa, että sekin kuuluisi kansakunnan kokonaisuuteen. On todella hyvä, jos kansalaiset ovat lain edessä tasa-arvoisia, mutta yhteiskunnan toiminnat voivat johtaa käytännössä suuremman eriarvoisuuteen. Ei kai näin kaunistaa ja väljää maata erämaaksi pidä jättää, jos kerran kaikki tehdään ihmistä eikä susia varten” (Alasuutari 1996, 70/alkuper. *Pellervo* 1/85, 5).

Nuorta sukupolvea suosiva tietoyhteiskunta – tai ainakin puhe siitä – rantautui Suomeen 1980-luvulla. Sisäasiainministeriön tutkija Osmo Kuusi julkaisi vuonna 1986 artikkelikokoelman tietoyhteiskunnan alueellisesta etenemisestä. Kuusi puhui osaamisen yhteiskunnasta, joka perustui tietoammattien kasvavaan osaan ammattirakenteessa sekä tiedonsiirtotekniikan kehittymiseen. Tutkija jakoi Suomen ”kehittyneisiin alueisiin” ja ”kehitysalueisiin”, joilla hän lienee tarkoittanut kehitysalueiden piiriin kuuluneita alueita. Osaamisen yhteiskunta oli kasvanut 1970-luvun loppupuolella nopeimmin suurissa kaupungeissa ja niiden lähiympäristöissä, jotka olivat ensimmäisinä siirtyneet teollisesta ammattirakenteesta palveluihin. Vaikka tietoyhteiskunnan eteneminen kehitysalueilla oli yleisesti hitaampaa kuin kehittyneillä alueilla, tietoammateissa toimivien osuus kehitysalueilla oli kuitenkin kasvanut 1970-luvun lopussa etenkin palveluun perustuvissa tietoammateissa (esim. opettajat, lääkärit). Lisäksi laajenneen koulutuksen ansiosta kehitysalueiden pääkaupungeissa (Joensuu, Kuopio, Oulu, Rovaniemi) Mikkeliä lukuun ottamatta osaamisen yhteiskunnan eteneminen oli ollut ripeää. Tiedonsiirtotekniikan ja etenkin puhelinten kohdalla syrjäseutujenkin tilanne oli parempi. Puhelimet olivat yleistyneet etenkin pitkien ja hankalien yhteyksien alueilla kuten Lapissa ja saaristokunnissa. Jotkut indikaattorit kuitenkin osoittivat perinteisen aluekehityksellisen eriarvoisuuden: esimerkiksi kaapelitelevisioverkko puuttui vuonna 1985 muun muassa Joensuusta, Mikkelistä ja Kajaanista, niiden reuna-alueista puhumattakaan. Etelä- ja Länsi-Suomessa se oli kuitenkin jo verraten yleinen. (Kuusi 1986, 1–3, 13–15, 38, 57, 90.)

Aluepolitiikka jäi 1980-luvun yhteiskunnallisessa keskustelussa kuumentuneen talouspoliittisen debatin jalkoihin. Päättäjät vapauttivat

kotimaisen rahoitusjärjestelmän ulkomaiselle pääomalle, jolloin maan pankkikulttuuri ja talouselämä kokivat ennennäkemättömän murroksen. Suomen finanssijärjestelmä integroitui nopeasti kansainväliseen talouteen. Suomalaiset olivat rikkaimmillaan ja kutsuivat maataan Pohjolan Japaniksi. Helsingissä ja muissa suuremmissa kaupungeissa katukuvaan ilmestyivät nopealiikkeisillä kiinteistö- tai osakekaupoilla rikastuneet jutit, ja urbaani elämänmuoto diskoineen, yökerhoineen ja klubeineen sai ympärilleen myös nuorisokulttuurillista glamouria. Maakunnat ja -seutu olivat junttien Suomea, jossa etenkin osuuspankit hitaine omistajineen eivät ymmärtäneet, ehtineet tai uskaltaneet yhtyä vaurastumisen juhlaan. Kajaanista Imatralle kesällä 1986 pyöräillyt Erno Paasilinna (1988, 121) raportoi Ilomantsista raja- ja rappioromanttisissa tunnelmissa: ”Köyhyyttä ja kurjuutta on riittänyt, mutta vastapainoksi pitäjällä on hyvin rikas sotahistoria.” Samoihin aikoihin julkisuudessa yleistyi puhe talouden murrokseen vastaavasta ”hallitusta rakennemuutoksesta”, joka olisi toisenlainen kuin hallitsematon 1960-luvun murros. (Kortteinen 1987; Haapala 2006, 94.)

Hyvinvointivaltiota globaaliin kilpailuun

1950–1980-luvuilla syrjäseutu oli julkisiin investointeihin, palveluihin ja taloudellisiin subventioihin perustuvan aktiivisen aluepolitiikan kohde. Toimillaan valtiolta pyrki teollistamaan syrjäisiä seutuja ja kytkemään ne hyvinvointivaltion piiriin, josta pyrittiin luomaan mahdollisimman yhdenmukainen maan eri osissa. Tavoitteena oli niin sanottu alueellinen universaalisuus. Moisio (2012, 71–161) on kutsunut aikakautta hajaautetun hyvinvointivaltion kaudeksi, jolloin politiikan sosiaaliset ja alueelliset tavoitteet kulkivat käsi kädessä. 1980-luvun lopulla aluepolitiikassa alkoi ohjelmallisen aluekehittämisen jakso, joka perustui alueelliseen kehittämisuunnitteluun tarkkoine tavoite- ja toimenpidesuunnitelmineen. Painopiste siirtyi yritystoiminnan tukemiseen; eduskunta muun muassa sääti lain yritystoiminnan aluetuesta. (Sippola 2010, 450.)

Suomalaiset yhteiskuntatieteilijät kohdistivat vuonna 1990 katseen sata vuotta täyttävään Suomeen. Teos *Suomi 2017* sisälsi kylätutkija Lauri Hautamäen artikkelin ”Suomen maaseutu nyt ja vuonna 2017”, jossa kirjoittaja näki suuren osan maaseudusta elinvoimaiseksi. Hautamäen

(1990, 545) visioissa syrjäisimmät kylät etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa saattaisivat kuitenkin autioitua, koska niiden väestö- ja elinkeinorakenne olisi murentunut yhteiskunnallisesti kestävämmäksi. Alueellista erilaistumista koskevassa artikkelissa Seppo Siirilä (1990, 500–502, 513) jakoi maaseudun kunnat niiden elinkeino- ja palvelurakenteen sekä työpaikkaomavaraisuuden perusteella maaseutukeskuksiin, maaseudun muutokuntiin ja alkutuotantokuntiin. Yhteiskunnallisesti syrjäisimpiä olivat alkutuotantokunnat, jotka kirjoittaja näki häviäjänä alueellisessa työnjaossa. Syrjäkylät autioituisivat, eikä tutkijan ennuste muutenkaan ollut ruusuinen: ”Jo nykytilanteessa on yleistä, että kaksi kolmasosaa väestöstä on joko työttömänä, työkyvyttömyyseläkkeellä tai vanhuuseläkkeellä ja lasten osuus on hyvin alhainen. Näiden alueiden merkitys puuntuotantoalueina säilyy. Myös virkistys- ja lomatoiminta lisääntyy monin paikoin. Pienimuotoisen yritystoiminnan edellytykset ovat olemassa.”

Hallituksen vuonna 1987 julistama hallitun rakennemuutoksen projekti ja vahvan markan politiikka päättyivät 1990-luvun alussa valtion kassakriisiin, pakkodevalvaatioon ja konkursseihin. Ankara lama, pankkikriisi ja massatyöttömyys muuttivat suomalaista yhteiskuntaa ja yhteiskuntapolitiikkaa syvältä: yritysjohtamisen opit ja puhetapa valloittivat julkisen talouden. (Kantola 2002.) Velkaantuneen maan päättäjät alkoivat karsia kustannuksia supistamalla julkisia palveluja. Etenkin ammatillisessa koulutuksessa valtio vetäytyi vetovastuusta, mikä merkitsi monilla paikkakunnilla toisen asteen koulutuksen kunnallistamista. Syrjäseutunuorten elämän näkökulmasta tämä päätös on ollut seurauksiltaan hyvin merkittävä.

Suomi liittyi Euroopan unioniin vuoden 1995 alusta. Aluepolitiikassa alkoi eurooppalaisen rakennepolitiikan kausi, kun aluepolitiikka siirtyi suurelta osin organisoitavaksi yhteisön rahoitusrakenteiden kautta. (Sippola 2010, 612–616.) Maatalouspolitiikkaan juurtui termi *less favourable areas* (LFA), joka tarkoitti korkeampaan tukitasoon oikeutettuja, maanviljelykselle vähemmän suotuisia alueita etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Suomikin tuli jaetuksi uusiin maataloustukivöyhykkeisiin. Muussa EU:n organisoimassa aluepoliittisessa rahoituksessa ryhdyttiin puhumaan *pohjoisista harvaanasutuista alueista*. Maaseudusta tuli myös Leader-Suomi tai Liiteri-Suomi, jossa sijansa saivat monet maaseudun kulttuurista toimeliaisuutta ylläpitävät EU-rahoitteiset Leader-hankkeet.

Myös kansallinen aluepolitiikka muuttui. Paavo Lipposen hallitus siirsi painopisteen maakunnallisiin keskuksiin, joita päättäjät valitsivat politiikkaohjelmiansa kohteiksi kolmisenkymmentä maan eri puolilta. Innokkaimmat uuden politiikan kannattajat puhkesivat puhumaan jopa metropolipolitiikasta, jonka tuli tukea maan taloudellista kilpailukykyä Euroopan unionissa ja globaalissa taloudessa. Syrjäseuduille resursseja kylvävä politiikka oli kilpailukyvyn näkökulmasta voimavarojen haaskaamista kilpailukyvyttömille ja elinkelvottomille alueille. Moisio (2012, 163–194) onkin kutsunut tätä uuden aluepolitiikan aikaa hajautetun kilpailuvalltion aikakaudeksi.

Informaatioteknologian ripeä kehittyminen loi kuitenkin toiveikkaita visioita myös syrjäseuduille. Nokia-Suomen vanavedessä maasta tehtiin tietoyhteiskuntaa, joka oli mahdollista perustaa myös harvempaan asutuille alueille. Työelämän tutkijat alkoivat puhua entistä voimakkaammin tietotekniikkaan ja sähköiseen tiedonsiirtoon perustuvasta etätyöstä, jonka kautta etenkin niin sanottua tietotyötä tekevien olisi mahdollista valita fyysinen työpaikkansa ja samalla lisätä työtehoaan ja ”luovuuttaan”. Lehtiin ilmaantui aurinkoisia kuvia tietokoneitaan laiturinnokissa naputtelevista hymyilevistä suomalaisista. Kuvat eivät kuitenkaan kertoneet sitä, että vaikka syrjäseutu onkin päässyt mukaan moderniin tietoliikenneverkkoon, fyysinen liikkuminen sieltä ja sinne on vaikeutunut 1990-luvulta alkaneen ja edelleen jatkuvan julkisen liikenteen vähenemisen myötä.

Suomen Itsenäisyyden Juhlarahaston tilaama Manuel Castellsin ja Pekka Himasen (2001, 103–117) raportti *Suomen tietoyhteiskuntamalli* viritti tietoyhteiskuntapuheen uudelle tasolle vuosituhanen vaihteessa. Raportti hahmottelee ”tietoyhteiskunnan spatiaalista ulottuvuutta”, joka rakentuu ”suurkaupunkien solmuille” ja ”globaaleille verkostoille”. Suomalaisen tietoyhteiskunnan alueellisen ulottuvuuden tarkastelussa lähtökohtana on havainto maan väestön ja taloudellisten resurssien keskittymisestä muutamalle kaupunkiseudulle. Kirjoittajien mukaan etenkin tietotekniikkaan perustuvan taloudellisen toimeliaisuuden näkökulmasta oli menossa ”informationaalisen Suomen metropolisoituminen”, joka synnytti maahan ja politiikkaan ”spatiaalisen dynamiikan haasteita”. Tutkijat katsoivat paikallisten tietoyhteiskuntien rakentamisen vastaukseksi näihin haasteisiin.

Tietoyhteiskunnan syrjäseutua raportissa edustaa Ylä-Karjala, ”20 000 asukkaan muodostama köyhä alue Itä-Suomessa”. Alueella oli maa- ja metsätalouden rakennemuutoksen perintönä korkea työttömyysaste ja

nuorten poismuuttoprosentti. Seudulla oli vuonna 1998 käynnistetty paikallisten ideoima sosiaalinen tietoyhteiskuntahanke, jonka tavoite oli vaalia alueellista yhteisöllisyyttä kytkemällä yläkarjalaiset tietoyhteiskuntaan. Hanke koulutti Nurmeksien ammattioppilaitoksessa parikymmentä sikäläistä työtöntä verkkoasiantuntijoiksi, joiden tehtävä oli opettaa tietoyhteiskuntataitoja eteenpäin. Hankkeen keskeisenä aikaansaannoksena kirjoittajat mainitsevat yhteisöllisen tietoliikenneverkon. (Castells & Himanen 2001, 125–126.)

Taloudellisesti ja väestöllisesti vireillä alueilla tietotekniikka hahmotetaan syrjäseutuja selvemmin taloudellisenä mahdollisuutena. Vaikka Ylä-Karjalan sosiaalinen tietoyhteiskuntahanke poiki myös taloudellista toimeliaisuutta, syrjäseudun kytkeminen tietoyhteiskuntaan nähdään ennen kaikkea alueellis-sosiaalista tasavertaisuutta kohottavana toimintana, jonka kautta on myös mahdollista piristää taloudellista toimeliaisuutta ja pysäyttää väestökato. Paikallisen tietoyhteiskuntahankkeen ja internet-taitojen ansiosta yläkarjalaiset eivät jääneet ”sivuun uudesta teknologisesta paradigmasta” vaan olivat ”omalta paikkakunnaltaan kytkettyjä globaaleihin verkostoihin”; ennen kaikkea he saattoivat ”tuntea olevansa osa tätä kehitystä”, tietoyhteiskunnan kehittymistä internetin ympärille. (Castells & Himanen 2001, 126–127.)

Tietoisuus suurten ikäluokkien lähestyvistä eläköitymisestä synnytti keskustelun kyseisen väestöryhmän paluumuutosta maaseudulle. Tämän sukupolven juuret ovat usein maaseudun muuttotappiokunnissa, jotka siten tulisivat paluumuuton myötä saamaan ainakin uutta poliittista voimaa, kriittistä massaa sekä ostovoimaa. Kunnat ovatkin markkinoineet itseään onnellisina ”kolmannen iän Eldoradoina”. Esimerkiksi pohjoiskarjalainen Rääkkylä on mainostanut itseään ”kuntana, johon on hyvä tulla kuolemaan”. Maaseutua on pyritty yleisemminkin muokkaamaan uudenaikaiseksi asuinmaaseudeksi, jossa ihmisten enemmistön aktiviteetti suuntautuu muualle kuin maa- ja metsätalouteen. Maaseudusta uudenaikaisena asuinmaaseutuna on kirjoittanut etenkin Matti Mäkelä. ”Oikeaa syrjäseutua” on Mäkelän (2004; 2007, 47) mukaan päätieverkosta sivussa oleva maaseutu, olipa se sitten saaristossa, Ilomantsissa tai Lapissa. Asuinmaaseudun voi siten tulkita ulottuvan siedettävän päivittäisen automatkan päähän keskuksesta.

Kilpailukyvyistä syrjässä: periikö hukka Hylkysyrjän?

Riskipitoisten ja epävakaiden sijoitusinstrumenttien romahtaminen vuonna 2008 laukaisi sodanjälkeisen ajan vakavimman kriisin läntisessä talousjärjestelmässä. Jo ennestään velkaantuneet valtiot joutuivat ottamaan kannettavikseen massiivisen määrän rahoitusjärjestelmän vastuita. Monet valtiot ovat joutuneet velkaloukkuun, josta ulospääsyn ehdoksi globaalit rahoitusmarkkinat ovat asettaneet tuottavuuden kohottamisen julkisissa palveluissa eli käytännössä palvelujen karsimisen.

2000-luvulla finanssi- ja velkakriisin voimistama taloudellinen paine ja väestörakenne ovat ajaneet päättäjät keskustelemaan aluepolitiikan päävaihtoehdoista, keskittämisestä ja hajauttamisesta. Matti Vanhasen ja Jyrki Kataisen hallitusten (2007–2014) filosofiseksi neuvonantajaksi kohonnut Pekka Himanen julkaisi vuonna 2010 Valtioneuvoston tilaaman selvityksen *Kukoistuksen käsikirjoitus*, jonka tarkoitus oli hahmottaa Suomen aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin tekijöitä lähitulevaisuudessa. Raportti korostaa keskuksia sekä niiden välistä ja sisäistä vuorovaikutusta keksintöjen ja hyvinvoinnin tuottajina. Kirjoittaja näkee Suomen osana maailmanlaajuisia talousjärjestelmää ja sivuuttaa ohjelmassaan maan sisäisen kehityksen ja aluepolitiikan. Himanen (2010, 103) katsoo tärkeäksi, että Suomeen syntyisi ”maailmanlaajuisen rikastavan vuorovaikutuksen verkoston solmukohta, jossa absoluuttisen rikastavan vuorovaikutuksen määrä riittää luovaan johtajuuteen”. ”Solmukohdan” voi hahmottaa erilaisten resurssien keskittymänä, jonka synnylle keskittävä aluepolitiikka on otollista politiikkaa.

Himasen ajattelu ”solmukohdista” voi nähdä myös osana politiikkaa, joka liittyy niin sanotun metropolivaltion rakentamiseen (Moisio 2012, 195–302). Solmukohdista kumpuavan Suomen globaalin kilpailukyvyyn on nähty perustuvan pääkaupunkiseudulle ja muutamalle muulle kaupunkiseudulle kuten Tampereelle, Turkuun ja kenties Ouluun. Kaupungeista halutaan innovaatiokeskittymiä, joiden tarpeita maakunnat palvelevat resurssitoimittajina. Yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon laajasti läpäissyt kilpailukykylogiikka on yltänyt myös alueita koskevaan tutkimukseen. ”Alueellinen kyvykkyys” on mittari, jolla tutkijat ovat analysoineet seutu- ja maakuntien kykyä reagoida erityisesti teknologisilla ”osaamisintensiivisillä” palveluilla kansainvälisen talouden muutoksiin. (Nivalainen ym. 2009.)

Suomen Ympäristökeskus, Oulun yliopisto, työ- ja elinkeinoministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö kehittivät 2010-luvun alkupuolella aluejaottelun, joka hyväksyttiin vuonna 2013 tilastolliseksi alueluokitukseksi. Kuntien maantieteellisen kasvamisen myötä entinen kuntarajoihin perustuva jaottelu oli käynyt ongelmalliseksi. Uudessa luokituksessa maaseutu jakaantuu kolmeen tyyppiin. Lähimpänä kaupunkia on *kaupungin läheinen maaseutu*, joka palvelee monien kaupungissa työssäkäyvien asuma-alueena. Sitä ympäröi *ydinmaaseutu*, jonka elinkeinorakenne on edellistä maa- ja metsätalousvaltaisempi. Syrjäseutua malli kutsuu *harvaan asutuksi maaseudeksi*, joka kattaa suuria alueita Itä- ja Pohjois-Suomessa eli valtaosan koko maan pinta-alasta.

Näyttää siltä, että 2010-luvun alussa syrjäseudut – tämän kirjan Hylkysyrjät – ovat jo pudonneet aluepoliittisesta kamppailusta, joka on kääntymässä suurempien ja pienempien kaupunkien väliseksi. Syrjäseutujen kuoleminen nähdään ainakin osassa etelän poliittista kenttää väistämättömänä kehityssuuntana. Uusi tilanne on samalla virittänyt keskustelun ”koko maan asuttuna pitämisen” politiikasta, joka on politiikan käytännöissä syrjäytynyt lähinnä juhla- ja vaalipuheiden fraasiksi. Terveys- ja sosiaalipalvelujen karsiminen ja kaupunkimaisten harrastusmahdollisuuksien puuttuminen syrjäseuduilta estänevät laajan paluumuuton. Monessa julkisessa keskustelussa väestön väheneminen, vanheneminen ja palvelujen lopettaminen ovat tehneet syrjäseudusta kelvottoman asuinpaikan. Erityisen huolestuttavaksi kehityssuunnaksi on nähty syrjäseutujen huoltosuhteen heikentyminen: monissa kylissä maanviljelijöiden ”sadan hehtaarin yksinäisyyttä” lieventää vain niin sanottu passiiviväestö – vanhukset, muut eläkeläiset ja työttömät. Monet pienet kunnat maksavatkin asukkailleen vauvantekopalkkion ja jakavat ilmaisia tontteja kuntaan muuttaville.

2000-luvun yhteiskuntapolitiikassa syrjäseudusta on tullut ikään kuin tarpeeton tai menneen maailman käsite, koska sille ei ole käyttöä globaalissa talouslogiikassa ja suomalaista kilpailukykyä määrittelevässä puhetavassa. Globaalissa taloudessa on vain maailmanlaajuisesti verkostoituneita aktiivisia toimijoita ja niiden alihankkijoita. Suomen kilpailukykystrategiassa Itä- ja Pohjois-Suomelle on varattu raaka-ainetuottajan rooli metsä-, bio- ja kaivannaisteollisuudelle, joiden tarvitsemia luonnonrikkauksia löytyy etenkin maan syrjäseuduilta. Kyse on tietynlaisesta

raaka-ainekolonialismista. Toisaalta joidenkin arvometallien rikkaimmat esiintymät ovat eteläisissä, väkirikkaissa kunnissa, joissa ne kuitenkin jätetään maan alle poliittisista syistä. On myös mahdollista puhua ekologisesta kolonialismista, sillä raaka-ainereservin lisäksi syrjäseudulle on nähty rooli luonnonsuojelu- ja virkistysalueina – tosin Itä- ja Pohjois-Suomen matkailuelinkeinokin on huomattavilta osin keskittynyt suurehkoihin matkailukeskuksiin. Suomalaisia elinkeinoelämän vahvuuksia ja mahdollisuuksia kartoittanut brändityöryhmä nosti vuonna 2011 yhdeksi kansalliseksi vahvuudeksi maatalouden luonnonmukaisen tuotannon, jonka halutaan nähdä tuovan elinvoimaa myös syrjäseuduille. Kaivosyhtiö Talvivaaran konkurssi ja kaivoksen aiheuttamat laajat ympäristöriskit ovat kuitenkin 2010-luvulla heittäneet varjon puhtaan suomalaisen luonnon mielikuvan ja työttömyydestä kärsivien syrjäseutujen tulevaisuudenuskon ylle.

Inhimillis-taloudellisia resursseja keskittävä kilpailukykylogiikka ja yhteiskuntapolitiikan ekonomisoituminen ovat saaneet aikaan myös vastaliikkeen. Muuttaminen keskuksista syrjäisiin kyliin on liitetty ”oravanpyörästä pois hyppäämiseen” ja ”downshiftaukseen”, johon riittävän elintason saavuttaneella väellä on ollut varaa. Usein kyse on ollut aktiivisen työelämän päättäneistä paluumuuttajista, jotka ovat toiminnallaan antaneet syrjäkylille uuden poliittisen merkityksen. Nuoret ja nuoret perheet ovat jääneet edelleen kaupunkien asukkaiksi. Kylä tai syrjäseutu on rakentunut merkitykselliseksi kokonaisuudeksi yhä useammin jossakin muussa ”paikassa” kuin itse kylässä tai sen perinteisissä toimintakäytännöissä. (Knuuttila ym. 2008, 9–20.) Tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että syrjäseudun asukkaat itse kokevat yleensä elävänsä monimuotoista ja kulttuurisesti rikasta elämää. Syrjäseudun sisäkuva piirtyy optimistisena mahdollisuuksien maailmana, joka on erinäköinen kuin poliittisten päättäjien näkemys syrjäseudusta. (Knuuttila ym. 2012.) Nähtäväksi jää, millainen vaikutus vähäväkisen syrjäseudun sisä- tai omakuvalla ja yleisemmin ottaen syrjäseudun merkityksen uudelleentulkinnalla on yhteiskunta- ja kulttuuripoliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

4 Syrjäseutu ja koulutuksen politiikka: ilomantsilaisen maatalousopetuksen tarina

Esko Hartikainen ja Leila Hurmalainen

Kuitenkin kaikenkin, vaikka olot koulupiirissä yleisesti arvosteltuina ovat tällaiset (surkeat), ei koulun toimihenkilöiden tarvitse epäilykseen vaipua. Sillä joukossa on joka lajia. On täällä jo sellaisiakin maamiehiä, jotka ovat ymmärtäneet ottaa oppia uuden ajan virtauksista, jotka ovat paikkakunnan oloihin soveltaneet ne parannukset, mitä muualla on tehty. Onpa maamieskoulun opettajilla ollut ilo nähdä sellaisiakin oppilaita, joiden silmistä loistaa innostus. Ja jos maamieskoulumme voisi tuota innostusta virittää, lisätä ja ylläpitää, niin silloin ei työmme olisi turhaa. Luottamuksella voivat siis Ilomantsin kiertävän maamieskoulun opettajat katsoa tulevaisuutta silmiin. (*IMO Vuosikertomus* 1909, 16.)

Oppilaitoksen talouden ja toiminnan sopeuttamiseksi on tehty kaikki suunnitelmassa mainitut rationalisointitoimenpiteet, mutta suunniteltua pienempi opiskelijamäärä aiheuttaa taloudellisen tappion. Käytettävissä olevien tietojen perusteella ei ole realistista olettaa yhteiskunnallisen kehityksen muuttuvan siten, että opiskelijamäärät voitaisiin tulevaisuudessa pysyvästi kasvattaa suunnitelman mukaiseen 135 vuosiopiskelijaan. (*PKKKY*, ote hallituksen kokouspöytäkirjasta 12.11.2008.)

Edellä esitettyjen lainausten väliin mahtuu sata vuotta historiaa ja liki yhtä pitkään kestänyttä ilomantsilaista maatalousopetusta, joka aikanaan tarjosi opinpolun monelle rajaseudun nuorelle. Tämän artikkelin tavoitteena on hahmottaa ja osoittaa argumentteja, joilla eri tahot ovat perustelleet erään oppilaitoksen tarpeellisuutta ja sittemmin tarpeettomuutta Ilomantsissa. Samalla analyysi kertoo myös yleisemmin koulutukselle asetetuista tavoitteista ja kriteereistä tuoden esiin vähäväkisen ja syrjäisen oppilaitoksen näkökulman suhteessa väestö- ja talusrakenteen sekä maatalouden poliittisen painoarvon muuttumiseen.

Paikalliset tarpeet

Yhteiskunnallinen modernisaatio ja elinkeinorakenteen muutokset alkoivat huutaa ammattikoulutetun työvoiman perään 1800-luvun jälkipuolen Suomessa. Maaseutupitäjissä sijansa saivat etenkin maa- ja karjatalous-

koulut. Maatalouskouluja oli ehdotettu kaupunkeihin, joiden elämänmenon ja ilmapiiriin kuitenkin uskottiin turmelevan kokemattomia maalaisnuorukaisia ja vieroittavan heitä maahengestä. Ilomantsilaiset katsoivat uuden vuosisadan alussa tarpeelliseksi aloittaa säännöllisen oman maatalousopetuksen, joka olisi mahdollisimman monen paikallisen nuoren tavoitettavissa. Kiertävä maamieskoulu oli havaittu sopivaksi oppilaitosmuodoksi harvaanasutulle seudulle. Ilomantsin hankkeelle tuli myös valtion tuki: ”Päätöksellään toukokuun 22 p:ltä v. 1908 myönsi Keisarillinen Suomen Senaatti Ilomantsin maalaisseuralle valtio-avun kolmeksi vuodeksi, alkaen vuodesta 1909, kiertävän maamieskoulun perustamiseksi ja ylläpitämiseksi silloisessa Ilomantsin kunnassa.” (*IMO Vuosikertomus* 1909, 3; Klemelä 1999, 117–118.)

Nuorten tulevaisuuden turvaaminen ei ollut ainoa peruste koulutuksen aloittamiselle: maatalousopetukselle oli monipuolinen ammatillinen tarve. Raskaiden ja tehottomienkin viljelykäytäntöjen lisäksi metsätalous ja siitä saatavat tulot olivat nakertaneet intoa maatalouden ja tilojen kehittämiseen. Kotitaloustyössäkin olivat vallalla perinteiset työmenetelmät. Rautatien kaukaisuus haittasi uudenaikaisten maa- ja kotitaloushyödykkeiden saapumista pitäjään. (*IMO Vuosikertomus* 1909, 13–14.) Kaikenlainen kehitys oli siten enemmän kuin tervetullutta.

Ilomantsin maatalousopetus alkoi vuonna 1909, jolloin pitäjässä aloitti Pohjois-Karjalan Maanviljelysseuran perustama kiertävä maamieskoulu. Kiertävän opetuksen järjestämisen keskeisenä ajatuksena oli tuoda maatalousopetus sekä yleiset kansalaistaidot ja -tiedot opinhaluisten nuorten luokse, syrjäkyliinkin. Kyse oli myös käytännön pakosta, sillä koululta puuttui pysyvä toimipaikka. Maamieskoulussa opiskeli ensimmäisenä vuonna noin 60 opiskelijaa, jotka olivat talollisia, torppareita, loisia, työmiehiä ja käsityöläisiä. Opettajina olivat agronomi, karjakko ja käsityöopettaja, joilta ilomantsilaiset saivat moninaisia oppeja maa- ja karjataloudessa sekä käsitöissä. Kun nuoret miehet keskittyivät maanviljelyksen saloihin, vastuu karjanhoidosta lankesi nuorille naisoppilaille. Myös yhteishengestä koetettiin huolehtia: yhteislaulu oli säännöllinen metodi oppilaiden ”mielen virkistäjänä”. Opetukseen kuuluivat myös keskustelut, retket sekä iltamien järjestäminen. Koulu kiersi kylissä ja taloissa ja sellaiseen aikaan, että ”ympäristöläistenkin” oli mahdollista seurata sitä. Vuosikertomuksen laatijan mielestä opetus oli otettu innolla vastaan: ”Toisinaan tekivät lähikyläläiset oikeita rekiretkiä koulullemme.

Jos vanhemman väen luottamus voitetaan, on toiminta helppoa.” (*IMO Vuosikertomus* 1909, 5; ks. myös Saloheimo 1971, 4; Björn 2006, 229.)

Maamieskoulu sai ohjesäännön toisena toimintavuotenaan. Opetuksen tarkoituksena oli ”herättää paikkakunnan asujaimistossa ja erittäinkin sen nuorisossa suurempaa harrastusta maanviljelykseen ja sen sivuelinkeinoihin maataloudellisen alkeisopetuksen sekä kiertävän neuvonta- ja opastustoiminnan kautta, minkä ohessa käsityötaidon ja kätevyys edistämiseksi opetetaan käsitöitä”. (*IMO Vuosikertomus* 1910, 33.) Koulun toiminta-alueena olivat Ilomantsin ja Koveron⁵ seurakunnat. Oppilaan oli oltava vähintään 16-vuotias, puhdasmainen sekä luku- ja kirjoitustaitoinen. Kansakoulun käyneellä oli etuoikeus opetukseen, joka oli maksutonta, tosin oppilas hankki itse asuntonsa, elantonsa ja käsitöidensä raaka-aineet.

Maamieskoululla oli alusta alkaen rajaseutuoppilaitoksen identiteetti, johon vaikuttivat alueen maatalouden ongelmat. Koulun johtaja agronomi Jalmari Jyskeen mukaan maan itäisten pitäjien maatalous oli muuta maata alkeellisemmalla tasolla, koska kaukaisten rajaseutujen viljelijä ei päässyt ”kosketuksiin vauraampien seutujen kehittyneempien maamiesten kanssa” (*IMO Vuosikertomus* 1913, 4).

Kiertävän maamieskoulun kahdeksan viikon kurssin suoritti vuosina 1909–1918 noin 370 oppilasta, joista naisia oli yli 40 prosenttia. Lisäksi kurseilla oli kuunteluoppilaita. Ilomantsiin alettiin suunnitella kiinteää maatalouskoulua jo 1910-luvulla. Koulun uskottiin tavoittavan myös muiden rajapitäjien kuten Repolan ja Porajärven⁶ opinhaluisia nuoria. Oppilaitoksen sijaintia oli kuitenkin syytä tuolloisen johtajan mielestä tarkkaan harkita: ”Kun joskus tämä koulu on mahdolliset kylät käynyt ja pysyväiseen paikkaan toimimaan asettunut tahtoisin mainita mielipiteeni sen, että se sijoittuisi johonkin Joensuu–Nurmes-radan⁷ lähetyville, rautatien, aseman lähelle, jotta Pohjois-Karjalan maata viljelevä nuoriso voisi sitä mahdollisimman laajalla alueella hyväksien käyttää; kauas rautatiestä, pitkien taipaleitten taa joutuen tulisi se tarjona olemaan varsin pienelle ympäristölle.” (*IMO Vuosikertomus* 1915; ks. myös Saloheimo 1971, 7; Björn 2006, 229.)

Sisällissota pysäytti kiertävän maamieskoulun. Sodan jälkeen pien- ja viljelymahdollisuuksien parantaminen muun muassa maanhankintaa helpottamalla nousi keskeiseksi poliittiseksi tavoitteeksi, mikä taas korosti maatalouskoulutuksen asemaa. Ilomantsissa kiinteän oppilaitoksen

perustaminen eteni, kun kunta tarjosi perustettavalle koululle korvauksetta omistamaansa 180 hehtaarin laajuista Sikrenvaaran tilaa, joka sijaitsi hieman kuntakeskuksesta syrjässä. Valtioneuvosto päättikin vuonna 1919 Ilomantsin maalaisseuran esityksestä perustaa kiinteän maamieskoulun valtion kouluna kyseiselle tilalle. Samalla kiertävä koulu lakkautettiin. (Saloheimo 1971, 5–7; Pukkala 1971, 1; Klemelä 1999, 118–119.)

Uudella koululla oli alkuhankaluutensa. Koulun ensimmäiselle kolmen kuukauden kurssille alkuvuodesta 1921 osallistui 14 oppilasta, joista läsnä oli avajaispäivänä yhdeksän. Oppilaiden ikä vaihteli 15:sta 28 vuoteen. Koulun tuolloinen johtaja Lauri O. Saloheimo oli joutunut kiertämään talosta toiseen, jotta alkavalle kurssille löytyisi osallistujia. Syksyllä oppilaita oli kuitenkin jo 24. (Pukkala 1971, 1–2; Pukkala 1981, 24, 36.) Vuonna 1923 koulu ei ollut toiminnassa rakennustöitten ja opettajien puutteen vuoksi. Uusi koulurakennus avasi ovensa seuraavana vuonna. (*IMO Vuosikertomus* 1923; Pukkala 1971, 4.) Syyskurssit muuttuivat vuonna 1925 karja- ja kotitalouskurseiksi, jotka keräsivät nuorten naisten suuren suosion. Opetukseen kuului karjanhoitoa, kotitaloutta, käsitöitä, lastenhoitoa, kasvitarhanhoitoa, erilaisia maatalousaineita, laskentoa ja asioimiskirjoitusta. (Pukkala 1981, 33; Björn 2006, 229.)

Pitkämatalaiset oppilaat tarvitsivat majoituksen, ja niinpä koululle tuli oppilaskoti, jossa oli vuonna 1925 neljä huonetta. Keväällä huoneissa asui kymmenen kaikkiaan 14 oppilaasta ja syksyllä kaksikymmentä 28:sta. Oppilaat maksoivat asumisestaan pienen korvauksen. Liki kaikilla oppilailta oli jo taustallaan kansakoulun oppimäärä. (*IMO Vuosikertomus* 1925.)

Maamieskoulu oli periaatteessa valtion koulu, joka kuitenkin käytännössä perusti taloutensa ja toimintansa alueen omiin resurssiin. Oppilaitoksen taloudesta vastasi aluksi koulun johtaja, jonka oli järjestettävä koulun maatila ja talous kannattaviksi niin viljelyn kuin opetuksen suhteen. Oppilaitos olikin kuin rehtorin oma maatila, josta syntynyt vastuu ei miellyttänyt kaikkia koulun johtajia. 1920-luvulla maatalousoppilaitosten taloudellinen tilanne oli melko tukala etenkin yksityisten koulujen osalta, ja vuonna 1927 valtio antoi lain maatalousoppilaitoksista. Laki koski kaikkia maatalousoppilaitoksia ja määritteli oppilaitostyyppit sekä yksityiskoulujen valtionavun määrät ja perusteet. Maamies- ja pienviljelijäkoulujen tehtäväksi laki määräsi paikallisiin oloihin soveltuvan maataloudellisen alkeisopetuksen ja yleisten kansalaistietojen antamisen. Ilomantsin maamieskoulun talous ja koulutila siirtyivät valtion tilinpittoon

vuonna 1930 ja itse tila valtion omistukseen 1936. Yksityiset lahjoitukset ja paikallisten taustayhteisöjen monipuolinen tuki olivat kuitenkin tärkeitä koulun toiminnalle. Ilomantsin maamieskoulun – ja näin myös sen nuorison kouluttautumismahdollisuuksien – kannalta oli keskeistä valtion rajaseutupolitiikka, jonka tärkeitä osia olivat maa- ja karjatalouden kehittäminen ja järkipäristäminen. (Saloheimo 1971, 6–7; Pukkala 1971, 8; Klemelä 1999, 128–130.)

Koulutuksen sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon näkökulmasta oli oleellista, että laajeneva kansakoululaitos 1800-luvun loppupuolelta alkaen, kansakoulujen perustamista ohjaava piirijakoasetus vuodelta 1898 ja oppivelvollisuuslaki vuodelta 1921 vetivät vähitellen maan syrjäistenkin kolkkien lapset yleissivistävän opetuksen piiriin. Myös Ilomantsin maamieskoulun sivistyksellinen tarjonta oli runsas: vuonna 1930 oppilaat saivat oppeja maanviljelyksestä ja sen talouden- ja kirjanpidosta, yhteiskunnasta, osuustoiminnasta, karjanhoidosta, kotieläinten anatomiasta ja sairauksista, maitotaloudesta, kasvitarhoista, metsänhoidosta, kemiasta, rakentamisesta, laskennosta, mittauksesta, äidinkielestä ja asioimiskirjoituksesta, kotitaloudesta, lastenhoidosta, suoviljelystä, laiduntaloudesta ja kirjallisuudesta. Käsitöissä oppilaat valmistivat erilaisia kodin ja maatalouden tarvekaluja. (*IMO Vuosikertomukset* 1930 ja 1933.)

Maataloushallitus nimesi vuonna 1930 maamieskoulun Ilomantsin maatalousammattikouluksi, jotta oppilaitos houkuttelisi laajemmalla opetustarjonnalla myös nuoria miehiä pois savotoilta ja koulutuksen piiriin. Vuonna 1932 oppilaitoksesta tuli pienviljelijäkoulu, joka tarjosi oppilailleen vuoden kestävän kurssin. Se oli tarkoitettu lähinnä kansakoulun päättäneille ja maanviljelijöiksi aikoville 13–15-vuotiaille pojille, jotka eivät yleensä vielä olleet metsätöissä. Opetuksessa kiinnitettiin huomiota myös käden taitoihin. Hakijoita ensimmäiselle kurssille oli yli 130. (Pukkala 1971, 3; Pukkala 1981, 27–28, 36; Björn 2006, 229.) Ajankohta olikin otollinen, koska maailmanlaajuinen lama vähensi puutavaran kysyntää ja savottaintoa.

Vuonna 1939 eduskunta antoi lain ammattioppilaitoksista. Sekä kunnalliset että yksityiset ammattioppilaitokset saivat lain perusteella 65 prosentin vuotuisen valtionavun menoihinsa. Kyseisenä vuonna kaksi kolmesta maatalousoppilaitoksesta oli yksityisessä omistuksessa. (Klemelä 1999, 62, 296.) Sodan uhka kuitenkin häytti vuonna 1939 monin tavoin maamieskoulun toimintaa. Viljelystuotteiden myyntikielto

heikensi oppilaitoksen taloutta. Koulun toiminta kärsi oppilaiden ja työvoiman puutteesta, ja liikekannallepano työllisti oppilaita: syyskurssilaiset leipoivat viikoittain armeijalle tuhat leipää. Kun opetus oli keskeytyksissä, useimmat nuorista naisoppilaita olivat lottatyössä. Sodan syyttyä oppilaitos joutui armeijan majoitustiloiksi ja kenttäsairaalaksi. Karja, vilja, heinät ja perunat joko vietiin pois tai käytettiin paikan päällä. Pommitukset tuhosivat oppilaitoksen rakennuksia. Välirauhan aikana koulu oli käynnissä vuoden 1941 alkupuoliskolla, kunnes sota keskeytti toiminnan. Jatkosota toi Iломantsiin ”pakolaisoppilaita” menetetyiltä alueilta sekä oppilaita miehitetystä Itä-Karjalasta. Edelliset saivat rahoavustusta Karjala-kerhojen Keskusliitolta ja jälkimmäiset Itä-Karjalan sotilashallinnolta. Vuoden 1943 kurssin osallistujat olivatkin suurelta osin kotoisin rajantakaisilta alueilta. (*IMO Vuosikertomus* 1939, 1943; *IMO Tilanhoitokertomukset* 1939–1941; Pukkala 1971, 8–9.)

KUVA 6. Hylkysyrjän entinen maatalousoppilaitos, nykyinen turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus (Terhi Halonen)

Hyvinvointivalltion tarpeet

Jälleenrakennuksen yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikka perustui huomattavilta osin tilattomien rintamamiesperheiden ja siirtoväen asuttamiseen ja työllistämiseen pientiloille, joita syntyikin tuhatmäärin etenkin itäiseen ja pohjoiseen Suomeen (ks. Esko Hartikaisen artikkeli 3 tässä kirjassa). Toisaalta sotakorvausteollisuus tarvitsi ammattitaitoista väkeä metalli- ja metsäteollisuuteen, mikä puolestaan työllisti kaupungeissa. Vuosina 1945–1950 syntyivät Suomen historian suurimmat ikäluokat, noin satatuhatta lasta vuodessa. Yhteiskuntasuunnittelussa tärkeäksi periaatteeksi tuli niin taloudellisten kuin henkisten voimavarojen tehokas käyttö, mikä näkyi ammatillisen koulutuksen uudistamisessa. Jo sodan aikana vuonna 1942 oli perustettu ammattikasvatusosasto hallinnoimaan laajenevaa ammatillista koulutusta. Päättäjät vastasivat ammattitaitoisen työvoiman alueellisiin tarpeisiin maakunnallisilla keskusammattikouluilla, joista ensimmäiset perustettiin vuonna 1946. (Klemelä 1999, 198–201.)

Ilomantsissa maatalousopetus käynnistyi jälleen helmikuussa 1945, joskin kangerrellen. Opetuksen painopiste säilyi seutukunnan ydintyössä eli pienviljelijöiden perehdyttämisessä maa- ja karjatalouteen. Puun hintaa voimakkaasti nostanut Korean sodasta johtunut laaja noususuhdanne⁸ 1950-luvun alussa lamautti ilomantsilaisten koulutusinnon, ja oppilaitos rekrytoi tilalle ulkopaikkakuntalaisia. (Björn 2006, 231.) Opetuksessa oli ilmeisesti taukoja, koska vuoden 1952 vuosikertomus iloitsee: ”Oppilaitos on käynnissä koko vuoden!” (*IMO Vuosikertomus* 1952). 1950-luvun alkupuolella oppilaitos sai uudenaikaisen navetan, sikalan ja kaksi AIV-tornia, joita koulun väki saattoi ylpeänä esitellä Ilomantsin maatalousnäyttelyssä vuonna 1954. Sikalan ovella koulun johtaja oli todennut: ”Täällä on koulun rahapaja!” Oppilaitos ja opetus koneellistuivat vähitellen. Ensimmäinen traktori tuli Sikrenvaaran pelloille vuonna 1948 ja leikkuupuimuri viisitoista vuotta myöhemmin. Oppilaitos sai vuonna 1957 modernin konehallin ja verstaan, lajissaan ensimmäisen alan oppilaitoksissa Suomessa. Maatalouden koneellistuminen uudisti työtapoja ja opetusta. Maantieteellisesti syrjäisessä Ilomantsissa kuljettiin näin koulutuksellisen kehityksen kärjessä yhdessä maan keskusalueiden kanssa. (Pukkala 1971, 8; Pukkala 1981, 30–32; Björn 2006, 231.)

Vaikka ammatillisten oppilaitosten määrä lähti vahaan kasvuun 1940-luvun lopulla, maatalousoppilaitosten määrä kääntyi laskuun 1950-luvulla. Ammatillinen koulutus alkoi myös vähitellen keskittyä

suurempiin asutuskeskuksiin. Vuoden 1958 laki ammattioppilaitoksista velvoitti kuitenkin kunnat järjestämään ammattiopetusta asukkaalleen. Jokaisessa vähintään 20 000 asukkaan kaupungissa tai kauppalassa oli oltava tietyt talouselämän perustuotantoalat sisältävä ammattikoulu, jossa tuli olla vähintään yhdeksän oppilaspaikkaa kutakin 2 000 asukasta kohti. Pienempien kuntien tuli varata näistä tai valtion keskusammattikouluista tietty oppilaspaikkamäärä. Valtionavun määräksi tuli 65 prosenttia oppilaitoksen menoista. Laki merkitsi ammatillisen koulutuksen leviämistä maan eri puolille ja oppilaitosten sijoittumista maakunta- ja seutukeskuksiin. Kun ammatillisten oppilaitosten määrä oli 450 vuonna 1950, vuonna 1970 se oli noussut 578:een. Oppilaitokset myös täyttyivät nuorista ammattia havittelevista: vuonna 1950 oppilaita oli noin 29 000 ja kaksikymmentä vuotta myöhemmin noin kolminkertaisesti eli lähes satatuhatta. (Klemelä 1999, 209, 211, 243–244, 283–284, 419–420.)

Yhteiskunta- ja talouspolitiikan painopiste siirtyi 1950- ja 1960-luvuilla teollisuuteen ja kaupunkiin. Päättäjät ja yhteiskuntasuunnittelijat kytkivät ammatillisen koulutuksen osaksi taloudelliseen kasvuun perustuvaa uutta yhteiskuntapolitiikkaa. Voimakkaan teollistumisen ja kaupungistumisen tarpeet johtivat teollisuus- ja palveluammatteihin harjaannuttavan koulutuksen ekspansioon. Samalla maatalous menetti sen koulutuspoliittisen aseman, joka sillä oli ollut sotia edeltävässä Suomessa. 1960-luvulla työikäistyneet, sodan jälkeen syntyneet ja nyt nuoruuden saavuttaneet ikäluokat eivät uskoneet pientiloihin perustuvaan elämänmuotoon. Niin sanottu suuri muutto päätti sodanjälkeisen, pienviljelyyn perustuvan asutustoiminnan (ks. Esko Hartikaisen artikkeli 3 tässä kirjassa).

Maaltapaon lisäksi Ilomantsin maamieskouluun iski tulipalo, joka poltti päärakennuksen vuonna 1964. Ilomantsilaiset eivät lannistuneet tästä takaiskusta vaan juhlivat keväällä 1968 uutta päärakennusta ja opinahjonsa muuttumista oppilaitokseksi, jossa oli alkanut myös kaksivuotinen maatalous-tekniikka koulu. Juhlapuhujat luottivat tulevaisuuteen, ja puheissa korostui etenkin oppilaitoksen alueellinen vaikutus, jota maatalousneuvos Matti Laamanen luonnehti näin: ”Oppilaitoksen sijoittaminen vaikkapa syrjäiseksi katsotulle paikkakunnalle, jollaisena ehken monet Ilomantsin näkevät, merkitsee silti ammattitaitoa jakavan keskuksen luomista ei yksinomaan siinä opiskeleville, vaan laitoksen vaikutus heijastuu koko sijoituspaikkakuntaan, naapurikuntiin ja vihdoin

koko maakuntaan.” Koulutuksesta oli viljelijälle hyötyä etenkin tilan taloudenpidossa. Laamanen katsoi, että kannattavuuskysymysten ”hallinta edellyttää systemaattista maatalousopetusta ja koulutettuja aivoja, sillä tiedot eivät tule olemaan riittävän päteviä kulkiessaan isältä pojalle”. (*Karjalan Maa* 2.4.1968.) Ammattikoulutetut viljelijät olivat tutkimusten mukaan päässeet neljännessä parempiin tuloksiin kuin kouluttamattomat. (Ks. Pukkala 1971, 4; Pukkala 1981, 32–33.)

1960-luvun alussa Itä-Suomea leimasi koulutuspaikkojen riittämättömyys. Etenkin huomattava osa ammattikouluihin pyrkineistä jäi ilman oppilaspaikkaa. Vuonna 1967 todettiin, että Pohjois-Karjalan ammattikoulut voivat ottaa sisään vain hieman yli neljänneksen niihin pyrkineistä. (Solala 1969, 174.) Muuttotappion vaivaama Ilomantsi sai kuitenkin koulutuksellista rohkaisua, kun Pohjois-Karjalan keskusammattikoulu perusti vuonna 1970 kuntaan sivuosaston. Uusi yksikkö koulutti kone- ja autonasentajia, levyseppähitsaajia, keittäjiä ja suurkeittiökokkeja. (Björn 2006, 232.) Valtakunnan tasollakin huoli koulutuksen alueellisesta tasa-arvosta näkyi: toisissa kehitysalueilla 1970–1975 lainsäätäjät pyrkivät valtionavulla lisäämään maakuntien ammattikoulupaikkoja. (Sarjala 1982, 100.)

Peruskoulu-uudistuksesta kumpusi 1970-luvun alussa myös toisen asteen koulutukseen uusi, sosiaalista tasa-arvoa korostava johtoajatus: työvoimatarpeeseen vastaavan koulutuksen sijaan päättäjät ottivat tavoitteeksi koko ikäluokan kouluttamisen toisen asteen oppilaitoksissa. (Kivirauma 1992, 105.) Sotien jälkeen maatalousopetus valtiollistui, ja vuonna 1973 valtio omisti jo yli kaksi kolmannesta maatalousoppilaitoksista. (Klemelä 1999, 296.) ”Pienviljelijä” alkoi olla menneen maailman sanastoa kiivaasti modernisoituvassa yhteiskunnassa: viimeiset pienviljelijäkurssin oppilaat valmistuivat Ilomantsissa joulukuksi 1970. Samana vuonna valmistuivat myös jo ensimmäiset maatalousteknikot. Vuosina 1967–1978 oppilaitoksen kotitalous-karjanhoitokoulu tarjosi oppia etenkin tuleville maatalojen emännille ja vuosina 1972–1977 ”lomaemännille” eli maatalouslomittajille. (Pukkala 1971, 3; Pukkala 1981, 33; Björn 2006, 231–232.)

Ilomantsin maamieskoulu oli ollut tärkeä opinahjo seutukunnan nuorille. Se keräsi vuosina 1921–1970 oppilaansa enimmäkseen Pohjois-Karjalasta. Noin 1500 oppilaasta kolmannes tuli Ilomantsista ja viisi-toista prosenttia naapurikunnista Tuupovaarasta ja Enosta. Maakunnan

ulkopuolelta oli vain noin joka kymmenes oppilas. (Pukkala 1971, 6.) 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa maauskoa nakersi kuitenkin kaksi tekijää: maatalouden ylituotanto ja alan alhainen tulotaso. Eduskunta koetti leikata tuotantoa pellonvarauslailla, jonka perusteella viljelijän oli mahdollista korvausta vastaan jättää peltonsa viljelemättä (ns. pakettipellot). Kun itäisen ja pohjoisen Suomen maaseutu tyhjeni, keskustelu aluepolitiikasta käynnistyi. Syrjäseutujen tukemista perusteltiin maa- ja metsätalouden harjoittamisen lisäksi raaka-ainehankinnan, matkailun, maanpuolustuksen ja virkistykseen tarpeilla. Myös koulutustarjonta nähtiin tärkeäksi elinvoimaa, asumistyytyväisyyttä ja kunnan vetovoimaa nostavaksi tekijäksi.

Erityisesti nuorta väkeään menettäneet kunnat koettivat 1970-luvulta alkaen profiloitua puhtaina ja luonnollisina asuinympäristöinä. Ilomantsi pyrki erottautumaan etenkin marjapitäjänä. Maatalousoppilaitoksella oli samansuuntaisia pyrkimyksiä; oppilaitos ponnisteli puutarhakoulutuksen saamiseksi koko 1970-luvun, kunnes yksivuotinen puutarhakoulu alkoi vihdoon vuonna 1979. Uusi koulutus vaati tiloja: kasvihuoneita ja huoltorakennuksia. Opetusta ei tarvinnut kuitenkaan rakentaa tyhjän päälle, sillä oppilaitoksessa oli annettu puutarhaopetusta jo 1930-luvulta lähtien. Puutarhakoulutus koki suuren suosion: jo ensimmäisessä haussa 24 aloituspaikkaan haki 107 alalle haluavaa. Puhtaisiin luonnontuotteisiin perustuneet ilomantsilaisten markkinointipyrkimykset kohtasivat kuitenkin takaiskun 1970-luvun puolivälissä, kun pitäjä joutui valtakunnallisiin otsikoihin ja leimautui pitkäksi aikaa metsäyhtiöiden vesakkomyrkytysten vuoksi. (Pukkala 1981, 34–35; Björn 2006, 321–324.)

Artikkelissamme tarkastellun oppilaitoksen opiskelijat saivat uuden asuntolan vuonna 1980, jolloin oppilaiden kokonaismäärä nousi yli 90:n. Seuraavana vuonna ilomantsilaiset juhlivat oppilaitoksensa kuusikymmenvuotista taivalta. Vielä tuolloin juhlia kommentoivat lehtikirjoitukset näkivät maatalouden aseman ja viljelijöiden aseman kohentuneen takavuosisista. Keskiasteen koulutuksen uudistuksen alla ilmassa oli optimistisia näkemyksiä oppilaitoksen tulevaisuudesta, ja henkisiä resursseja tuntui olevan niin opiskelijoilla kuin henkilökunnalla. Luvattu keskiasteen uudistus tulisi merkitsemään Ilomantsissa opetuksen laajentumista ja monipuolistumista, ja myös oppilaitoksen järjestämille lyhyille ammattikursseille oli selvä tarve. Yleensä oppilaitoksen katsottiin toimineen onnistuneesti 1920-luvulla asetetun tavoitteen eteen eli

rajaseudun asukkaiden henkisen ja taloudellisen aseman kohottamiseksi muun maan tasolle. (*Pogostan Sanomat* 26.3.1981; Pukkala 1981, 34.)

60-vuotisjuhlien tietämissä katsottiin luottavaisesti nuorten parissa toimivan oppilaitoksen tulevaisuuteen ja 1990-lukuun: ”Siitä huolimatta, että kehitysnäkymät eivät kaikilta osilta ole kovinkaan valoisia, voimme luottaa siihen, että maataloutta ja myöskin maatalouskoulutusta tarvitaan vastaisuudessakin ja näin Ilomantsin maatalousoppilaitoskin voi lähteä toivorikkaana uudelle kymmenluvulle” (Pukkala 1981, 37). Tuolloinen koulun rehtori katsoi, että seuraavalla vuosikymmenellä uudet maataloja puutarhatalouden peruslinjat sekä muut suunnittelun asteella olevat hankkeet ovat todellisuutta. Keskiasteen uudistuksen mukaiset peruslinjat alkoivatkin näkyä oppilaitoksessa vuonna 1985. (*IMO Toimintakertomus* 1985.) Vuonna 1987 ilomantsilaisten oli taas aika vaihtaa oppilaitoksensa nimeä. Vahvistunut puutarha-alan koulutus sai sijansa myös koulun nimessä ja opinahjo ristittiinkin Ilomantsin maatalous- ja puutarhaoppilaitokseksi. (*IMO Toimintakertomus* 1987.)

Ammatillisten oppilaitosten valtakunnallinen määrä oli kääntynyt laskuun 1970-luvun lopulla, mutta seuraavalla vuosikymmenellä se kääntyi taas nousuun, ja oli vuonna 1990 lähellä 1970-luvun alun huipputasoa. Oppilaiden määrä puolestaan kohosi noin sadastatuhannesta (1970) lähes 140 000:een (1980) ja 1980-luvulla vielä noin 25 000:lla. (Klemelä 1999, 419–420.) Koulutusresurssit eivät kuitenkaan välttämättä olleet jakaantuneet tasaisesti, ja nuoret kokivat ammatillisen koulutuksen suhteen alueellista eriarvoisuutta. Itä- ja pohjoissuomalaiset nuoret pyrkivät tai joutuivat pyrkimään etelä- ja länsisuomalaisia useammin koulutukseen kotilääninsä ulkopuolelle. 1970–1980-lukujen vaihteessa ammatillisen koulutuksen kysyntä oli suurinta taloudellisesti vähemmän kehittyneillä alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kysyntään vaikutti merkittävästi kehitysalueiden nuorten kokema työttömyys tai sen uhka. (Maljojoki 1986.)

Globalisoituvan markkinatalouslogiikan kriteerit

1990-luvun alun lamasta kummunneet säästöpainheet iskivät myös koulutuksen rakenteisiin. Ammatillisten oppilaitosten määrä Suomessa laski vuosikymmenessä 641:stä (1990) 340:een (2000). Pohjois-Karjalassa vastaavat luvut olivat 23 ja 10. Säästöpolitiikka näkyi nopeasti Ilomantsin maatalousoppilaitoksenkin toiminnassa ja hankinnoissa. Lama ja

poliittinen ohjaus johtivat oppilaitosten yhdistämiseen: Ilomantsin ammatillinen oppilaitos syntyi vuonna 1992, kun maatalous- ja puutarhaoppilaitos sekä Pohjois-Karjalan ammattioppilaitoksen Ilomantsiin avaa-
ma sivukoulu yhdistyivät. Näin Ilomantsin maatalousopetus menetti itsenäisen oppilaitosidentiteetin ja tuli osaksi monialaista ammattikoulua, jossa maa- ja puutarhatalouden lisäksi opiskeltiin ravintotaloutta, kone- ja metallitekniikkaa sekä rakennustekniikkaa. Lukuvuoden avajaisissa Ilomantsin ammattioppilaitoksen johtokunnan puheenjohtaja halusi uskoa yhteistyön voimaan ja oppilaitoksen alueelliseen merkitykseen: ”Yhdistyneinä Ilomantsin ammatilliset oppilaitokset pystyvät Suomen itäisimpänä opinahjona vastaamaan ajan haasteisiin myös tulevaisuudessa.” (*Karjalan Maa* 18.8.1992, ks. myös *SVT Oppilaitokset 1990*; *SVT Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset 2000*; *IMO Toimintakertomus 1991*, 1)⁹

1990-luvun lama istutti julkiseen talouteen yritystaloudesta peräisin olevan markkinakurin määräämän tulosohjauksen logiikan, jonka puhettavan punainen lanka, tuottavuuden lisääminen, läpäisi nopeasti koulutussektorinkin. Taluslogiikka konkretisoitui organisaatioiden johtamisessa tuloslaskentana, josta artikkelimme oppilaitoksen rehtori puhui lukukauden avajaisissa vuonna 1992. Oppilaitoksen toiminta perustuisi ”tulosjohtamisperiaatteeseen”, joka tarkoitti ammatillisessa koulutuksessa sitä että tavoitteet ”asetetaan yhdessä ja yhdessä sovitaan myös keinot, joilla tavoitteet saavutetaan”. Nettobudjetointiin perustuva tulosohjausjohtaminen alkoi oppilaitoksessa vuoden 1993 alusta. (*Karjalan Maa* 18.8.1992; 8.12.1992.)

Aikakauden poliittisen ohjauksen retorisenä avainsananana kaikeivat ”haasteet”, jotka yhdessä lupaviranomaisen suurenuslasin alla olleen opiskelijamäärän kanssa edellyttivät oppilaitoksilta ”nopeaa muutostalvmlmiutta”. Pienet oppilaitokset hakivat olemassaololleen oikeutusta erikoistumalla ja räätälöimällä opetusta vaihtuviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Yksi Ilomantsin maatalousoppilaitoksen eloonjäämisstrategioista oli toiminnan kansainvälistäminen. Syksyllä 1990 oppilaitos otti vastaan viisi opiskelijaa Neuvosto-Karjalasta, ja seuraavana vuonna Ilomantsiin tuli virolaisia opiskelijoita. Tuolloinen rehtori pohti syksyllä 1992 kansainvälistymistä seuraavasti:

Oppilaitoksemme on kotimaan koulutustarpeita varten, mutta pidemmällä tähtäimellä antaa yhteistyö Karjalan ja Baltian maiden kanssa koko maakunnallemme

aivan uusia mahdollisuuksia. Siellä on iso ihmisjoukko, jolla taloudellisen kehityksen päästyä hieman pidemmälle on suuri ostovoima. Koulutusyhteistyöllä luomme valmiuksia noita tulevia aikoja varten. Koulutus on tärkeä voimavara, katseltiinpa asiaa paikallisesti tai maailmanlaajuisesti. Oppilaitos ei saa pysähtyä tähän päivään, vaan meidän on myös luotava visioita huomista ja ylihuomista varten.

Rehtori muistutti myös maakuntaan saapuneista somalipakolaisista, joista osa oli aloittanut opinnot Ilomantsissa. Oppilaitoksen piti nähdä Euroopan yhdentyminen mahdollisuutena: ”On ryhdistäydyttävä ja alettava ponnistella koulutuksellisin ja kaikki mahdollisin muin keinoin itsellemme valmiuksia, joilla pärjäämme kiristyvässä kilpailussa. Pärjäämällä koulutuspoliittisessa kisassa reunoilla oli mahdollista ylläpitää myös maauskoa, joka oli rajamaaseudun elinvoiman kannalta avainasemassa” (*Pogostan Sanomat* 24.8.1992; ks. myös *IMO Toimintakertomus* 1991, 1; *IMO Toimintakertomus* 1993–1994, 1; *Karjalainen* 27.9.1992.)

Toinen oppilaitoksen eloonjäämisstrategioista korosti maanviljelyn luonnonmukaisuutta ja sen tuottamaa ”puhdasta ruokaa”. Yhdeksän opiskelijaa aloitti syksyllä 1990 luonnonmukaisen tuotannon jatkolinjan, jonka tarpeisiin oppilaitos oli varannut kymmenisen hehtaaria maata. (*IMO Toimintakertomus* 1990, 1; *Pogostan Sanomat* 20.8.1992 ja 24.8.1992.) Kolmas henkiinjäämiskeinoista oli tarjota nuoriso-opetuksen lisäksi aikuis- ja erityisopetusta: oppilaitos järjesti esimerkiksi maatilatalouden koulutusta kehitysvammaisille. Aikuiskoulutuksen ja muun maksullisen toiminnan merkitys kohosi suureksi etenkin oppilaitoksen talouden näkökulmasta. (*Karjalainen* 27.9.1992; *IMO Toimintakertomus* 1993–1994, 1.)

Ainakin juhlapuhujat koettivat nostaa oppilaitoksen markkina-arvoa korostamalla opinahjon asemaa maan tai Euroopan unionin itäisimpänä ammattioppilaitoksena. Myös oppilaitoksen rajaidentiteettiä pidettiin esillä, ja esimerkiksi kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaa kiitteli koulua rajan oppilaitoksen asemaan liittyvän lähialueyhteistyön tekemisestä. (*Pogostan Sanomat* 20.8.1992; *Karjalainen* 10.9.1992; *Karjalan Maa* 8.12.1992; *Karjalainen* 4.1.1995.)

Ilomantsilaisten ponnisteluja seurannut helpotuksen huokaus oli lyhytaikainen. Opetushallitus esitti alkuvuodesta 1993 koulutusrakenneiden kehittämistä ja säästöjä koskevan suunnitelman, joka esitti myös Ilomantsin ammatillisen oppilaitoksen lakkauttamista. Ilomantsilaiset

järjestäytyivät pikaisesti ja vetosivat päättäjiin korostamalla oppilaitoksen monipuolisia vahvuuksia ja alueellista merkitystä. Keskustelussa nousi esille myös huoli kouluttomien ilomantsilaisnuorten kohtuuttomiksi muuttuvista koulumatkoista ja kysymys siitä, tuliko koulun lakkauttamisesta ja nuorten, opettajien ja koulutuksen siirtämisestä muualle lainkaan säästöjä. (*Pogostan Sanomat* 28.1.1993; *Karjalainen* 19.3.1993; *Karjalan Maa* 26.3.1993.) Rehtori korosti ajanhenkeä myötäileviä oppilaitoksen vahvuuksia: ”Oppilaitoksemme tunnetaan jo nyt alueensa aktiivisena kehittämiskeskuksena, jonka imagoarvoja ovat ekologia, yritysjohtaminen, erityisopetus, kansainvälisyys ja palveluhenkisyys.” Oppilaitokselle olivat leimallista ”avoimuus ja joustava suhdetoiminta asiakkaiden ja sidostyhmien edustajien kanssa” (*IMO Toimintakertomus* 1993–1994, 1). Näistä rehtorin yrityksistä voi tulkita pyrkimyksen puhua paikkakunnan oppilaitosta ajan yrityshenkisyyttä korostavien diskurssien sisään ja legitimoida sen olemassaolo sitä kautta.

Ilomantsilaisten kehittämiskeskusajatukset kokivat kolauksen, kun aluepolitiikassa tapahtui muutos: 1990-luvun jälkipuoliskolla aluepoliittiset linjaukset alkoivat suosia maakuntakeskuksia resurssien tasaisemman alueellisen jakamisen sijaan. Ajattelun taustalla oli käsitys, että maakunnan keskuskaupunki ympäristöineen tuottaa vaurautta ja palveluja myös muuhun maakuntaan. Uuden aluepolitiikan ja valtion säästötoimien ajamana koulutuspoliittisena mallina oli oppilaitosten yhdistäminen maa- tai seutukunnallisiksi koulutusorganisaatioiksi. Artikkelimme oppilaitoksen rehtori piti lukuvuoden 1994 alussa koulun kunnallistamista pakollisena ”haasteena”, jonka vaihtoehtona oli oppilaitoksen lakkauttaminen. (*Pogostan Sanomat* 8.8.1994.) Ilomantsissa organisaatioiden kasvattamiseen perustuva politiikka tuli todeksi syksyllä 1995, kun sikäläisestä ammattioppilaitoksesta tuli osa Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymää. Samalla oppilaitos siirtyi valtiolta maakunnalliseen omistukseen.

Maatalousopetuksen pitkä traditio Ilomantsissa katkesi syksyllä 1995, kun maatilatalouslinjalle oli vain kuusi hakijaa eikä opetusta aloitettu. Lehtihaastattelussa tuolloinen rehtori ennakoி ja pahoitteli oppilaitoksen vanhimman koulutusalan alasajoa. Uusi koulutuksen järjestäjä keskitti maatalouskoulutuksen Kiteen yksikköön, mitä se perusteli ajan retorisen hengen mukaisesti kustannussyillä ja opetuksen laadun kehittämisellä. Tähän mennessä viimeiset maatalousammattilaiset valmistuivat Ilomantsista syksyllä 1996. Puutarhatalouden ja luomuviljelyn

koulutuslinjat säilyivät Ilomantsissa, ja jälkimmäisille oppilaitoksella olikin nyt tarjota peltoa yli tarpeen. (*IMO Toimintakertomus* 1994–1995, 1; *Karjalan Maa* 15.9.1995; *Pogostan Sanomat* 24.8.1995 ja 18.9.1995 ja 25.9.1995 ja 4.12.1995 ja 25.1.1996 ja 15.8.1996 ja 3.1.1997.)

Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä teki keväällä 2003 päätöksen puutarhatalouden opetuksen lopettamisesta vuonna 2006. Koulun puutarhan se päätti sulkea jo aiemmin. Koulutuksen päättämistä kuntayhtymä perusteli opiskelijapulalla ja taloussyillä, puutarhan taas sulkivat korkeat lämmitys- ja ylläpitokulut sekä tappiollinen tulos ja heikko kilpailukyky kaupallisten puutarhojen kanssa. Opiskelijat, henkilökunta ja puutarhan asiakkaat yllättyivät sulkemispäätöksistä, ja lisäksi koulutuksen järjestäjän tiedotuslinja asiasta sai osakseen ankaraa kritiikkiä. (*Pogostan Sanomat* 19.1.2004 ja 26.1.2004.)

Kaikista esimerkkioppilaitoksemme historiaan sisältyneistä kehittämistoimista, erikoistumisista, organisaatiouudistuksista ja säästötoimista huolimatta paikallispoliittinen voima Ilomantsin oppilaitoksen takana ei riittänyt. 1990-luvun myötä erityisesti opiskelijamäärät olivat tulleet koulutuksen järjestämisen keskeiseksi ehdoksi, ja tähän huutoon oli vaikea vastata vähäväkisillä alueilla. Ilomantsin ammatillinen oppilaitoskin kamppaili jatkuvasti houkutellessaan suojiinsa kulloisetkin lupakriteerit täyttävän määrän opiskelijoita. Loppuvuodesta 2008 koulutuskuntayhtymän hallitus esitti oppilaitoksen lakkauttamista vastoin ilomantsilaisten kantaa. Sulkemista perusteltiin oppilaspulalla ja siitä toiminnalle koituvalla taloudellisella rasitteella. Vuonna 1993 oppilaitoksessa oli 203 opiskelijaa ja kymmenen vuotta myöhemmin viisi enemmän, vuonna 2000 määrä oli kääntynyt yli 250:n. Opetustarjonnan supistamisen ja yleisen sulke-
misuhan myötä hakijamäärä romahti, ja vuonna 2007 oppilaitoksessa oli enää alle 150 opiskelijaa. (*PKKKY*, ote hallituksen kokouspöytäkirjasta 12.11.2008; *SVT Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset 1999–2009*; *SVT Oppilaitosluokitus ja -luettelo 1992–1998*.)

Koulutuskuntayhtymän valtuusto vahvisti hallituksen esityksen, ja Pohjois-Karjalan ammattiopiston Ilomantsin yksikkö sulki virallisesti ovensa kesällä 2009, vaikka samaan aikaan taloudelliseen taantumaa ajautuneessa maassa oli paineita työttömyyden hillitsemiseen koulutusta lisäämällä. Valtioneuvosto päätti lisätä ammatillista koulutusta keskimäärin 2000 opiskelupaikalla vuodessa ajanjaksolla 2008–2011. Lisäpaikat osoitettiin kuitenkin ensisijaisesti pääkaupunkiseudulle ja

maakuntien kasvukeskuksiin. Vuonna 2009 maassa oli enää 220 ammatillista oppilaitosta, joista kahdeksan toimi Pohjois-Karjalassa. (SVT *Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset 2009*; Kimari ym. 2009, 128.)

Sivistyskamppailua rajoilla

Ilomantsilaisen maatalousopetuksen tarina ei ole maaseutukontekstissa millään tavalla erityinen tai uniikki, ja sen synnyn taustalla olivat yleiset agraarisesta elämänmuodosta eli maanviljelyksestä, karjataloudesta ja kotitaloudesta kummunneet sivistykselliset tarpeet. Maatalousammattilaiset ja vauraat tilalliset koettivat kylvää opetuksella ilomantsilaisiin maauskon siemeniä. Metsäpitäjä-Ilomantsissa maauskon itämistä jarrutti kuitenkin metsäusko, joka vaikeutti etenkin nuorten oppilaiden rekrytointia. Alueella oli ja on edelleen vahva rajaseutuidentiteetti, jonka ovat synnyttäneet pitäjän etäisyys ja itäisyys; raja on lähellä mutta kotimaiset asutuskeskukset kaukana. Etäisyys ja liikenneyhteyksien puute hidastivat aikoinaan maanviljelyn koneellistumista. Koulutuksen politiikan ja käytännön näkökulmasta valtiokin oli ja on kaukana.

Sodan jälkeen syrjäseudun taloudellisten ja inhimillisten resurssien haltuunotto tapahtui rationaalisen yhteiskuntasuunnittelun kautta. Yhteiskuntapolitiikan valtasi ajatus hyvinvointivaltiosta, jonka rakenteita pystytettiin myös syrjäseudulle. Ilomantsin maatalousoppilaitos kehittyi 1960- ja 1970-luvuilla osaksi hyvinvointivaltiota, vaikka teollistumista ja kaupungistumista suosiva yhteiskuntapolitiikka sysäsikin liikkeelle jo tuolloin voimakkaan maaltamuuton, joka tyhjensi maaseutua erityisesti sen nuorista asukkaista.

Ilomantsin maatalousopetukselle 1970- ja 1980-luvut olivat suotuisaa aikaa. Hyvinvointivaltion volyyymi kasvoi, ja resursseja riitti toisen asteen koulutukseen ja sen laajentamiseen maan reuna-alueillakin. Aluepolitiikassa keskeistä oli väestöresurssiaan menettävien alueiden tukeminen koulutuspolitiikan keinoin. Oppilaitokset pyrkivät erikoistumaan sekä järjestämään seutukunnan tarpeisiin vastaavaa räätälöityä kurssiopetusta. Ilomantsissa uutta koulutusuraa avasi puutarha-ala.

Pääomamarkkinoiden vapauttaminen läntisissä markkinatalouksissa 1980-luvulla johti ”hallitsemattoman rakennemuutoksen” kautta syvään yhteiskuntapolitiikan murrokseen 1990-luvun Suomessa. Voidaan puhua yhteiskuntapolitiikan ytimeen kuuluvan ”yleisen hyvän” ekonomisoitumi-

sesta, minkä myötä paikallisen ihmisen hyvä katosi maatalousopetustakin koskevista koulutuspoliittisista perusteista laskennallisuuteen perustuvan taloudellisen ajattelun tieltä. Ajatukset siitä, miksi Ilomantsissa on syytä järjestää maatalousopetusta, vaihtuivat perusteluiksi sille, miksi ammatillista opetusta ei kannata Ilomantsissa järjestää. Tutkijalle koulutuksen politiikan ekonomisoituminen näkyy kirjaimellisesti oppilaitoksen historiadokumenteissa: koulun toiminnasta kertovat vuosinarratiivit muuttuivat ajan kuluessa sisällöllisistä toimintakertomuksista numeraaliksi tilinpäätöksiksi.

Yhteiskunnallinen keskustelu rakensi 1960-luvulla poliittisen syrjäseudun, joka tarjosi 1990-luvun taloudellisissa paineissa päättäjille legitiimin perustan luoda harvaanasutuista alueista jonkinlainen koulutuspoliittinen ”epäalue”. Koulutus oli evakuoitava elinkelvottomilta alueilta, jotta laajempi hyvinvointiyhteiskunnan koulutusjärjestelmä voisi selvitä hengissä. Valtion irtaantuminen Ilomantsin ammatillisesta oppilaitoksesta oli osa valtion vetäytymistä aiemmin hyvinvointivaltioon kuuluneista osaluista. Tämä merkitsi myös hyvinvointipalvelujen kunnallistamista eli jättämistä paikallisten toimijoiden vastuulle. Valtakunnalliset päättäjät pystyivät toki kulloistenkin poliittisten tarpeiden mukaan yhäkin vaikuttamaan palveluverkkoon valtionosuusohjauksella, mihin kuntien ja koulutuskuntayhtymien päättäjät ovat joutuneet reagoimaan nopeasti: vähäväkisen kunnan oppilaitos on saanut sulkea ovensa.

Keskittämisen ja suurten lukujen politiikka on polkenut jalkoihinsa monen nuoren ihmisen tarpeen lähellä olevaan koulutuspaikkaan, kotiseutuun ja -kylään. Sata vuotta sitten opetus tuli Ilomantsin syrjäkyliin pienengin oppilasjoukon luo, kenties sen aidon Hylkysyrjän naapuritaloonkin. Näin tapahtui, vaikka yhteiskunnan julkiset resurssit olivat niukat. Sata vuotta myöhemmin parisataapäinen oppilasjoukko oli koulutuksen järjestäjälle riittämätön, vaikka yhteiskunnan julkiset resurssit olivat suuret. Markkinatalouslogiikan kyllästävä koulutuspolitiikka ja hyvinvointivaltion rakenteiden purkaminen ovat johtaneet siihen, että pienimuotoiseen toimintaan ei enää ole varaa ja että syrjäseuduille on syntynyt yhä suurempia koulutuksellisia tyhjiöitä. Opinhaluisten nuorten on lähdeittävä keskuksiin, joihin onneksi pääsee vielä linja-autolla – vai pääseekö?

KUVA 7. Joskus tästä kulki linja-auto (Päivi Armila)

III Ei-minkään tekemistä keskellä ei- mitään – vai miten se on?

2000-luvun alkuvuosikymmenten myötä alue-, koulutus- ja talouspolitiikan kolmiyhteys on muuttunut entistä tiiviimmäksi ja reunoilla elämisen ehdot ja olosuhteet muuttuneet jatkuvasti, sekä konkreettisesti että mentaalisesti. Monen – joskin yhä harvemman – nuoren itseymmärrystä ja yhteiskunnallista asemaa määrittelevät oleminen ja eläminen syrjäseudun nuorena. Kuten edellisissä artikkeleissa on osoitettu, syrjäseutu on paitsi diskursiivinen identiteetin asemoimisen maisema, myös arkisen elämän konkreettinen raami, todeksi elettyä elämää ja kymmenien kilometrien taittamista, hyvine ja hankaline puolineen (ks. esim. Tenojoki 2012, 10-14). Yhtäältä kun reunojen oppilaitoksia on lakkautettu, työmahdollisuuksia menetetty ja harrastustiloja suljettu, niiden nuorille on jäänyt vain vähän mahdollisuuksia toteuttaa unelmiaan, halujaan ja toiveitaan omalla kotiseudulla. Toisaalta ajanhenki kytkee heidät osaksi reunojen sukupolviketjua, joka on tottunut liikkeeseen, lähtemiseen ja kodin kaipuuseen (ks. Esko Hartikaisen sekä Moilasen ym. artikkelit tässä kirjassa).

Hylkysyrjän arjen ja sitä muovaavien elämänkenttien näkyviksi tekeminen on tärkeä nuorisopoliittinen puheenvuoro; reunojen nuorethan eivät näy valtakunnallisissa tilastoissa minkäänlaisina erityisten olosuhteiden nuorina (Harinen 2015). Esimerkiksi pitkää päivittäistä koulumatkaa ei myöskään ole käsitelty nuorten koulutuspolkua muovaavana tekijänä aikamme moninaisissa keskusteluissa kouluvalinnoista, kouluvaikeuksista ja koulunkeskeyttämisistä. Tämän pääluvun ensimmäisessä artikkelissa kurkistetaan 2000-luvun hylkysyrjälaisnuorten arkisiin mahdollisuuksiin tehdä itselle merkityksellisiä asioita ja päästä itselle merkityksellisiin paikkoihin. Pääluvun jälkimmäinen artikkeli muodostaa Hylkysyrjää koskevan tarkastelumme ytimen ja analysoi tämän kirjan lähtökohtana olevaa teemaa: syrjäseutuisuuden merkitystä tämän päivän nuorten tulevaisuuden unelmissa ja niitä kohti suuntaavissa elämänvalinnoissa.

5 Hylkysyrjäläisnuorten arjen rytmit ja piirit

Päivi Armila

Tämän artikkelin teemana ovat nykyisten syrjäkylänuorten arkiset asiat ja niiden sujuminen – perhe-elämästä, koulunkäynnistä, vapaa-ajanvietosta ja vertaisvuorovaikutuksesta rakentuva tekemisen ja kokemisen mosaiikki. Analyysi on katsaus reuna-alueiden nuorten elämään, mutta on syytä muistaa, että hylkysyrjäläisnuorten elämät eivät ole keskenään yhteismitallisia: heidän perheolonsa ovat erilaisia, koulumatkansa eripituisia ja asuinhistoriansa Hylkysyrjässä erimittaisia. Nuorten niputtaminen yhteen jonkinlaisen syrjäkylänuori-representaation sisään on analyttisesti väkivaltainen teko, metodologinen ratkaisu, mutta tämä vaihe on kuitenkin tarpeen käydä läpi ennen kuin tulevilla tutkimuksissa pystytään tarkempiin, jaottelevimpiin ja eroihin keskittyviin analyysihin.

Rakenteiden tasolta katsottuna ja monilla tilastollisilla hyvinvointimitareilla mitaten itäinen reuna-Suomi on tätä nykyä ankeaa aluetta elää nuoruuttaan. Nuorisotyöttömyysluvut ovat korkeita, nuorten itsemurhaluvut hälyttäviä, nuorten asiakkuudet erilaisissa perhepalveluissa suurilukuisia, nuorten koulutuksen keskeyttäminen yleistä ja niin edelleen.¹⁰ Maaseudun väestörakennemuutosten seurauksena myös palvelurakenteet ovat jatkuvien muutosten kourissa, eivätkä nuoruusspesifit palvelut ole säästyneet näiltä muutoksilta. Reuna-alueilla ei puhuta kasvusta tai rakenneta; niillä puretaan, keskitetään ja lakkautetaan (ks. Esko Hartikaisen artikkelit 2 ja 3 tässä kirjassa). Hyvinvointirakenteita ravistelevia tuottavuus- tai säästö-ohjelmia toteutettaessa ei ole kuitenkaan kysytty, mitä niiden seuraukset merkitsevät esimerkiksi niille nuorille, jotka vielä asuvat Hylkysyrjässä. (ks. myös Harinen & Souto 2011.)

Pohdin tässä artikkelissa, miltä syrjäkylissä eläminen näyttää, kun sitä tarkastellaan nuorille tärkeiden jokapäiväisten asioiden kautta. Nuorten arki ei kuitenkaan ole vain tätä päivää, vaan sitä värittää myös alituinen katse tulevaisuuteen: mitä on tehtävä, opittava ja valittava nyt, että ei torpedoisi unelmiensa tulevaisuutta? Tulevaisuus on aihe, jota nuorten ei sallita unohtavan, ja tämän tästä heiltä kysytään, mitä he oikeastaan ”aikovat jatkossa tehdä”. Näin tapahtui myös niissä haastatteluissa, joihin tämä artikkeli perustuu.

Artikkelia varten on on luettu ryhmähaastatteluja, joita on tehty 17:n harvaan asutulla maaseudulla asuvan pohjoiskarjalaisnuoren nuoren parissa.¹¹ 14 haastateltua nuorta on peruskoulun kahdeksasluokkalaista, ja heidän lisäksi haastatteluihin osallistui kaksi yhdeksäsluokkalaista ja yksi lukiolainen. Nuorten iät vaihtelevat välillä 14–17 vuotta, poikia nuorista on kuusi ja tyttöjä 11. Haastatteluissa nuorten kanssa keskusteltiin paitsi koulu- ja alavalinnoista (ks. Mari Käyhkön artikkeli tässä kirjassa), myös monista muista nuorten elämässä olennaisista teemoista (ystävien tapaamisesta, harrastuksista, vapaa-ajasta, lempiasioista jne.). Osan haastatteluista olen tehnyt itse, osa on tehty yhdessä Mari Käyhkön kanssa ja osan on tehnyt Sinikka Aapola-Kari. Kaikki aineistositaateissa esiintyvät erisnimet, myös paikannimet, on muutettu.

Vaikka syrjäseutunuoruutta on kiusaus määritellä kaikenlaisten asioiden puuttumisen näkökulmasta, kokonaiskuva reunojen nuoruudesta ei ole synkkä ja tummasävyinen. Omanlaisensa se varmasti on. Seuraavissa alaluvuissa esitetyt tulkinnat hylkysyrjälaisnuorten kokemuksista välittävät lukijalle erityisesti sen, mitä haastatellut nuoret kertoivat ”matkojen päässä” asumisesta ja sen merkityksestä arkisten asioiden sujumisen näkökulmasta. Käsitteellistä raamia kokemusten tarkastelutavalle ovat rakentaneet yhteiskuntamaantieteelliset näkemykset arkisten rytmien ja elämänpiirien yhteiskunnallisesta luonteesta sekä kasvatussosiologiset ja -psykologiset ajatukset vertaisten kanssa vietettävän ajan merkityksestä erityisesti nuoruuden ikävaiheessa.

Arkisia aikataulutuksia

Arjen ajat ja tilat – rytmit ja elämänpiirit – ovat sosiaalisia ja jaettuja, yleensä yhteisesti ja yhteiskunnallisesti sovittuja (Lefebvre 2009). Koulut alkavat ja päättyvät tiettyyn aikaan, junilla ja busseilla on aikataulunsa, virastoilla ja toimistoilla aukioloaikansa. Itse kunkin on taivuteltava omat tekemisensä ja asiointinsa yhteisiin aika-tila-koordinaatistoihin, oltava liikkeellä ja paikalla samaan aikaan muiden kanssa. Jos asuu Hylkysyrjässä, yhteiskunnallisissa rytmeissä pysyttely käy kuitenkin työstä. Saattaa olla, että kahdeksalta alkavaan koulupäivään on startattava puoli kuudelta (Harinen 2012), ja että illansuussa alkavalle tanssitunnille pääsy estyy, jos on autoton ja ajokortiton ja asuu julkisten liikenneyhteyksien

ulottumattomissa (Harinen 2013b). Vain harvalla hylkysyrjäläisvanhemmalla on mahdollisuuksia kuljettaa lapsiaan säännöllisiin iltaharrastuksiin 60 kilometrin päähän, vaikka ”hyvien harrastusten” kasvattavasta vaikutuksesta oltaisiin hyvin tietoisia – tai varaa hankkia lapselleen koulunkäyntiasuntoa kaupungista, vaikka se vähentäisikin paljon arkipäivän eteen nähtävää vaivaa ja auttaisi nuorta pysyttelemään koulutusyhteiskunnan edellyttämässä instituutioyhteyksissä (ks. Mari Käyhkön artikkeli tässä kirjassa).

Koulutusyhteiskunnan sosiaaliset rytmit ovat vaativia, ja niiden puitteissa toimiminen reunoilta käsin on haastavaa – ellei halua itselleen identiteettimäärettä ”syrjäytymisvaarassa oleva” (Harinen 2012). Opiskelu kaukana kotoa on aineistojemme vanhimpien haastateltavien tapauksessa seurausta siitä, että Hylkysyrjästä on lakkautettu toisen asteen opinahjot (samoin kuin pienet kyläkoulut jo ennen niitä). Sen sijaan peruskoulun ala- ja yläluokat toimivat vielä usein ”kirkolla” tai ”kylällä” eli joko kirkonkylissä tai entisissä kuntataajamissa, joista kuntaliitosten myötä on tullut kantakaupungista kaukana sijaitsevia kaupunginosia. Yläkouluikäisten nuorten kouluuamut eivät Hylkysyrjässäkään ala aivan niin varhain kuin toista kouluastetta käyvien nuorten, joiden on matkettava opinahjoonsa maakuntakeskuksiksi kasvaneisiin kaupunkeihin saakka. Seuraavassa kouluuamujaan pohtivat 15-vuotiaat yläkoululaistytöt:

Essi: Asun tuossa noin viijen kilometrin päässä ja mie kuljen ihan koulukyydeillä. Nousen aika aikaisin, noin kello seittemän. Koulu alkaa puol yhdeksältä. Viittä vaille kahdeksan lähtee se linkka. Mie oon sit sillä.

Haastattelija: Onko se ihan ok? Vai haluaisiko aamulla nukkua pidempään?

Emmi: Vois kyllä nukkua pidempään.

Essi: Mutta toisaalta päästään sitten myös aikaisemmin koulusta, puoli kolmelta, se on hyvä, jos koulu alkais myöhemmin niin se myös päättyis myöhemmin.

Kuitenkin myös yläkouluikäisten on matkettava keskuskaupunkeihin monenlaisten asiointien puitteissa. Shoppailusta, elokuvissa tai uimahallissa käymisestä ja monesta mielenkiintoisesta harrastusideasta on usein luovuttava tai käyntejä harvennettava, koska tarjontaa niistä on ainoastaan kaupunkialueella. Haastattelemiemme nuorten näkökulmasta kaupunkimatkoja rasittavat kilometrien lisäksi julkisen liikenteen vähäisyys ja kalleus. Seuraavassa haastattelukatkelmassa kahdeksaluokkalaiset pojat, joiden kotoa on ”kylälle” 15 kilometriä, ”kirkolle” 30 kilometriä

ja kaupunkiin 65 kilometriä, kuvaavat harrastusvalikoimiin liittyviä mahdollisuuksia ja rajoituksia:

Haastattelija: Miten tuota, onks [kylän keskustassa] mahollista päästä vaikka soittotunneille?

Aari: On tossa.

Haastattelija: Et [nuorisotoimen] bändiharket on tietysti erikseen mutta siis ihan, et joku soitonopettaja tulis?

Aari: On täällä ainakin. Täällä koululla on piano-opetusta

Karri: Nii ja sitten [N.N.] oli tossa bändi.. ohjausta piti. Me oltiin siinä Aarin kanssa joku, oiskohan vuos tai kaksi oltu.

Haastattelija: No entäs jos joku haluais vaikka soittaa vaikka selloo tai klarinettiä tai saksofoonii?

Karri: Se ei. Se pitäs mennä [kaupunkiin 65 km:n päähän] asti, pitäis sitten mennä. [Aari ja Karri ovat 15-vuotiaita kahdeksaluokkalaisia hylkysyrjäläisiä, joiden ”kylällä” olevan koulun yhteydessä toimii nuorisotalo]

Joissakin asioissa kaupunkiin on kuitenkin matkettava, maksoi mitä maksoi, ja sinne on päästävä virastojen aukioloaikana. Maaseudulla mopot ovat oiva väline nuorten arkisten, kotikontuun liittyvien reviirien laajentamisen näkökulmasta (vrt. Nikoskinen 2011), mutta ajolupiin saatavat muodolliset kokeet on käytävä ensin suorittamassa kaupungissa katsastuskonttorilla – jonne esimerkiksi yläkoulua käyvillä Karrilla ja Roopella on matkaa 65 kilometriä, mikä merkitsee monta 130 kilometrin mittaista kaupunkikäyntiä ennen luvallisen mopoilun aloittamista.

Haastattelija: Missä se kortti suoritetaan? Pittääks teijän mennä...?

Karri: Aluks pitää varata tota teoria, siis teoriaoppitunnit pitää mennä. Ja ne on tuossa [”kirkolla” 30 km:n päässä]. Se on yhen viikon ajan, oliko se kolme kertaa, ja yhteensä kuus oppituntii pitää ja sit ku on täyttänyt viistoista nii pitää varata ajo, tai ennen sitä pitää viiä, mennä poliisilaitokselle ja hankkii toi ajokorttilupahakemus.

Haastattelija: Onko poliisilaitosta, onks täällä?

Roope: Pitää mennä [kaupunkiin, 65 km:n päähän] asti. Ja sit ku sen on tehny nii ne kattoo sitä juttuu noin viikon ajan, tai viikon saa kattoo sitä, ja sit pitää ajo varata, tai pitää tilata tommonen, toi teoriakoeaika.

Haastattelija: Missäs se on?

Roope: Se on [kaupungissa], vastapäätä Carlsonia. Mä kävin eilen tekeen teoriakokeen, ja pääsin läpi. Ja sit sen jälkeen ku on läpässy teoriakokeen nii pitää

soittaa teorialtuntiopettajalle, ja sit se varaa ajotunnit, nii on muistaakseni kolme ajotuntii, ja in, kuuluuks se inssiajo siihen samaan? Vai onks se erikseen? No kuitenkin kolme ajotuntia, sit siinä saattaa olla inssiajoki ja, et ku ne pääsee, nii saat paperilappusen ja sillä voit jonkin aikaa ajaa, ennen ku postissa tulee se kortti sitten.

Erilaisten viranomaisiin tai lupiin liittyvien asioiden kohdalla aineistojemme nuoret eivät voi valita, lähteäkö asioimaan kauas vai ei: jos asioiden haluaa hoituvan, on nähtävä matkanteon vaiva. Vapaaehtoisemman toiminnan puitteissa haastattelemamme yläkoululaiset ovat kuitenkin monin tavoin sidottuja Hylkysyrjään ja sen tarjoamiin tekemisen ja menemisen mahdollisuuksiin (myös Harinen 2013b).

Jo 15-vuotiaat joutuvat pohtimaan paljon tärkeitä elämäänsä liittyviä mahdollisuuksia ja valintoja ja etsimään kokemuksia niiden arvottamiseksi ja tärkeysjärjestykseen laittamiseksi. Olennainen osa jatkokoulutusvalintaan liittyvää nivelvaihetta lähestyvän nuoren elämää ja koulunkäyntiä ovat erilaiset työelämään tutustumisen oppijaksot, työharjoittelut ja kesätyömahdollisuudet. Reunojen reviiereillä näissä asioissa on hyvin vähän valinnanvaraa, eikä tarjontaa riitä kaikille. Kesätyöpaikkoja tarjoavia yrityksiä tai organisaatioita on vain muutama – yleensä kaksi ”kylällä” tai ”kirkolla” toimivaa tuttua päivittäistavarakauppaketjun liikettä. Näin omat kokemukset työelämästä saattavat jäädä kovin niukoiksi, ja valintoja on tehtävä ilman vaihtelevien kokeilujen tarjoamaa ymmärrystä.

Haastattelija: Onks täältä Hylkysyrjästä helppo löytää tettiäpaikkoja?

Karr: No aika hankala kyllä itse asiassa.

Aari: Mulla on silleen äiti töissä tossa kaupalla nii ja tunnen niitä ihmisiä...

Haastattelija: Kummalla kaupalla se on?

Aari: K-kaupassa, tunnen melkein sen koko henkilökunnan siellä nii, sit on helppo sieltä mennä kysymään sitten työtä.

Haastattelija: Pääset sie kesätöihinkin sinne sitten?

Aari: En nytte pääse, että ku mä oon vaa, että ku, ois pitäny tonne S-markettiin, mutta ku sinne on jo varattu ja, on vähän hankala ennen kaheksaatoista vuotta ku on vielä viistoistavuotiaana ja K-kauppaan ei ota että ku, siellähän kauppias kai vaihtuu nyten. Ei ne varmaan sitten ota sinne.

Monen haastattelemamme nuoren kohdalla voi todeta, että ohjausteoreettiset ideaalit siitä, kuinka elämänvalinnat ansaitsevat tuekseen niitä helpottavaa käytännön kokemusta ja tietoa, eivät muutu Hylkysyrjän

kontekstissa konkretiaksi. Myös ajatukset siitä, että harrastuksilla ja muilla koulun ja työelämäntuntemuksen ulkopuolisilla aktiviteeteilla tulee olla paljon sanansijaa elämänsuunnitelmia tehtäessä, jäävät hylkysyrjälaisten elämässä monesti vain kauniiksi ajatuksiksi. (ks. Vanhalakka-Ruoho 2015, 41, 48.) Nuorille tarjottu harrastustoiminta on niukkaa, kyyditystarjontaa vähän, ja esimerkiksi osallistumisen paikkoja avaavat nuorisovaltuustot toimivat jopa 70 kilometrin mittaisten taipaleitten päässä.

Ihminen, ainakaan nuori, ei elä ainoastaan leivästä, koulusta ja työmahdollisuuksista, vaan ajoittain on tärkeää päästä kokemaan olevansa osa jotain ajassa liikkuvaa, muodikasta ja tunnettua: nuorten kollektiivisesti ymmärtämiä *must*-asioita (esim. Bergram & Ekrem 1992; Farrugia 2015). Kaikki haastattelemamme Hylkysyrjän nuoret eivät ole kiinnostuneita kaupunkiympäristön tarjoamista osallistumismahdollisuuksista, mutta jotkut heistä ovat hyvin tietoisia siitä, mikä on *in* ja *cool* ja mitä nuorisokulttuurisessa ajanhengessä pidetään tärkeänä. Heidän pääsýnsä esimerkiksi kaupungin nuorisotapahtumiin ja -kauppoihin on kuitenkin hankalaa. Kuten jo edellä todettiin, matkat kaupunkiin ja takaisin lohkaisevat nuoren ihmisen rahavaroista liian suuren palan, ja siksi esimerkiksi matkoja ostoksille, elokuvaan tai keikoille voi tehdä parhaiten lähinnä silloin, kun jonkun nuoren vanhempi lähtee kaupunkiin ja ottaa mukaansa nuoria sen verran kuin kyytiin kulloinkin mahtuu. Kaupattomien seutujen asukkaiden kulutusmahdollisuuksia lisänneet nettistoksetkin ovat muuttuneet mutkikkaiksi, kun Hylkysyrjästä lakkautettiin posti ja Matkahuollon paikallinen toimipiste siirrettiin entiseen kuntakeskukseen, joka esimerkiksi haastattelemamme 15-vuotiaan Roopen kotoa käsin laskettuna on 60 kilometrin edestakaisen matkan takana.

Meille vai teille?

Hylkysyrjän organisoitu vapaa-ajantarjonta on niukkaa ja yksipuolista, eivätkä reuna-alueiden nuorten vapaa-aikaan liittyvät mahdollisuudet ole missään määrin verrattavissa kaupunkikeskusten vastaaviin (Harinen 2013b). Haastattelemamme nuoret eivät kuitenkaan nostaneet organisoitujen harrastusmahdollisuuksien niukkuutta erityiseksi elämänmurheeseen, ja saattaakin olla, että asia huolettaa enemmän sellaisia aikuistahoja, joiden näkemyksissä aktiivinen ”oikeiden asioiden” harrastaminen on tärkeä nuoria kunnollisuuden teillä pitävä tekijä¹².

Organisoituun harrastustoimintaan osallistumisen mahdollisuutta pidetään paitsi pedagogisesti järkevänä tulevaisuuteen sijoittamisena, myös yhtenä keskeisenä nuorten oikeutena (ks. esim. *Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisselitys 2012–2015*). Monelle nuorelle on kuitenkin tärkeintä olla vapaa-aikanaan läsnä siellä, missä nuorten keskinäisiä asioita tapahtuu. Osa nuorten arkista elämäntäytettä on viime aikoina paljon tutkimuksellista huomiota saanut ”hengailu”: kavereiden tapaaminen ja vertaisten kanssa oleilu ilman sen kummempaa tavoitetta. Hengailun ydin kiteytyy pyrkimykseen olla paikoissa, joissa näyttäytyään muille nuorille mutta ollaan poissa aikuisten silmistä, ja sen paikalliset nuorisokulttuuriset merkitykset ovat hyvin vahvoja (Keskinen ym. 2011; Tenojoki 2012, 11; vrt. Kivijärvi 2014). Hylkysyrjässä asutaan kuitenkin niin, että vapaa yhdessäoleilu ja kaveeraaminen kouluajan ulkopuolella ovat vaikeasti järjestettävissä. Heti koulupäivän jälkeen lähtevä koulukyyti on monelle nuorelle ainoa saatavilla oleva liikkumisväline, mikä usein merkitsee sitä, että arkipäivien illat ja loma-ajat vietetään kotipiirissä. Tämä tosiasia kaventaa tapaamismahdollisuuksia myös niiltä, jotka periaatteessa pääsisivät ”kylälle” ominkin avuin: miksi mennä, koska siellä ei välttämättä ole keitään muita (vrt. Tenojoki 2012, 46–47)? Seuraavassa asiaa valottaa 15-vuotias yläkoululaispoika:

Jonne: [Pohtii kysymystä] No niin, mitä kaverini ja minä teemme useimmiten arkena, viikonloppuisin? Noh, arkena ainoa mis mää suurin piirtein nään kavereita on koulussa, ku en mä jaksa lähtee kotoon oikeen minnekkään.

Haastattelija: Missä asti sie asut?

Jonne: Kolme kilometriä täältä [koululta], että kyl mä periaattees pystyn käveleen ne ja pyörällä tuleen mutta, sit ku mun moni kaveri asuu vähän kauempana ja ei aina pääse sillai.

Edellä siteeratun Jonnen toteamusta voi lukea laiskahkona ilmauksena nuorten yhteisen tekemisen puutteesta. Siitä voi kuitenkin lukea myös liikunnallista aktiivisuutta: kolmen kilometrin matkan on Hylkysyrjässä taituttava nuorten oman liikunnallisuuden kautta, koska siellä koulukyyti on ainoa tarjolla oleva julkisen liikenteen muoto, ja se on mahdollinen vain niille, joiden koulumatka on vähintään viisi kilometriä.

Kyytivalikoiman kapeus merkitsee myös sitä, että yökyläilystä on tullut ominainen tapa ratkaista syrjäseutunuorten yhdessäolon ja hengailun ongelma (ks. myös Tenojoki 2012, 59). Arkisin, koulupäivän päätteeksi

jäädään monesti kaverin luo yöksi, vietetään ilta yhdessä ja mennään aamulla yhdessä kouluun. Viikonloppuisin, kun koulukyydit eivät kulje, visiitti kaverin luo saattaa venyä yhtä yötä pidemmäksikin. Tätä valottaa seuraava lainaus kolmen kahdeksaluokkalaisen tytön haastattelusta. Essin, Emmen ja Jessican koulumatkat ovat kolme, viisi ja seitsemän kilometriä.

Essi: Viikonloppuisin sitten asutaan toistemme luona.

Emmi: Nii viikonloppuisin enimmikseen, ku ollaan.

Essi: Tai Jessicalla.

Emmi: Siellä hillutetaan sitten.

Haastattelija: Miten, minkä takia te sitten siellä Jessicalla?

Essi: Me katotaan elokuvia.

Jessica: Ne ei oo ikinä kotona, äiti ja (-)

Essi: Ja sit me saahaan leipoo siellä ihan rauhassa.

Haastattelija: Ootteks te sitten yötäki siellä?

Essi: Ollaan, ja joskus ollaan pariki päivää ihan.

Erityisesti arkinen yökyläily näyttää olevan enemmän Hylkysyrjän tyttöjen kuin poikien harrastama yhdessä olemisen muoto. Myös pojat saattavat silloin tällöin kokoontua jonkun kotiin viikonlopun mittaisiin pelisessioihin (ks. Harinen 2015), mutta haastateltujen hylkysyrjäläispoikien arkisia elämämpiirejä laajentaa erityisesti jo edellä sivutun mopoilun ympärille syntynyt bensiininkatkuinen hengailukulttuuri, jota aiemmissa nuorisoanalyseissa on pidetty erityisesti kaupunkilaisnuorten yhdessä olemisen muotona. Myös Hylkysyrjässä ”mopomiitit” ja edestakaiset ”letka-ajot” luovat reuna-alueiden pojille mahdollisuuksia olla toistensa kanssa ja harrastaa päämäärättömäntuntuista paikasta toiseen kuljeskelua (vrt. Nikoskinen 2011, 13–19, 21)¹³. Talvisaikaan mopoilu on kuitenkin kylmää kyytiä, ja hylkysyrjäläisnuorten yhdessä hengailu onkin pitkälti vuodenaikoihin sidottu ilmiö.

Roope: Mutta niin kyl me kuitenkin, silloin aikoinaan aika usein, esim juteltiin jonku skypeen kautta ja pelailtiin sillai mutta nyt ku kaikki täyttää viistoista nii kaikki haluaa mopokortin, että moni meiltä, tai no jotku on saanu meän luokalt mopokortin, on saanu jo mopokortin, jotku ei oo vielä ja kaikki odottaa innokkaana että pääsee ajeleen. [14-vuotias yläkoululainen]

Perttu: Kovilla pakkasilla ei huvita ajella, mutta kyllä mie saatan ostaa talvirenkaat siihen [kevytmoottoripyörään]. Semmoset nappulat, semmoset millä ajellaan

vähän niinkun crossii, mut niissä nappuloissa on vielä semmoset isommat nastat niissä. Ne pysyy hyvin lumella. Miulla mopossaki oli talvirenkaat ni minä aina talvella ajoin. En mie pitkiä matkoja pystyny ajamaan, mutta tässä kylällä. [16-vuotias kaupungissa koulua käyvä lukiolainen]

Mopoilun nuorisokulttuurinen glooria ei ole erityisen kestävä: se on huipussaan selkeästi 15 vuoden iässä ja hiipuu nopeasti iän karttuessa (Nikoskinen 2011, 32). Mopolla ajetaan vain sen aikaa kun muuhun ei ole mahdollisuuksia. Iän kasvaessa kasvaa usein myös menopelin moottoritilavuus, ja kaveriporukoissa jo yhdenkin nuorukaisen saavuttama 18 vuoden ikä tuo kylällä ajelun kulttuuriin poikien ”kyläbilistelyksi” nimittämän autoiluvaihtoehdon. Tosin Hylkysyrjän raitteja yhdessä mopoileva porukka hajoaa yleensä samalla kun mopoikä on ohi. Tuossa vaiheessa monet nuorista joutuvat lähtemään pois Hylkysyrjästä toisen asteen oppia saamaan, kuka minnekin.

Luka: Mie en oo sen takia halunnu sitä mopoa, koska ku mie aattelin että se ois vaan kolme vuotta ja se mennee aika äkkiä sitten. [15-vuotias ”kylällä” ja koulun lähellä asuva yläkoululainen]

Televisio, internet ja sosiaalinen media laajentavat reunojenkin asukkaiden sosiaalisuuden ja tietoisuuden reviierejä. Erityisesti älypuhelimet¹⁴ tuovat maailman kuvat hylkysyrjäläisnuorten tietoisuuteen, avaavat ovia globaalien nuorisokulttuuristen tuulien puhaltaa reunojenkin elämänmaisemiin ja luovat kanavia keskinäiselle kommunikoinnille. Tässä mielessä aineistojemme nuoret olisivatkin monesti pimennossa ilman älypuhelimia, lankaverkon varassa toimivat nettiyhteydet kun ovat monessa syrjäkylässä sangen epävarmoja ja 15-vuotiaiden yläkoululaispoikien tarpeisiin turhan epäluotettavia:

Haastattelija: Onks teillä kaikilla mahdollisuus täällä nähä kaikki kanavat tai päästä esimerkiks nettiin? Ku sillon tiistaina siinä [saman luokan] tyttöjen kanssa juteltiin, niin siellä oli sellasia jotka ei pääse nettiin. Siis ne asu semmosissa paikoissa missä ei pääse.

Joona: Ei meilläkkään se aina ihan mukava oo se netti, mut se johtuu aina siitä ku me asutaan vähän syrjässä. Kyllä meillä on ihan hyvä netti et paitsi se on sillee et jos tuulee hirmu voimakkaasti, niin se hidastuu tosiaan tosi paljon.

Karri: Meillä taas tuntuu et meillä ei toimi ikinä. Kyllä se vaikka on huono nettiyhteys, kyllä se jotenki sitten toimii.

Nettiyhteyden pettäessä vapaa-aikaan liittyvät yhteydet eivät ole ainoita asioita, jotka ovat uhattuina. Yläkoululaisaineistomme 15-vuotias Noora kertoi haastattelussa, että ei voi tehdä verkkoon vietyjä ryhmätöitä kotiinsa ulottumattomien verkkoyhteyksien vuoksi ja joutuu näin työskentelemään yksin myös sellaisissa kotitehtävissä, joita muut tekevät yhdessä (ks. myös Harinen 2015).

Muut merkittävät muut

Hylkysyrjän kylissä asutaan yhtäältä erillään, yhtäältä lähekkäin. Usein naapureihin on matkaa, mutta muuttoliikkeestä huolimatta nuorten sukulaisia saattaa asustella siellä täällä samalla paikkakunnalla. Monet haastattelemamme nuoret tuntevat toisensa, osa heistä on keskenään hyviä ystäviä ja osa serkuksia tai muita sukulaisia, mutta välimatkat ja julkisen liikenteen puute säätelevät heidän yhdessä olemisensä intensiteettiä ja aikatauluja. Koulukyydit ovat osalle heistä hyvin merkittäviä – ja ainoita – liikkumisen mahdollistajia ja koulu keskeinen toisten tapaamisen paikka, kuten edellisessä alaluvussa siteerattu Jonne jo osoitti. Hylkysyrjässä oleillaan paljon kotiympäristössä, joka merkitsee käytännössä rakennusten lisäksi lähellä olevaa luontoa: metsää, soita ja järvenrantoja.

Riina: En mie käy yleensä iltasin missään. Kotona oon, lomilla kans. Koiran kanssa metässä kulen, luonnossa paljon. [15-vuotias yläkoululainen, jonka koulumatka ”kylälle” on noin 15 kilometriä]

Koti, perhe ja suku nousevat haastattelemiemme nuorten puheessa yllättävänkin merkittäviksi puheenaiheiksi sekä emotionaalisessa mielessä että arkisen elämän sujuvuuden, lähinnä välimatkojen taittamisen, näkökulmasta (myös Tenojoki 2012, 47–48). Perheen emotionaalisten ja aineellisten resurssien merkitys tulee näkyviin monissa arkisissa syrjäkylänuoren elämää koskevissa järjestelyissä. Myönteinen asenne ja ymmärrys siitä, että nuoren on tärkeää päästä ”kylälle”, saada mopo, päästä opiskelemaan unelma-alalle tai alkaa harrastaa teatteria kaupungissa saakka, saavat sellaiset vanhemmat, joille se on mahdollista, antamaan aikaansa ja apuaan, linjaamaan omia työaikojaan ja -matkojaan yhteisten kulkemisten mahdollistamiseksi tai hankkimaan nuorelleen asunnon

opiskelupaikkakunnalta. Ilman tätä kotoa tulevaa apua Hylkysyrjän nuori on aikalailta omillaan (Harinen 2013b; ks. Mari Käyhkön artikkeli tässä kirjassa). Haastatteluissa esittämämme kysymykset autiolle saarelle mukaan otettavista asioista tai kännykän näytölle valittavista valokuvista poikivatkin lähes poikkeuksetta vastaukseksi perheen, usein myös perheen koirat. 15 kilometrin päässä ”kylältä” asuvan 15-vuotiaan pojan kertomuksessa myös elottoman kulkuneuvon korvaamaton merkitys on hyvin tiedostettu:

Roope: [Pohtii kysymystä] Mikä on rakkain asia mitä omistat? Varmaan perhe. Se nyt tuota noin, rakkain, jos nyt ei puhuta mistään esineestä tai.

Haastattelija: Niin, no voitthan sie sanoo vielä jonku esineenki sen lisäksi vaikka.

Roope: No on se varmaan se mopo, ku sillä pääsee ihan mihin haluaa. No ei nyt iha minne haluaa mutta.¹⁵

Maaseudun nuorten elämää ja perhesuhteita historiallisesti tarkastelleet Leino ja Viitanen (2003) ovat todenneet, että vielä muutama vuosikymmen sitten erityisesti maaseutunuorten isät ovat olleet lapsilleen etäisiä, vieraita ja vihaisiakin. Isien poissaolosta lastensa elämässä puhutaan vielä nykyäänkin paljon ja huolehtien¹⁶, mutta tämän päivän Hylkysyrjässä isät näyttävät olevan vahvasti läsnä myös teini-ikäisten lastensa elämässä. Yläkoululaispoikien ryhmähaastattelussa oli yhtenä tehtävänä jatkaa virkettä, joka alkoi sanoilla ”Isän kanssa minä...”. Haastattelutuokioon osallistuneiden viiden 15-vuotiaan pojan kertomuksissa isän kanssa puuhataan paljon, tehdään yhdessä ”miesten juttuja”: korjataan aseita ja käydään ampumaradalla ampumassa, ”fiksataan” ralliautoa ja käydään rallikisoissa, soitetaan rokkia ja harjoitellaan kitaraduettoja¹⁷. Kenties tämä isän ja poikien tiivis yhteys ja yhdessä tekeminen ovat syitä siihen, että reunoilla asuvien nuorten miesten taidot perinteisillä maskuliinisilla osaamisen alueilla ovat yleensä monipuolisia ja koulutuksen ulkopuolella opittuja (ks. Paulgaard 2012).

Maaltamuuton ja kaupungistumisen on tutkimuksissa yleisesti katsottu johtaneen, ja edelleen johtavan, sukulaisten vieraantumiseen toisistaan ja heidän väliensä etääntymiseen¹⁸. Monen haastattelemamme nuoren elämässä erityisesti läheiset sukulaiset tuntuvat kuitenkin olevan konkreettisestikin läsnä. Ihan kaikki kynnelle kykenevät eivät siis muuta

reunoilta pois, kuten 15-vuotiaiden yläkoululaispoikien haastatteluaineisto osoittaa.

Jonne: Mulla on kaks pikkuserkkuu on täällä, samalla luokalla on.

Aari: Mullaki on tässä koulussa. Niin mulla on kaks serkkuu ja niinku äidin puolelta ja tota niinku, niinku äidin siskon lapsia on ja tässä samalla kylällä asuvat, ja mummo ja ukki on täällä.

Haastattelija: Just. Joo. Paljon sukulaisia. Pietteks työ paljon yhteyttä sitten sukulaisten kesken?

Aari: No, kyllähän sitä.

Haastattelija: Pistädytte toistenne luona ja?

Aari: Niin.

Haastattelija: Mie oon huomannu että tuolla [toisessa samantapaaisessa kylässä] on kans sentyyppistä [sukulaisyhteydenpitoa] paljon.

Sukulaisten verkoston merkitys näkyy monen haastattelemamme nuoren kohdalla sekä tässä päivässä että huomiaisissa: isovanhempien, serkkujen ja kotoa lähelle lähteneiden sisarusten luona pistäydytään tämän tästä, ja esimerkiksi toisen asteen koulutukseen liittyviä valintoja saatetaan tehdä sen mukaan, mihin jo kauemmaksi lähteneet vanhemmat sisarukset tai serkut ovat asettuneet (ks. ”sisarusten siirtokunnista” Moilasen ym. artikkeli tässä kirjassa). Satunnaisemmat vierailut muualla asuvien sisarusten luo tarjoavat aineistojemme nuorille monenlaisia maailmaan tutustumisen tukikohtia. Lähellä asuvat läheiset vahvistavat puolestaan arjessa ylläpidettävissä olevia sukulaisuussuhteita.

Haastattelija: Mites sitten? Kellä oli [sisko] Mikkelissä?

Jonne: Mulla

Haastattelija: Et tota, meerkö sie esimerkiks käymään vaikka siellä Mikkelissä? Onks sulla siellä semmonen visiittipaikka?

Jonne: No kyllä mie siellä joo, oon mie kolme tai kaks kertaa käyny, että ei siellä ihan joka kerta pääse käymään, että nytten ennen koulun loppumista se minun sisko muuttaa meille kesäks ku se muuttaa ehkä sitten Varkauteen. Meen sitten sinne vähän auttamaan muutossa ja sillä on koira, tulee tossa kohta nii pittää sitäki mennä vähän vahtimaan sinne. Ja sitten vanhin isosisko nii se assuu ihan tossa varmaan viiensadan metrin päässä tai kuitenkin assuu samalla kylällä ja äiti ja sit se isosisko samassa työpaikassa ovat ja.

Päätelmiä: kolikolla on puolensa ja puolensa

Aikamme yhteiskunta- ja nuorisopoliittinen keskustelu korostaa vahvasti oikeuksia ja osallisuuksia. Aktiivisen kansalaisuuden ja siihen kasvamisen diskursseissa painottuu monenlainen kollektiivinen toimeliaisuus: Nuorille määritellään oikeuksia olla mukana oppilaskuntatyössä, nuorisotalotoimikunnissa, koulujen harrastustoiminnassa ja niin edelleen. Nuorilla pitää olla myös oikeuksia osallistua koulutukseen, kulttuuritarjontaan, liikuntamahdollisuuksiin, ystävyksiin, työmahdollisuuksiin ja kaikenlaiseen syrjimättömyyteen. (Valtion lapsi- ja nuorisopoliitiikan kehittämisohjelma 2012–2015; Lepola 2015.) Monet sosiaalisen osallisuuden areenoista ovat yhteiskunnallisten aika-tila-rytmien varassa toimivia, ja niiden tavoittaminen edellyttää pääsyä sinne, missä tapahtuu.

Haastattelemiemme nuorten arkista elämää raamittavat tyhjenevät kylät, pitkät välimatkat, julkisen liikenteen puute ja kehnon kuntatalouden diskurssi, joka on omiaan vaientamaan yksilöiden vaatimukset toimintamahdollisuuksien yhdenvertaistamisesta, vaikka ohjelmatasolla tällaisia vaatimuksia kuinka esitettäisiin (ks. myös Tenojoki 2012, 5). Kenties haastattelemamme nuoret eivät seuraa aktiivisesti kuntatalouksista käytävää yhteiskunnallisesti painostavaa keskustelua, mutta kilometrien päässä ”kaikesta” asumisen haasteet tuntuvat olevan heille itsestään selvä osa elämää, ja niihin suhtaudutaan suuremmin nurkumatta. Nuorten tietoisuus heille realistisesti mahdollisen valinta- ja toiminta-avaruuden kapeudesta kasvaa vasta ikävuosien lisääntymisen myötä (Harinen 2015; Mari Käyhkön artikkeli tässä kirjassa).

Aikuisnäkökulmasta katsottuna hylkysyrjälaisnuoruus näyttää monessa suhteessa jopa kaupunkinuoruutta paremmalta. Julkisen liikenteen puuttuessa alle viiden kilometrin mittaiset koulumatkat taitetaan terveellisesti kävellen tai pyöräillen, luontoon liittyvä tekeminen ja luontoyhteys ovat tärkeä osa sekä tyttöjen että poikien vapaa-aikaa, suhde vanhempiin ja sukuun säilyy kiinteänä ja ollaan kaukana kulutus- ja kiirenuoruudesta (ks. myös Tenojoki 2012, 5, 11). Kylänraittikaan ei tarjoa kulkijoilleen kaupunkien katuelämään liittyviä riskejä, ja koulunkäynnin sisällölliset merkitykset monipuolistuvat, kun koulupäivä on erityisesti yläkouluikäisille myös tärkeä kaverien kohtaamisen tila.

Kolikon kääntopuolelle kurkistettaessa tulkinta arkisten mahdollisuusrakenteiden niukkuuden seurauksista hylkysyrjälaisnuoruudelle voi olla myös kriittisempi: Kenties nuoret eivät tietoisesti halua asioita, joihin

heillä ei ole pääsyä, vaikka he eivät asiaa näin eksplikoisikaan. Kenties skeittariksi ryhtymistä ei harkita, koska kyläraitilta puuttuu asfaltti. Kenties nuorisovaltuuston jäsenyyttä ei kannata hakea, koska kokouksiin osallistuminen reunoilta käsin olisi hyvin vaikeaa. Kenties koiran kanssa tehtävät säännölliset metsäkävelyt ovat kompensatiota sille, että muu vapaa-ajan toiminta ja hengailu eivät kulkuneuvojen puuttuessa onnistu. (myös Tenojoki 2012, 6–7, 15, 49.) Kenties Hylkysyrjässä ei ole vielä opittu diskursiivista aikalaistapaa ja -velvoitetta olla oikeuksiaan vaativa aktiivinen kansalainen. Kolikon molempien puolten kirkastamiseksi tarvitaan kuitenkin aikaa vaativaa jatkotutkimusta, etnografista jalkautumista kyliin ja nuorten arkeen sukeltamista.

6 Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus

Mari Käyhkö

Lähtöasetelma

Pohjoismaisen hyvinvointivaltiollisen koulutuspolitiikan yksi tärkeimmistä lähtökohdista on ollut tasa-arvon tavoite. Tämä on ymmärretty mahdollisuuksien tasa-arvona, jossa kaikille nuorille on pyritty takaamaan tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet perhetaustasta, sukupuolesta ja asuinpaikasta riippumatta. Päämäärään on pyritty paitsi yhtenäisellä peruskoululla myös esimerkiksi alueellisesti kattavalla eri kouluasteiden oppilaitosverkostolla. Suomalaisen koulusysteemin vahvuutena onkin ollut sekä koulujen että alueiden tasavertaisuus, koulutuksen vaivaton tavoitettavuus.

Suomessa on kuitenkin 1990-luvulta alkaen voimistunut ideologinen suunnanmuutos kohti uusliberalistista koulutuspolitiikkaa, minkä myötä mahdollisuuksien tasa-arvoa ja yhtenäistä koulusysteemiä on purettu (esim. Jauhiainen ym. 2001; Suoranta 2008). Tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus eivät ole enää koulutuspolitiikan lähtökohdana tai ensisijaisena tavoitteena. Esimerkiksi valinnanvapauksien laajentaminen sekä oppilaitosten erikoistuminen ovat merkinneet paitsi koulutusjärjestelmän individualisoitumista myös alueellisesti tasapainotetun järjestelmän osittaista murtumista sekä eri sosiaaliryhmien välisten koulutuserojen vahvistumista (Järvinen 2001, 64).

Kun puhutaan koulutuksen alueellisesta eriarvoistumisesta – tai ylipäänsä kouluttautumisen maantieteestä – kiinnostavaa on, että keskiöön niin julkisessa keskustelussa kuin tutkijoiden piirissäkin on nostettu etupäässä isoimmissa kaupungeissa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla kouluvalintapolitiikan (ns. vapaan kouluvalinnan) myötä tapahtunut kaupunkikoulujen ja oppilasryhmien alueittainen segregoituminen vanhempien koulutuksen ja etnisen taustan mukaan (esim. Seppänen 2006; Kortteinen & Vaattovaara 2007; Bernelius 2011; 2013; Seppänen ym. 2012). Vähemmän huomiota on kiinnitetty maan reuna-alueiden ja syrjäseutujen toiselle asteelle siirtyviin nuoriin, joiden omilta asuinseuduilta

oppilaitokset on viety, tai ollaan vähintäänkin viemässä, tai joiden valinnanmahdollisuuksia on ainakin oleellisesti karsittu.

Tarkastelen tässä artikkelissa toisella asteella opiskelevia sekä sille hakeutuvia nuoria, jotka asuvat itäisen Suomen reuna-alueiden kirkonkylissä ja syrjäisissä kylissä – vaikka nämä kylät kuntaliitosten myötä kuuluisivatkin nimellisesti kaupunkiin. Matkaa kaupunkikeskukseen ja lähimpiin toisen asteen oppilaitoksiin näillä nuorilla on yhteen suuntaan 35–60 kilometriä. Kysyn, millaisin reunaehdoin tutkimuksen nuoret ovat rakentaneet kulkuaan kohti toista astetta, millaisin perustein he ovat tehneet valintojaan ja miten ne ovat liittyneet erityisesti asuinpaikkaan. Pohdin kysymystä myös yleisemmällä tasolla ja koulutuspoliittisessa raamissa sellaisten nuorten kohdalla, joilla välimatkat lähimpiin oppilaitoksiin ovat vielä pidemmät. Sivuan myös sitä, kuinka oman kotiseudun välitön kouluttomuus ja pitkät välimatkat kehystävät ja monisyistävät paitsi nuorten koulutusvalintoja myös koulunkäynnin arkea. Nämä kaksinkertaisessa periferiassa – Itä-Suomessa ja sen reuna-alueilla – asuvat nuoret eivät tule useinkaan nähdyiksi, vaan katoavat helposti tilastoihin tai talouden ehdoilla käytyyn keskusteluun.

Reunaseudun nuoret ja eriarvoistava koulutuspolitiikka

Tasa-arvoa ajavalla, sosiaaliseen universalismiin pohjaavalla hyvinvointivaltiollisella koulutuspolitiikalla on pyritty ja myös pystytty avaamaan nuorille opiskelureittejä lähtökohdista riippumatta. Tämä on ollut kansallinen tehtävä, jossa uudistuksilla ei ole tähdätty vain yhteiskunnan lahjakkuusreservien käyttöönottoon ja koulutusmahdollisuuksien tasamiseen vaan myös yhteiskunnalliseen tasa-arvoon (Naumanen & Silvennoinen 2010, 68). Koulutuspolitiikan ideologinen pohja on kuitenkin muuttunut. Uusliberalistisessa koulutuspolitiikassa korostetaan (koulu) markkinoita, erikoistumista, sääntelyn purkamista, tulosjohtamisajattelua, kilpailua sekä valinnanmahdollisuuksia ja vapautta, mutta samalla myös yksilön vastuuta (esim. Apple 2006; Rinne ym. 2012). Myös käsitys koulutuksellisesta tasa-arvosta on muuttunut. Kun aiemmin esimerkiksi peruskoulujen osalta painotettiin oppivelvollisten oikeutta nauttia samasta opetuksesta, nykyään korostetaan jokaisen oppilaan oikeutta saada lahjojaan ja yksilöllisiä odotuksiaan vastaavaa opastusta. (Järvinen

2001, 64.) Suomessa on siirrytty kollektiivisesta tasa-arvosta yksilölliseen tasa-arvoon (Kivirauma 2001).

Merkittävässä osassa uusliberalistisessa koulutuspolitiikassa ovat talouden ylivalta ja sen seurauksena tehokkuuden, tuloksellisuuden, kilpailukyvyyn retoriikan sekä ylipäänsä taloudellisen ajattelun tunkeutuminen koulutuksen kysymyksiin. Kasvatusfilosofi Jyrki Hilpelän (2004, 58) mukaan poliittiseksi ohjelmaksi muotoiltuna uusliberalismi merkitsee valtion vetäytymistä ja yhteiskunnan eri osa-alueiden ”markkinaistumista” ja äärimmäistä tehokkuuden tavoittelua, jossa julkisia palveluja alibudjetoidaan, karsitaan ja tehostetaan. Palveluja, kuten koulutusta, ajatellaan talouden näkökulmasta, jossa rahalle haetaan maksimaalista tuottoa. Koulutus on siirretty yhteiskuntaa koossa pitävän sosiaalisen kentältä talouden kentälle (Kivirauma 2001, 75; Rinne ym. 2012).

Eriarvoistavaa kehitystä, jossa reuna-alueilla asuvien nuorten koulutusmahdollisuuksia, koulutuksen saavutettavuuden tasa-arvoa, on alettu rapauttaa alueellisesti tasapainotetun oppilaitosverkoston harventamisella, on tuotettu myös kuntatason poliittisella päätöksenteolla. Tehdyn politiikan keskiössä ovat olleet koulurakenteiden purkaminen, keskittämisen politiikka ja suuruuden ekonomia, jossa erityisesti kuntaliitosten myötä pieniä lukioita on lakkautettu. Lakkauttamisia ja oppilaitosten yhdistämisistä on perusteltu paitsi kuntatalouden ahdingolla ja tasapainottamisella, myös jatkuvasti pienenevillä nuorten ikäluokilla (ks. esim. Aluehallintovirasto 2012, 100). Myös ammatillisen koulutuksen piiristä on lakkautettu ja keskitetty koulutusaloja ja -yksiköitä. Tämän on mahdollistanut se, että hallinnollista ja taloudellista päätösvaltaa ja vastuuta koulukysymyksissä on delegoitu keskushallintotasolta paikallistasolle (Nyyssölä 2004, 222), samalla kun koulutukseen annettuja resursseja on valtion taholta leikattu.

Toteutettu politiikka on tuottanut maan sisälle alueellista segregatiota, jossa erityisesti maan reuna-alueiden toisen asteen koulutusmahdollisuuksia on köyhdytetty. Aluehallintoviraston (2012, 97, 102–103) tiedoista käy ilmi, kuinka maan eri osien väliset erot esimerkiksi ammatillisen koulutuksen saavutettavuudessa ovat suuret. Etelä-Suomessa asuvilla nuorilla on huomattavasti parempi ammatillisen koulutuksen saavutettavuus verrattuna maan pohjois- ja itä-osien nuoriin. Kyse ei ole ainoastaan kilometreistä vaan myös kapeammista koulutuslavaihtoehtoista.

Valinnanvapautta, rationaalisia valintoja ja kilpailua korostavassa koulutSIDEologiassa ongelmallista on se, että vastuu valintojen seurauksista jää yksilöille. Kun puhutaan rajattomista kouluttautumismahdollisuuksista ja vapaudesta valita, nuorten erilaiset arkiset todellisuudet, kuten valinnan tekemistä raamittavat pitkät etäisyydet, jäävät huomiotta. Nuorilla on asuinpaikasta riippuen tarjolla laajemmat tai rajatut mahdollisuuksien valikot, joiden varaan rakentaa tulevaisuuttaan (esim. Lidström ym. 2014, 15). Samalla heillä on asuinpaikasta riippumatta velvollisuus ajan hengen mukaisesti tavoitella unelmiaan ja ”tehdä itsestään jotain”.

Vaikka asuinpaikka muotoilee monin tavoin nuorten arkea, elämää ja mahdollisuuksia, koulutusvalintojen tekemisessä on kyse myös nuoren suhteesta kouluinstituutioon sekä perheen ja suvun koulutushistoriasta. Nuoren koulutusvalintojen tekeminen on paitsi yksilöllistä myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti juurtunutta, eikä sitä voi irrottaa perhetaustasta ja kasvuympäristöstä (esim. Järvinen 1999; Vanttaja 2002; Gordon & Lahelma 2002). Erilaisista taustoista tuleville nuorille rakentuu arjessa erilaisia resursseja ja arvostuksia, joiden kautta he näkevät itsensä sekä sen, mikä on heille mahdollista ja mahdotonta, toivottavaa ja itsestään selvää (Tolonen 2008, 229). Mitä koulutetummasta perheestä nuori tulee, sitä korkeamman tutkinnon hän todennäköisimmin suorittaa (Naumanen & Silvennoinen 2010, 87). Korkeasti koulutetut vanhemmat pitävät lastensa lukiovalintaa useimmiten itsestään selvytenä, kun taas ammatillinen koulutus on todennäköisempi vaihtoehto ammatillisen koulutuksen käyneiden tai vailla ammatillista koulutusta olevien, käytännöllisiä taitoja arvostavien vanhempien lapsille. Vaikka keskityn tässä artikkelissa aluekysymykseen, huomioin myös nuorten perhetaustan merkityksen aineiston mahdollistamissa rajoissa.

* * *

Tämän tutkimuspuheenvuoron ensisijainen aineisto muodostuu viiden tyhjenevällä reuna-alueella asuvan nuoren ryhmä- ja yksilöhaastatteluista. Nuorista neljä on haastateltu kahteen kertaan, kesällä ennen opintojen alkua, kun tuleva opiskelupaikka toisella asteella oli jo tiedossa, ja toisen kerran kun ensimmäinen lukuvuosi oli jo lopuillaan. Haastatteluista nuorista neljä on poikia ja tyttöjä yksi. Heistä kolme opiskelee lukiossa ja kaksi ammatillisessa koulutuksessa. Haastatteluja on luettu case-analyysin

tavoin erityisinä esimerkkeinä yleisemmästä ilmiöstä. Nuorten ääntä artikkelissa laajentaa lisäksi kolme ryhmähaastattelua (14 nuorta), joissa on keskitytty samoilla seuduilla asuvien nuorten vapaa-ajanviettoon, mutta joissa sivutaan myös kouluttautumista. Näistä nuorista osa on jo siirtynyt toiselle asteelle ja osa opiskelee vielä yläkoulussa. Yhdessä haastatteluista oli mukana myös erään tytön isä, ja yhdessä on haastateltu erään kaupungissa lukiota käyvän hylkysyrjäläisnuoren äitiä. Haastatteluaineistolla¹⁹ päästään kiinni nuorten elettyyn ja koettuun arkeen sekä siihen, kuinka koulutuspoliittinen muutos ja julkisten koulutuspalvelujen heikkeneminen konkretisoituvat yksilöiden arjessa, kuinka sitä eletään arjessa todeksi.

Osa nuorista asuu kirkonkylällä ja osa syrjäkylissä, jotka ovat vailla minkäänlaista julkista liikennettä. Nuorten vanhemmat toimivat pääosin niin sanotuissa työntekijäammateissa, kuten hitsaajana, perhepäivähoitajana tai myyjänä. Nuorista kolme tulee perheestä, jossa vähintään toisella vanhemmista on akateeminen koulutus. Haastateltujen nuorten perheissä koulunkäyntiin on pääsääntöisesti suhtauduttu avoimen myönteisesti.

Tutkimuksen toisena aineistona, joka kehystää ja peilaa nuorten näkemyksiä sekä tuo laajempaa perspektiiviä reuna-alueiden nuorten toisen asteen kouluttautumiseen, toimii kaksi alun perin toisiin tarkoituksiin tuotettua aineistoa. Näistä ensimmäinen koostuu kahdeksan yläkoulun oppilaanohjaajan teemahaastattelusta²⁰. Oppilaanohjaajat työskentelevät harvaan asutulla maaseudulla Pohjois- ja Itä-Lapissa, itäisellä Pohjois-Pohjanmaalla sekä osin Kainuun alueella. Toinen aikuisaineisto koostuu 14:n Itä-Suomen alueella työskentelevän nuoriso- ja kasvatustieteen ammattilaisen (kuten koulukuraattori, sosiaali-, perhekoti- ja nuoriso-ohjaaja, oppilaanohjaaja, sosiaalityöntekijä) haastattelusta²¹. Kumpaakin aineistoa on luettu reunaseuduilla asuvien nuorten toiselle asteelle siirtymisen ja koulunkäynnin arjen perspektiiveistä. Näiden nuoria auttavien ammattilaisten kautta tutkimukseen saadaan mukaan monipuolisemmin syrjäseutujen nuorten arjen todellisuutta. Aineistojen analyysimenetelmän olen nimennyt *teoreettisesti informoiduksi mutta aineistopainotteiseksi teemoitteluksi*.

Yksilöllisyysretoriikkaa ja valintojen rajaamista

Reuna-alueilla asuu monenlaisia nuoria, joilla on erilaisia elämän käsitteitä ja suhteita kouluttautumiseen. Tämän artikkelin nuorille koulunkäynnin jatkaminen peruskoulun jälkeen on itsestään selvää. He

ovat sisäistäneet koulutusyhteiskunnan arvot eivätkä kyseenalaista koulutuksen merkitystä. Myöskään perheiltä ei olisi tullut lupaa jättäytyä tässä vaiheessa ulos. ”Niin ne ois sanonu miullekkii, et tuossa on ovi, jos sanot tuolleen [että loppui tämä koulunkäynti]” (Harri). Toisen asteen koulutus on nuorille käytännössä ”vapaaehtoinen pakko” (Lappalainen ym. 2010, 43–44). Vanhemmat ovat toivoneet nuorilta lukioon hakeutumista erityisesti, koska sen oletetaan olevan väylä ”parempaan tulevaisuuteen”.

Jarmo [isä]: Sitä mäki Annille [tytär] toivotan koko aika että hoida vaan koulu hyvin, se on teijän työtä tällä hetkellä, sillä pääsee eteenpäin.

Vilma: Nii ja sitte saapi toteuttaa ne omat haaveensa kun käypi kunnolla.

Tutkimuksen nuoret suhtautuvat tulevaisuuteen luottavaisin mielin, sillä heillä on ollut selkeät koulutukselliset suunnitelmat. He kertovat myös päässeensä opiskelemaan sinne, minne halusivatkin. Joukossa ei ole niin sanottuun toiseen vaihtoehtoon tyytyneitä. Silmiinpistävää on, kuinka nuoret asuinpaikan mukanaan tuomista rajoitteista huolimatta eivät kerro valinnoistaan rajoituksista, menetetyistä mahdollisuuksista tai kompromisseista käsin, vaan huolettomasti ja tyytyväisinä ilman kokemusta tai huomiota eriarvoisista mahdollisuuksista. Huomion arvoista on, että heillä on ollut valittavissa saman etäisyyden päässä sekä lukiokoulutus että ammatillinen koulutus, mikä ei ole välttämättä itsesäänselvyys syrjäseudun nuorille.

Nuorten puhe on yksilöllisyysideologian ja -retoriikan läpäisemää puhetta siitä, kuinka valinnat on tehty vapaasti, omaehtoisesti ja itsenäisesti, minkään tai kenenkään niihin vaikuttamatta (ks. Thomson ym. 2002, 351; Thomson ym. 2003, 33–34, 45; myös Gordon & Lahelma 2002; Lappalainen ym. 2010). Tyypillistä onkin, että elämää ja valintoja säätelevien rakenteellisten tekijöiden (kuten asuinpaikka ja -alue, luokka, sukupuoli) merkitystä ei tiedosteta ja tunnisteta (esim. Furlong & Cartmel 1997). Ominaista on myös, että nuoret muokkaavat valintojaan etukäteen niin, että valikko, josta valintoja tehdään, sopii tarjolla oleviin ja itselle realistisiksi koettuihin vaihtoehtoihin. Yksilöt siis tekevät pragmaattisen rationaalisia valintoja (Hodkinson & Sparkes 1997), minkä voi havaita myös tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvien nuorten toiminnasta.

Nuoret ovat rakentaneet koulutusvalintojaan rajaamalla ulos etäällä olevat alat ja opiskelupaikat, vaikkakaan eivät välttämättä kovin tietoisesti. He ovat valmiita lähtemään omalta kylältä, mutta eivät vielä kaupunki-

keskustaa kauemmas. Tähän ei ole ollut myöskään välttämätöntä tarvetta, koska itselle sopivaksi katsottu lukio tai ammattiala löytyy lähimmästä kaupungista (myös Tolonen 2005, 350). Omaa kotiseutua ja kotona asumisen vaivattomuutta kaikkine etuineen ei olla pitkistä välimatkoista huolimatta vielä valmiita tai halukkaita jättämään.

Venla: Joo, ehkä tässä vaiheessa vielä on tärkeätä [pysyä lähellä]. Tai no sehän on tietysti tottumiskysymys varmaanki. Mutta en mie ois halunnu – tai siis silleen kyllä mie mietin sitä, mutta ehkä mie en kuitenkaan ois halunnu vielä kauemmas lähtee, että on se hyvä kun on tässä lähellä äiti ja. [...] En mie jotenkii vielä uskalla lähtee mihinkään kauemmas.

Haastatelluista pojista kaksi myös epäili, että nimenomaan äiti ei olisi edes päästännyt heitä lähtemään lähintä kaupunkia kauemmas. Vaikka nuoret rakentavat valintojaan myös omilla aktiivisilla päätöksillään (Lahelma 2009, 137), heidän toimijuutensa on Karen Evansin (2002) termiin ilmaistuna ”sidottua” (*bounded agency*). Esimerkiksi tämän tutkimuksen nuoret ovat ikänsä (pääsääntöisesti 15–16 v.) puolesta vielä taloudellisesti, sosiaalisesti ja emotionaalisesti sidottuja vanhempiansa ja vanhempien asuinpaikkaan, mikä konkreettisesti rajaa ja kehystää heidän toimijuuttaan verrattuna kolmannelle asteelle tai työelämään siirtyviin, kodista irtaantuviin nuoriin. Tämänkin tutkimuksen nuoret puhuvat lähtemisestä kauemmas, mutta vasta toisen asteen koulutuksen jälkeen. Lukion valinneet nuoret perustelevat tällöin lähtöänsä yliopistokoulutuksen hankkimisella, ja ammattikouluun menneet taas sanovat lähtevänsä ”työn tai paremman palkan perässä”. Halu lähteä on vahvistunut kaupunkikeskustassa opiskelun myötä.

Haastattelija: Miks työ ette halluu tänne jäähä [kotipaikkakunnalle]?

Miikka: Ei täällä oo mittään.

Hari: Ei täällä oikeestaan työmahollisuuksia ookkaan, sellasia kunnollisia.

Jimi: Ei täällä oikeestaan oo mitään. Siinä tiivistetysti.

Hari: Palkan takkii se minäkii tuota muualle Suomeen.

Miikka: Täällä ei oo vappaa-ajalla mittään eikä täällä kyllä työllistyskää.

Joni: Mut sit jatkokoulutus [lukion jälkeen], ni kyl mun mielest kannattaa lähtee tonne etelään päin ja töitten perään pikku hiljaa.

Vaikka peruskoulun jälkeen ei oltu vielä halukkaita lähtemään kauemmas, kukaan nuorista ei mainitse, että olisi joutunut luopumaan jostain opiskeluhaaveestaan. ”No eei oikeestaan. Ehkä sit jos tietäsin [jos olisi joku erityinen haave] (naurahtaen), ni sit vois mieltää, mutta ei tässä vaiheessa oikeen.” Ammatillisen koulutuksen valinneille oli selvää myös, että mieluummin olisi vaihdettu opiskeltavaa alaa kuin lähdetty tietyn alan perässä toiselle puolelle Suomea.

Valinnoista on rajattu ulos myös pienten naapurikuntien koulutus-tarjonta, sillä nuorista kaikki hakeutuivat ja myös pääsivät opiskelemaan kaupunkikeskukseen, vaikka tarjolla olisi ollut vastaavan bussimatkan päässä (noin 50 km) pienempien ympäristökuntien lukioita ja ammattioppilaitos. Lukioon hakeutuneilla oli yhteishakulomakkeissaan ainoastaan kaupunkikeskuksen kouluja ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuneilla ensisijaisesti kaupunkikeskustan oppilaitoksen aloja ja varavalintoina ympäristökuntien ammattioppilaitoksia, siltä varalta että keskiarvo ei riittäisi ensisijaiseen valintaan.

Alue- ja paikkakaksymyksen rinnalla nuorten valintoja määrittä hyvin kategorisesti itsensä määrittelemisen joko ”lukijaksi” (lukio) tai ”tekijäksi” (ammatillinen koulutus) (ks. myös Houtsonen 2000; Käyhkö 2006; Lappalainen ym. 2010, 48).

Jimmi, lukio: Eei, en ajatellukkaa [ammatillista koulutusta]. Ei silleen niinku et se olis paha asia, mutta... kyllä mie lukijjooon oon alusta asti ollu menossa.

Miikka, kokkikoulutus: En, en mie tykkää lukkee, mieluummin teen kaikkee. [...] Sen takkii mie lähen amikseenki mieluummin. [...] Ruuanlaitto se on justiinsa siinä ja on se mukavoo muutenkkii. Ku tullee kiitosta siitä ruuasta ja...

Joni, lukio: Jos mie oisin aatellu ammattikouluu ni kyllä ne [vanhemmat] ois laskenu mutta mulla ei niinku oo luonteenpiirteet semmosia että oisin pärjänny ammattikoulussa. [...] et pitäs olla vähä semmonen käytännöllisempi eikä kaikkee lukkee kirjasta että... että miten tää mennee, pitää olla semmosta itsenäistä toimintaa että siinä pärjää.

Kaikki haastateltavat olivat laittaneet yhteisvalintalomakkeeseen joko viisi lukioita tai viisi ammatillisen koulutuksen linjaa. Ammatilliseen koulutukseen hakeutuneet eivät halunneet edes käydä tutustumassa lukioihin, vaikka tähän annettiin mahdollisuus. Lukioon hakeutuville ammatilliseen koulutukseen tutustuminen oli puolestaan pakollista. Lukio-ammatillinen koulutus -dikotomian ehdottomuus näkyy myös

siinä, että joissakin tapauksissa nuori ei olisi mennyt lukioon, vaikka ei olisi päässyt mihinkään ammatilliseen koulutukseen ja lukio olisi ollut kodin vieressä. Tällöin vaihtoehtona olisi ollut Ammattistartti-koulutus. Myöskään lukion vaihtaminen ammatilliseen koulutukseen, välimatkoista riippumatta, ei olisi ollut neuvoteltavissa.

Arvostettujen oppilaitosten ja laajemman elinpiirin imu

Haastatteluihin osallistuneet, erityisesti lukioon hakeutuneet nuoret vaikuttavat varsin tietoisilta ja kompetenteilta pelaajilta paikallisilla koulumarkkinoilla. He tiesivät mitä halusivat ja kertoivat käyneensä tutustumassa oman valintansa mukaan kaupunkikeskustan lukiotarjontaan. Nuorten toiminnassa konkretisoituvat koulutusjärjestelmän individualisoituminen ja lukioverkon sisäinen eriytyminen (esim. Lidström ym. 2014). Oppilaista ja heidän vanhemmistaan on tehty asiakkaita ja oppilaitoksista näiden suosiosta kilpailevia koulutuspalvelujen tarjoajia, ja kilpailua käydään muun muassa erikoistumismahdollisuuksilla, opetuksen tasolla, opettajilla sekä työskentely-ympäristöllä (Hilpelä 2004, 60).

Haastattelija: Esittelikö siellä joku sitä [kouluja] sitte?

Venla: Esitteli, siellä oli niitten omien koulujen tuutorit ja sitten olihan ne rehtorit ja kaikki opettajat ja kaikki nämä esittelemässä kouluja. [...] Ja tietysti koko ajan mainostivat ja antoivat kaikkee härpäkettä, ja että hakekaa meille ja.

Haastattelija: Mainostiko ne jotenkin, että tule meille, tämä on hieno koulu vai?

Jimmi: Meille annettiin karkkia.

Nuoret ovat hyvin tietoisia kaupunkikeskuksen koulujen keskiarvo-rajoista, maineista ja statuksista sekä siitä, minkälaisia nuoria mihinkin oppilaitokseen hakeutuu. ”Kyllä se [oppilaitoksen nimi] teki minnuun isoimman vaikutuksen. Ja sitten kuitenkin on urheilulukio, ni en oo urheilijatyyppejä [joten ei hakeutunut sinne]” (Jimmi). Merkittävänä päätöstä rakentavina tekijöinä nuoret mainitsivat erityisesti oppilaitoksen suuruuden, sopivuuden itselle (että on kaltaistensa joukossa), laadukkaat opettajat sekä koulun tilat ja välineistön.

Jimmi: Ja paremmat tilat.

Ami: Mmm. Ja rahat [mitä koululla on käytössä]. [...] Nii siel o ihan hirveet, hirveesti kaikkee.

Ami: No siellähän on [hyppytuntien aikana kaikenlaista tekemistä] aika paljon kaikkee.

Jim: Pingispöytä

Ami: Ja biljardipöytä ja tuo punnittisali ja mitä kaikkee...

Venla: [Oppilaitoksen nimi] on kauheen hyvät kaikki ne laitteet, ja uusimmat.

Jotkut opettajat [sanoivat], että kun ei ossaa niitä ees käyttää vielä [niin hienot].

Asiakkuuspuhetta opetuksen tasoon ja opettajiin kohdistettiin myös ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien taholta. Esimerkiksi Harri ei olisi valinnut pienen kunnan ammattioppilaitosta, koska epäro i opetuksen tasoa: ”Et se ois silleen, mitenkä hyvä opetus siellä, ni sitä oisin kahtonu.” Kaupunkikeskuksen opettajien opetukseen luotettiin enemmän ja siitä ajateltiin myös hyödyttävän myöhemmin: ”Että päässee sitten hyvään paikkaanki [töihin] jos suosittelut tulloo” (Harri).

Akateemisen perheen pojalle, Amille, oli tärkeää hakeutua maineikkaaseen, akateemista eetosta korostavaan oppilaitokseen, johon oli vaikea päästä: ”Ja sitä paitsi se oli kaikkein ikäänku arvostetuin. Toiseks vaikein [päästä] koko kaupungissa.” Myös kavereiden valinnoilla on merkitystä erityisesti kauempaa haettaessa, niin että opiskelun arkeen saadaan jatkuvuutta, jotain tuttua uuteen, vieraaseen paikkaan siirryttäessä. Kouluilla on usein perinteitä sen suhteen, minne sieltä hakeudutaan. Myös eräs oppilaanohjaajista mainitsi asiasta.

Oppilaanohjaaja: [...] ja sitten ku meiltä aikasempina vuosina on lähteny paljon sinne opiskelijoita, niin mä sanon, et meillä on siirtokunta siellä. Ja yleensä se on toiminu niin, että ne jotka on siellä jo, niin ne ottaa siipien suojaan nämä uudet tulokkaat.

Reuna-alueiden nuorten valinnoissa näkyy myös, kuinka he ovat alkaneet torjua joitakin oppilaitoksia. Yksikään lukioon hakeneista ei edes harkinnut hakeutuvansa pienten lähikuntien lukioihin, vaikka oppilaitokset olivat käyneet koulussa esittäytymässä. Venla epäili, että tuskin kukaan omasta yläkoulusta edes haki näihin oppilaitoksiin. Nuorten omalla kotipaikkakunnalla, joka yhdistettiin muutamia vuosia sitten suurempaan kaupunkiin, oli lukio, tai on vieläkin, mutta siihen ei oteta enää uusia opiskelijoita. Nuoret olivat varsin yhtä mieltä siitä, että vaikka lukio olisi vielä voimissaan, he eivät olisi hakeneet sinne: ”En ois menny” (Ami). Miiikka, joka valitsi ammatillisen koulutuksen, kertoo, että omalta

9. luokalta nuoret hakeutuivat pääsääntöisesti kaupunkikeskukseen. Oman alas ajettavan lähilukion ja yleisemmin pienten, olemassaolostaan taistelevien maaseutulukioiden ongelmana, niin sanottuina työntävinä tekijöinä, mainittiin lukion pienuus sekä opiskelun epävarmuus jatkuvan lakkautusuhan alla. Lakkautus- ja yhdistämiskeskustelut ovatkin yksi keino näivettää kouluja, jolloin nuoret eivät uskalla enää hakea niihin. Opiskelulle halutaan oma rauha, ei epätietoisuutta siitä, miten opinnot voi suorittaa loppuun.

Venla: Suurin osa oli silleen, että ihan sama [lakkautetaanko koulu vai ei], että lähetään vaan kaupunkiin (naurahten). Se [paikkakunnan] lukio oli kuitenkin niin pieni ja kaikki varmaan sit halus sinne suurempaan. Koko ajan oli, että lakkautetaanko vai eikö, lakkautetaanko vai eikö, ni. Ja sitten just se kun sitä oltiin, mietittiin sitä, ni ainakin suurin osa miun kavereista oltiin silleen, että eihän siihen nyt uskalla ees hakkee.

Oppilaitoksen vaihtaminen kesken opintojen tarkoittaa myös uuden kaveripiirin hankkimista ja oman paikan hakemista vertaisryhmässä. Joukon ainoa nuori, joka olisi voinut harkita kotikylän lähilukiota, oli työläistaustainen Jimi, joka on joutunut ottamaan runsaasti vastuuta omasta koulunkäynnistään tehtyään koulutuksellisen irtioton omasta perheestään. Kotikylän lukioon jäämisen perustelut olisivat olleet luonteeltaan praktisia: opiskelun arki lähilukiossa olisi ollut yksinkertaisempaa ilman aikaisia herätyksiä, aamulähtöjä, edestakaisin matkustamista, arjen aikatauluttamista sekä ylimääräisiä kustannuksia. Syrjäseudun nuorten arkinen maantiede kiinnittyikin pitkälti kodin ja koulun väliseen pitkään etäisyyteen, ja heidän ajankäyttönsä asettuu kulloinkin saatavilla olevien liikenneyhteyksien pakottamaan raamiin (Harinen 2013a, 71; ks. myös Tedre & Pulkkinen 2010).²² Jimillä ei ole tarjolla vanhempien kyytiä kaupunkiin ja takaisin, toisin kuin tutkimuksen akateemisten perheiden nuorilla, joilla on kaupungissa töissä käyvät vanhemmat ja vanhemmilla varsin vapaat työajat. Tilanne on tosin heidänkin kohdallaan entistä monimutkaisempi, jos esimerkiksi auto on rikki.

Kimi: Muutamana aamuna, kun mejän toinen auto oli rikki ja iskä reissussa toisella, mie jouvuin kävelemään maitolaiturille, että kerkesin kouluun. Se linkki [linja-auto] lähti puol kaheksalta siitä.

Haastattelija: Miten pitkän matkan kävelit [kotoa maitolaiturille]?

Kimi: Neljä kilometriä.

Nuorten kertomuksista voi nähdä, kuinka opiskelupaikan valinnassa on kyse oppilaitoksen, sen sopivuuden ja oletetun hyvyyden lisäksi kaupunkikeskuksen imusta, halusta päästä isompiin ympyröihin (ks. myös Tuhkunen 2002, 51). ”Pittää vaihtaa maisemaa”, kuten Harri asian ilmaisi. Samoilla seuduilla koko elämänsä asuneet nuoret vaikuttivat ”hyytyneiltä” oman kylän olemattomiin vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin ja tapahtumaköyhäksi koettuun menoon (ks. myös Harinen 2013b). Norjalaista tutkijaa mukailien reuna-alue aikuisten rauhallisena, turmelumattomana idyllinä (*rural idyll*) voi tarkoittaa nuorelle kokemustasolla tylsyyttä, elämän pysähtyneisyyttä ja pientä elintilaa (*rural dull*) (Rye 2006). Seuraavassa aineistositaatissa ajatuksiaan tuo esiin ilomantsilainen nuori, joka sattui visiitille artikkelin informantteina toimivien nuorten luo ja pääsi näin mukaan tutkimushaastatteluun.

Haastattelija: Meinaatko mennä [oman paikkakunnan lukioon]?

Taru: En, en todellakaan (erityisen painokkaasti!). En ikinä jää sinne kitumaan.

Haastattelija: Siekin oot ihan hyytynyt paikkakuntaas ilmeisesti.

Taru: Joo, en.

Haastattelija: Etkö sie rakasta kotikuntaa tai jotaki semmosta?

Taru: En, siellä ei oo mitään tekemistä.

Haastattelija: Miks sinuu se [kotipaikkakunta] ahistaa?

Taru: Mie oon kyllästynyt. Se on niin tuppukylä. En tykkää. [aikoo hakeutua kaupunkikeskukseen]

Haastattelija: Ni mitä täällä voipi sitten vappaa-aikanaan tehdä, nuori ihminen?

Harri (naureskellen): No, sepä se just on kun [tämä - mainitsee paikkakunnan] on kysseessä, ni se on aika hankala vastata tuohon.

Opiskelu kaupunkikeskuksessa toimii nuorille vapauttavana irtiottona kotipaikan rajoituksista, keinona päästä hetkellisesti pois tylsäksi mielle-tyistä elämänympyröistä, jonnekin ”missä on elämää” (Tuhkunen 2002, 50–52; Rye 2006; myös Haukanen 2013, 203). Nuoret totesivat suoraan, että opiskeluympäristön vaihdolla tavoiteltiin myös uusia tuttavuuksia.

Kimi: Oman paikkakunnan lukio oli niin pieni ja sit mie kuitenni halusin vähän maisemanvaihtoo ja mie uusia kavereita ajattelin hankkii. Oon mie nyt

saanu uusia kavereita ja näin. Ja sitten tuota, minä mie oon nytten 9–10 vuotta [mainitsee oman kotipaikan] opiskellu, niin kyllä se vähän alkaa se sama maisema tuntumaan erilaiselta.

Opiskelu uudessa ympäristössä antaa etäisyyttä ahtaaksi koettuun elämämpiiriin, mutta myös mahdollisuuden uuteen alkuun. Näin esimerkiksi kahden nuoren kohdalla, jotka ovat tulleet kiusatuksi entisessä koulussaan. Reuna-alueiden nuorten koulutusvalinnoissa koulutukselliset tavoitteet yhdistyvät sosiaalisen elämän ja vapaa-ajan kysymyksiin.

Oppilaanohjaaja: Jollaki tapaa oppilaat mieltää sen, että pitäis päästä isommille kylille. Ehkä tuo on sitä syrjäseutujen tyypillistä, että pitää päästä ihmisten ilmoille täältä. Jos tänne jääpi möllöttämään, niin tänne jääpi sitten koko loppuiksi.

Kotoa käsin koulua käydessään nuoret pystyvät yhdistämään kaupungin tarjonnan ja kotona asumisen ja kotiseudun edut. Tämän tutkimuksen nuorilla oli mahdollisuus tähän, koska he olivat varmistaneet peruskoulun päästötodistuksen keskiarvon sellaisiksi, että haluttuun kouluun ja samalla kaupunkikeskukseen myös päästiin.

Ami: Siellä piti olla 8.3 muistaakseni. Miulla oli 8.9. [...] Aika paljon skarppasin kevätlukukaudella ysiluokalla, että en ois välttämättä päässy.

Venla: Viime vuonna oli ainakii korkein se raja... keskiarvoraja. [itsellä oli nyt 8,58] Kyllä mie silti loppuun asti taistelin [ettei olisi jäänyt ulos][...] niinkun viimesenä kuukautena ja viikkoina alko tulla semmonen paniikki et eei et oo nyt siinä oli ”ooo” nyt hirveesti alko semmone kunnan vielä loppukiri siinä.

Kun pikkukuntien oppilaitoksia lakkautetaan, kilpailu kaupunkikeskuksen opiskelupaikoista kasvaa. Keskiarvorajojen kohotessa osa nuorista joutuu kilpailun ulkopuolelle. Tähän saakka oman kunnan koulutusvaihtoehdot ovat olleet, jos nyt ei ensisijaisia toiveita, niin ainakin mahdollisia varavaihtoja. Ne ovat toimineet takeena nuoren koulutukseen pääsemiseksi. Kun kilpailu kaupunkikeskuksen koulupaikoista kiristyy, voi puolestaan osa keskuksessa asuvista nuorista päätyä matkustamaan reuna-alueiden koulutuspaikkoihin, jos niitä enää on. Alueen sisäiset koulumarkkinat, jota nuoret itse ovat omilla valinnoillaan tuottamassa, tuovat liikettä ja liikennettä suuntaan ja toiseen.

Lähtemisen eriävät ehdot

Tässä tutkimuksessa mukana olleilla nuorilla on kilometrit, kulkuyhteydet ja todistuksen keskiarvot huomioon ottaen ollut yhtä lukuun ottamatta mahdollisuus käydä koulua kotoa käsin. Tästä huolimatta pitkät etäisyydet, ajokorttittomuus ja vaikeat kulkuyhteydet tuovat arkeen omat hankaluutensa, kuten aikaiset aamuherätykset, pitkät koulupäivät, väsymykset sekä sen, että oma elämä on sovittava tarjolla olevien kyyditysten rytmiin (Harinen 2013a, 71; ks. myös Harinen 2015).

Harri: Se herrääminen on miulla ainakin todella vaikeeta. Kun mie herrään, ni mie oon oikeesti aina kauheen väsynä aamusin.

Jimmi: Herrään joskus viijestä kuuteen aamulla ja sitten nousen bussiin.

Maija [äiti]: Nythän tää Allu [oma poika] ku se tulee koulusta illalla ni se ruppee vielä tekemään ruotsin esseitä, äidinkielen esseitä, sillä mennee kahteentoista asti yöllä, ja sit se kuuvelta herrää ja seittemältä pittää olla bussissa ja taas... sama päivä.

Reunoilla asuu kuitenkin myös nuoria, joilla ei ole välttämättä lainkaan toisen asteen koulutusta päivittäisen bussimatkan päässä tai joille tarjolla olevat valinnanmahdollisuudet ovat hyvin niukat. Analysoimassani nuorten haastatteluaiaineistossa ei ole tällaisia tapauksia. Tämän vuoksi pohdin kysymystä seuraavassa yleisemmällä tasolla peilaten sitä olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen. Tällaisten syrjäseutunuorten koulutus pohdintoissa ”ammatinvalinta” tai ”koulutuslaskenta” eivät riitä kuvaamaan kaikkia niitä monipolvisia ulottuvuuksia, jotka kerrostuvat näiden nuorten koulutusvalinnoissa (Harinen 2014). Heidän on tehtävä selkeä valinta: lähteäkö pois kotoa 15-vuotiaana vai jäädä ja tyytyä siihen, mitä on valittavissa, jos mitään? Lähteminen toiselle paikkakunnalle ei ole yksinkertaista tai aina edes mahdollista, vaikka kouluttautuminen voi olla myös ainoa mahdollisuus päästä pois kotiseudun ahtaudesta tai lapsuudenperheen hankalista elämäntilanteista – keino ”pelastaa” itsensä (Käyhkö 2013, 24).

Uskallus

Vaikka nuorella olisi tavoitteita ja halu kouluttautua, 15–16-vuotiaalla ei ole välttämättä uskallusta tai valmiuksia lähteä kotoaan, jopa satojen kilometrien päähän asumaan yksin ja pärjäämään omillaan (ks. myös

Thomson ym. 2002, 338). Omilleen muuttaminen vaatii nuorelta sekä käytännöllisiä että sosiaalisia kompetensseja (Harinen 2012, 174). Yksin kaikesta vastuussa oleminen ja asioista huolehtiminen voivat herättää pelkoa, vaikkakin myös innokkuutta (vrt. Herranen & Harinen 2008). Toisaalta kynnyks edes miettiä lähtemistä uusine ympäristöineen ja vieraine ihmisineen voi osalle nuorista olla korkea. Pakotettu varhaisen itsenäistyminen voi olla liian suureksi koettu riski ja uhraus itselle mieleisestä koulupaikasta. Eteen voi tulla yhtä aikaa liian monta uutta opeteltavaa asiaa.

Sosiaalityöntekijä: Semmonen, että kun lähetään täältä tutusta ympäristöstä, jossa on kuitenkin oma tukiverkosto, ni sitte ku mennää sinne vieraalle paikkakunnalle ja siellä pitäs yksin pärjätä, ni siinä on vaa vähä liikaa niitä uusia osia. Et se opiskelu sinänsä saattas kiinnostaa, mutta sit se asettautumine sinne uuteen paikkaan ni ei ehkä syystä tai toisesta onnistu. [...] Tullee vähän semmonen koti-ikävä. [...]

Oppilaanohjaaja: Monet on vielä niin hyvin lapsia, että sitä on mun mielestä asetetaan siinä mielessä liikaa paineita ja vaatimuksia nuorelle ihmisille sellaista asioista, mistä hänellä ei ole vielä kokemusta eikä tietoa.

Erityisesti oppilaanohjaajilla, mutta myös muilla haastatelluilla ammatillisilla on tuntumaa siitä, että kun koulut viedään kauas, nuoret tekevät kompromisseja: vaihtavat suunnitelmiaan ja tyytyvät siihen, mikä on helpoimmin saatavilla.

Oppilaanohjaaja: Hyvin paljon valtio sanelee, mitä [koulutuspaikkoja] meillä on enää täällä ja niitä on karsittu. [...] Ja sitten ku osa on vielä niin arkoja, että ne ei haluais lähteä maakunnan ulkopuolelle, ni ne joutuu tyytymään siihe mitä on, ja vaikka heille esittelet sitte muuta, mutta se uskallus lähteä kauemmas on niin suuri kynnyks, että ei he lähe.

Taloudelliset resurssit

Nuoren opiskelun toisella paikkakunnalla ensisijaisessa hakutoiveessa (erityisesti kaupunkikeskuksissa) voivat estää myös ne vanhemmille kohdistuvat asumiseen, elämiseen ja liikkumiseen liittyvät lisäkustannukset, jotka kasautuvat kaikkien peruskulujen (kirjat, tarvikkeet) päälle (ks. myös Lidström ym. 2014, 13).

Oppilaanohjaaja: Kyllä se sieltä kotoa tulee varsinkin lukioon menevien kohalla [toive/vaatus], että oma lukio, ja se on ihan vanhemmillekki taloudellinen kysymys. Hehän ne joutuu maksamaan sitten ne matkat ja asumisen mahdollisesti siellä [muualla].

Aineistossa on viitteitä myös siitä, että syrjässä asuminen ja opintokulut voivat hankaloittaa nimenomaan nuoren lukiokoulutusta, sillä ammatillinen koulutus koetaan halvemmaksi vaihtoehdoksi.

Maija [äiti]: Ymmärrän sen, että kenellä on paljon enemmän lapsia [kuin itsellä], ni kyl se valinta kallistuu sinne ammattikouluun sen takia, että ei tarvi ostaa niitä kirjoja [kaikkien muiden kulujen rinnalla].

Myös oppilaanohjaajien kokemus on, että vanhemmat eivät ole erityisen halukkaita maksamaan pois kotoa opiskelemaan lähtemisestä aiheutuvia kustannuksia – tai eivät yksinkertaisesti pysty, vaikka haluaisivat. Tämä voi olla perheissä hyvin konkreettinen asia, joka ei ole neuvoteltavissa. Nuori, joka tiedostaa rahan niukkuuden, voi myös luopua haaveistaan ja tavoitteistaan ja tehdä taloudellisesti riskittömiä ”sijoituksia”, koska ei halua rasittaa vanhempiaan ylimääräisillä kuluilla.

Vaikka Suomessa pohjoismainen hyvinvointivaltio opintotukijärjestelmineen on taannut nuorille varhaisen itsenäistymisen (esim. Oinonen 2001, 116–117; Mary 2012), tilanne on toiselle asteelle siirtyvien nuorten kohdalla toinen. Heillä ei ole taloudellisia resursseja irtaantua vanhemmistaan, sillä nuori ei saa opintotukea ennen 17 ikävuotta. Pelkällä lapsilisällä (tällä hetkellä 115 euroa kuukaudessa) on hankala elättää itseään. 17-vuotiaanakaan opintotuki ei ole välttämättä suuren suuri, sillä alaikäisen nuoren vanhempien tulot vaikuttavat tukeen, vaikka nuori asuisi omillaan ja olisi vastuussa itsensä elättämisestä. Jähmeässä tukijärjestelmässä näkyy oletus, että toisen asteen opinnot suoritetaan vielä kotoa käsin²³. Tähän törmäsi myös tutkimukseen haastateltu Venla, nuorista ainoa, joka asuu viikot kaupunkikeskuksessa. Hän ei voinut hakea opiskelijasoluasuntoa, koska on ”liian nuori” ja asuu kilometrimääräisesti liian lähellä, vaikkakin hyvin hankalien kulkuyhteyksien päässä. Venla asui opintojen alettua kaupungissa alivuokralaisena: ”Opiskelija-asuntoon en saanu, kun oon näin nuori. Periaatteessa sinne otetaan kyllä näinkii nuoria, mut sitte oon liian nuori, niin ne sano. Oma yksiö ois kiva, mut kun mie vielä saan lapsilissää, niin en saa niitä muita tukia.”

Koulutuksenjärjestäjät voivat halutessaan tarjota opiskelijoille asunto-lapaikkoja, mutta asuntoloilla ei ole nuorten (eikä tutkimuksen aikuis-tenkaan) keskuudessa kovin hyvä maine tavoiteltavana – rauhallisena, opiskelun mahdollistavana ja viihtyisänä – asumispaikkana, tilapäisenä kotina.

Venla: [Asuntolassa asuva kaveri] sano, ettei ne kauheen hienoja oo. Ja että ihan ihme porukkaa siellä kuulemma. [...] No siellä on ollu ihan sekasin porukkaa ja sitten, ne on vähän semmossii. Mut siis, sano [kaveri] et ei siellä kauheen mukavaa oo, mutta kun ei muuta mahollisuutta oo ollu [asumisen suhteen]. Kyllähän siellä käypi aina välillä kahtomassa joku [aikuinen], mutta.

Kuraattori: On kyllä pikkusen kyseenalainen, alaikäisiä suurin osa ja ei oo yöai-kaan valvontaa. [...] Ja meil on kyllä asuntolakulttuuri siistiytyny miun mielestä aivan huomattavasti siitä, kun alotin, niin se oli ihan villii meininkiä, että joku Kuusikkolan asuntola oli paras bilepaikka kaupungissa, et ovet auki läpi yön.

Jotkut pienemmät maaseutuoppilaitokset yrittävät, kuten esimerkiksi tässä kirjassa edellä esitelty koulu Ilomantsissa, kilpailla oppilaista kau-punkikeskusten oppilaistosten rinnalla paitsi ilmaisella asuntolapaikalla myös ilmaisella taksi-bussi-yhdistelmäkuljetuksella kotiovelta kouluun saakka. Vaikka tällaiset tarjoukset eivät yleensä ole onnistuneet liikut-tamaan suuria nuorisjoukkoja kohti syrjäalueiden kouluja, joidenkin nuorten kohdalla ne voivat olla elintärkeitä koulutukseen osallistumisen mahdollistajia.

Lupa lähteä?

Kun nuori ei lähde ensisijaisen alahaaveensa perään toiselle paikka-kunnalle, kyse voi olla myös siitä, että nuorta (ja erityisesti poikia) ei päästetä lähtemään. Neuvotteluja käydään nuoren ja vanhempien välillä erityisesti itsenäistymisestä ja omillaan pärjäämisestä. Suomalaisnuorten odotetaan muuttavan omilleen varsin varhain (Mary 2012), mutta silti 15–16-vuotiaan nuoren omillaan asumiseen liitetään huoli pärjäämisestä. Oma lapsi halutaan pitää lähellä.

Oppilaanohjaaja: Osa vanhemmistahan sanoo, et he ei laita sinua mihinkään [pienempiin lähikuntiin] asuntolaan viikoks asumaan [mitä opinnot siellä edel-lyttäisivät], että sie et oo kypsä. He pystyy kato kaupunkikeskuksessa käymään kottoo käsin, et siin on vielä se vanhempien tuki ja ehkä kontrolliikki.

Myös tähän tutkimukseen haastateltu ammattikoulussa kirvesmieheksi opiskeleva Harri on pyrkinyt omilleen jo heti opintojen alusta alkaen, tosin vain arkipäiviksi asuntolaan asumaan. Äiti on kuitenkin epäileväinen:

Harri: Se [äiti] sanoi, että en oo tarpeeksi henkisesti aikuistunu.

Haastattelija: Pelkäskö se, että alat juopottelemaan ja...?

Harri: Eei vaan, että ni miut heti heitettäs sieltä poikkeen.

Haastattelija: Asuntolasta?

Harri: Niin. Kyllä mie ossaan käyttäytyä siellä sentään. Äiti vaan aina tulkittee joitakkii asioita aika pahastikii väärin.

Harri perustelee asuntolassa asumista sillä, että se helpottaisi arkea: ”No se just, että ei tartte niin aikasin herätä, jaksaa enemmän. Ni, siinähan se justiisa on. En mie mitenkään sinne kaveriseuran tai ryyppäämisen takia menis sinne.” Tämän analyysin ainoa viikot omillaan asuva nuori, Venla, on päästetty kaupunkiin, koska se oli käytännössä arjen sujuvuuden kannalta ainoa mahdollisuus, mikäli aikoi opiskella. Matkaa sivukylältä lähimmälle bussipysäkille on 15 km, eikä Venla voinut valjastaa töissä käyvää äitiään jatkuvaan kuljettamiseen.

Venla: Se, että se äti järkkää [työ]vuorot sillä tavalla, et se päässee kускаamaan minnuu joka päivä linkalle ja hakemmaan miut, että en mie halluis, koska se ois miulle ja äidille ja kaikille rankkaa. [...] Et se on paljo helpompi tälleen, että kyllä ne [vanhemmat] on ilosia.

Perheissä voidaan käydä myös syvemmän tason neuvotteluja lähentämisestä, ja ne kytketään nuoren ja vanhempien erilaisiin käsityksiin koulutuksen merkityksestä ja ”hyvästä” elämästä, siitä mikä elämässä on tavoiteltavaa. Vanhempien välillä eroja voi olla esimerkiksi siinä, nähdäänkö koulutus toisella paikkakunnalla itsestään selvänä investointina vai taloudellisena ja sosiaalisena riskinä. Kaikissa perheissä koulutus ei ole elämää ja arkea säätelevä asia, eikä kaikilla nuorilla ole välttämättä perheen emotionaalista ja sosiaalista, saati taloudellista tukea. Perhe ei siis ole kouluttautumisenkaan suhteen ainoastaan harmoninen, resursseja ja toimintakykyä luova sosiaalinen yksikkö (Peltola 2014, 23), kuten usein oletetaan.

Nuoriso-ohjaaja: [...] sitte myös semmone ilmiö, jota mie oon omassa työssäni huomannu [vanhassa teollisuuskaupungissa], et vaikka se nuori haluais lähtee, mut jos kotona sanotaa, että ei siun kannata lähtee [lähikaupunkiin] opiskelemaa. Joskus tuntuu, että sitä koko perhettä pitäs ravistella, että ei ainoastaa sitä nuorta, koska myö isät ja äidithä ollaa semmosia, että meijjän sana on sielä kotona laki ja sitä uskotaan.

Maija [äiti]: Lasten mahdollisuudet, ni se on kyllä, se on aika pitkälti täällä [reunaseuduilla] kiinni vanhemmista, minkälaiset mahdollisuudet ne [valintoihin] antaa.

Nuorten koulutusvelvoitteet ovat luokkaistuneita (Thomson ym. 2003, 45). Korkeasti koulutetun perheen nuorelle lukio reittinä akateemiseen koulutukseen on usein sosiaalinen velvollisuus. Tavoiteltavan koulutuksen perässä lähdetään tarvittaessa kauemmaksikin, esimerkkinä erikoislukiot (ks. Järvinen 2000). Luokka-asema on merkittävä erottava tekijä siinä, ketkä nuoret ovat jo varhain sosiaalistuneet tarvittaessa lähtemään ja keitä rohkaistaan jäämään (Jamieson 2000, 219; Jones 1999). Työläisvanhemmalle lapsen pidempi koulu-ura ja kotoa jo varhain lähteminen voi rohkaisusta huolimatta olla uhka, pelkoa aiheuttava kysymys, sillä se voi tarkoittaa lapsen osittaista ”menettämistä” (hooks 1993), muuttumista vieraaksi (Sennett 2004, 105), tai sitä, ettei lapsi ole enää hallittavissa. Vanhemmat voivat nähdä poismuuttamisen ja toisin valitsemisen jopa loukkauksena perhettä kohtaan (Lanas 2008, 66).

Halu jäädä

On olemassa myös paikkaan kiinnittyneitä nuoria, joille kotiseutu sosiaalisine siteineen voi olla kouluttautumista merkittävämpi halutun elämänmuodon mahdollistaja (esim. Lanan 2008, 60). Tästä esimerkkinä voi toimia eräs nuori, joka totesi oppilaanohjaajalle haluavansa jäädä kotiseudulle, ”kun täällä pystyy heti omalta takapihalta lähteä vaikka hirstämään”. Tällaiset nuoret voivat jättäytyä toisen asteen koulutuksesta, jos heiltä viedään pois mahdollisuus opiskella kotoa käsin. Koulutuskilvasta luopuminen ei kuitenkaan ole ongelmaton vaihtoehto, ellei nuoren taustalla ole esimerkiksi perheyrittystä, periytyvää perinneammattia tai luontaiselinkeinoja (kuten kalastaminen tai poronhoito), joka mahdollistaisi sekä toimeentulon että mielekkään tekemisen. Nuoret, jotka ovat kiinnittyneet paikkasidonnaiseen elämäntapaan tai eivät vain halua lähteä,

ovat usein poikia (esim. Magga-Hetta 2003, 75–79; Sinkkonen-Tolppi 2005, 83; Laukkanen 2010).

Oppilaanohjaaja: Että joitaki on semmosia ehkä vähän jos sanos, peräkamarin poikia, niin ne haluaa sen koulunki käyä, että ne semmoset lähtee sitte lähioppilaitokseen. Ja tuota on joitaki tämmösiä poikia, jotka ovat hakeutuneet kuljetusalalle, jos on isällä rekkafirma tai rekka-autoja, kuorma-autoja.

Elämänvalintoja tehdään myös suhteissa, jolloin tunnesidokset, merkitykselliset ihmissuhteet (kuten perhe tai poika- ja tyttöystävä) voivat olla joko syitä lähteä tai jäädä (Jamieson 2000, 212; Ollila 2008, 162–163; Haukanen 2013, 206). Paikoilleen jäävä reunaseudun nuori voi joutua oikeuttamaan valintaansa, koska hän haastaa, osin tahattomastikin, valtavirran käsitykset hyvästä ja tavoiteltavasta elämästä, jonka pitäisi olla jatkuvassa liikkeessä (Ollila 2004, 91; Lanan ym. 2013, 395, 397). Erityisesti koulussa menestyvän nuoren kohdalla halu jäädä voi näyttäytyä valintana syrjäytyä (Lanas 2008, 67). Muiden periferia voi kuitenkin olla nuorelle oman elämän keskiö (Lanas ym. 2013). ”Emme niinkään elä jossakin paikassa, vaan elämme jotakin paikkaa” (Karjalainen 1997, 230).

Lopuksi: mahdollisuuksien ja maailmojen erkaneminen

Syrjäseudun nuorten kouluttautumisesta puhutaan pitkälti talouden termin. Artikkelissa olen pohtinut sekä aineiston avulla että yleisemmin, mitä alueellisesti tasapainotetun oppilaitosverkoston ”rationalisointi” tarkoittaa syrjäseuduilla asuvien, toiselle asteelle siirtyvien nuorten koulunkäynnin ja koulutuksellisen tasa-arvon suhteen. Sekä syrjäisyyden näkökulma (Harinen 2012, 174) että syrjäseudun nuoret itse ovat jääneet koulu- ja nuorisokeskusteluissa paitsioon. Reuna-alueiden nuorilla on kuitenkin kotipaikka huomioiden hyvinkin erilaiset kehykset tehdä valintoja ja rakentaa omaa koulutuspolkua ja tulevaisuutta suhteessa keskuksissa asuviin nuoriin. Näiden nuorten elämisen arkiset ehdot jäävät helposti piiloon, kun nuorten koulutusvalinnoista puhutaan eroista puhdistetun abstraktin ”nuoren” kautta. Kilometrit, fyysiset välimatkat yhdistettyinä niukkoihin tai olemattomiin julkisiin kulkuyhteyksiin ovat kuitenkin hyvin konkreettinen nuorten valinnan- ja toiminnanmahdollisuuksia

säatelevä ja eriarvoistava tekijä (Harinen 2013c, 61–62; myös Tedre 2013, 75). Tätä eivät toimivien julkisten liikenneyhteyksien varrella asuvat ihmiset välttämättä ymmärrä. Anne K. Ollila (2008, 82) käyttää tästä termiä ”aluesokeus”.

Siitä huolimatta, että koulutusmahdollisuudet avautuvat nuorille eri tavoin, tämän analyysin nuorilta ei ajan individualistisen eetoksen mukaisesti puutu toimijuuden tuntoa ja tunnetta (Gordon 2005). He kertovat itsensä toimijoiksi, oman elämänsä hallitseviksi nuoriksi, aktiivisiksi valitsijoiksi. Tosin he ovat reunaseutujen ”hyväosaisia” nuoria, sillä heillä on ollut mahdollisuus käydä koulua kotoa käsin ja tarjolla on ollut yhtä kaukana niin lukioita kuin ammatillisia oppilaitoksiakin. Toisaalta he ovat eläneet koko elämänsä samoilla seuduilla, joten isompien keskustojen vielä laajemmista mahdollisuuksista ei välttämättä tiedetä. Omaa arkea raamittavat tekijät muuttuvat helposti näkymättömiksi itsensä selvyytyksiksi. Reuna-alueiden nuoret ovat myös keskenään erilaisissa asemissa, eikä kaikilla ole vaihtoehtoja joista valita.

Elämäntilanteet, joissa nuorilla on teoriassa mahdollisuus valita, ovat useimmiten erilaisten rakenteellisten ja sosiaalisten tekijöiden kehystämiä (esim. Aaltonen 2012, 182). Perhe ja perheen kulttuuriset, sosiaaliset ja taloudelliset pääomat ovat merkityksellisellä tavalla läsnä nuorten valinnoissa siitä huolimatta, etteivät he välttämättä tiedosta tai ilmaise tätä verbaalisesti (Tolonen 2005, 356). Reuna-alueilla, mistä koulut on viety kauas, perhe nousee entistä painotetummin merkitykselliseksi tekijäksi nuoren valintatilanteessa ja koulunkäynnissä ylipäänsä. Tuotetun politiikan seurauksena näiden nuorten kouluttautumisessa on nuoren itsensä lisäksi yhä vahvemmin kyse myös vanhempien resursseista, intresseistä ja haluista. Eikä vain kulttuurisista ja sosiaalisista resursseista, vaan myös taloudellisista ja ajankäytöllisistä resursseista (ks. myös Harinen 2015).

Sama asuinpaikka voi merkitä erilaisia mahdollisuuksia eri perheistä tuleville nuorille: Kenellä on lupa ja mahdollisuus lähteä, kenellä ei, minne ja minkälaisiin asumisolosuhteisiin? Suomessa ollaan lähestymässä, myös isojen kaupunkien kouluvalintapolitiikka huomioiden, yhteiskuntia, joissa koulutuspolitiikka ei tasaa eroja, vaan jossa lasten ja nuorten mahdollisuudet eriytyvät vanhempien/vanhempainvallan välityksellä. Reuna-alueilla vanhemmilla on mahdollisuus eri tavoin joko mahdollistaa, hankaloittaa tai jopa estää nuoren lähteminen. Nuoret ovat paitsi paikan, myös ikänsä puolesta monin tavoin sidottuja vanhempia. Ne nuoret, joilla on

omia resursseja ja valmiuksia sekä vanhempien kannustus, materiaallinen tuki ja yhtenevät intressit, ovat vapaampia valitsemaan ja tarttumaan mahdollisuuksiin kuin ne, joilta nämä puuttuvat. Naapuriperheen nuori puolestaan ei voi välttämättä tehdä mieleisiään valintoja, mikäli kaukana kotoa kouluttautuminen koetaan esimerkiksi taloudellisenä tai sosiaalisena riskinä. Lähtemisen estämisessä voi olla kyse myös vanhempien yhteiskunnallisesta tehtävästä eli vastuusta huolehtia lapsensa hyvinvoinnista sekä halusta suojella. Lähteminen voi olla elämänkulullisesti rationaalista, mutta kaikista nuorista ei ole nuorella iällä lähtijöiksi.

Reunaseudun nuoret ovat haavoittuvaisessa asemassa, koska koulutusyhteiskunta velvoittaa vaateineen myös heitä, vaikka reitit ovat heille avoimina lähinnä näennäisesti. Voidaan puhua koulutusyhteiskunnan kouluttomista nuorista (Harinen 2014) tai jopa nuorten koulutuksellisesti syrjäyttämisestä. Sivistystoimen ylitarkastaja Kari Lehtola (2014) Itä-Suomen aluehallintovirastosta on todennut, että maahamme on syntymässä koulujen lakkauttamisten vuoksi paitsi alueellista eriarvoisuutta, myös koulutuksellisia tyhjiöitä, joilla loukataan oppilaiden sivistyksellisiä oikeuksia. Reunaseudulla asuminen voi siis olla nuorelle eräänlainen ansa. Tilannetta eivät helpota koulutukseen ylipäänsä kohdistuvat säästöavoitteet.

Ristiriitaista on, että keskittämisen politiikalla on vaikeutettu (ja yhä enemmän määrin vaikeutetaan) nuorten kouluttautumista, mutta samaan aikaan ollaan huolissaan esimerkiksi pelkän peruskoulutuksen varaan jäävistä nuorista. Kouluttomuus, valintojen vaihtoehdottomuus tai pakkovalinnat voivat aiheuttaa myös koulutuksellista tyhjäkäyntiä: toissijaisiin valintoihin tyytymistä, koulutuksen keskeyttämistä, ulkopuolelle jättäytymistä, ”jumiin jäämistä” sekä turhautumista. Toisaalta samanaikaisesti koulutusmahdollisuuksien rapauttamisen kanssa vastuu valinnoista on uusliberalistisen eetoksen hengessä siirretty yksilöille. Nuoret joutuvat elämään ja kantamaan seuraukset päätöksistä, jotka ovat nuorten vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa (Thomson ym. 2002, 340) sekä kilpailemaan tilanteessa, jossa kilpailua käydään epäreiluin ehdoin. Kun taloudellinen diskurssi ja kilpailutalouden logiikka tulevat kaikkialle hallitseviksi, unohtuvat sen ulkopuolelle jäävät käsitteet, kuten yhtäläiset mahdollisuudet tai sosiaalinen oikeudenmukaisuus (Hilpelä 2004, 58).

Suomalainen koulutusjärjestelmä on mahdollistanut alueellisesti kattavalla kouluverkolla koulutukselliset irtiotot perheestä. Tuotetulla politiikalla ollaan rakentamassa jälleen jähmeää yhteiskuntaa, myös sosiaalisen liikkuvuuden suhteen. Koulutuksen sosiaalinen eriarvoisuus ei ole reunaseutujen nuorten osalta enää vain itsevalikointia, jossa yksilöt rajaavat (eri perustein) omaa liikkumistilaansa ja mahdollisuuksiaan, vaan myös näkyvästi ulossulkevaa ja syrjivää (vrt. Rinne ym. 2008, 515). Järvinen totesi jo vuonna 2001, että kun taloudellinen kilpailu sitoo yhteiskunnallisia resursseja yhä tiiviimmin, koulutusinvestointeja aletaan priorisoida aiempaa tarkemmin. Tällöin voi syntyä houkutus karsia koulutusta eniten niiltä lapsilta ja nuorilta, joiden katsotaan vähiten hyödyttävän koulutuksen kehittämisen lähtökohdiksi asetettujen tavoitteiden, taloudellisen kasvun sekä maan kansainvälisen kilpailukyvyyn tehostamisen toteutumista. (Järvinen 2001, 67.) Keskittämisen politiikalla suomalaiseen yhteiskuntaan ollaan rakentamassa niin eriarvoistavaa koulutusjärjestelmää/kouluverkostoa kuin myös monin tavoin polarisoituvaa yhteiskuntaa.

IV Kilometrien takaa kohti kilometritehdasta?

Nuorista on puhuttu ja puhutaan yleisesti luovana ja yhteiskunnan muutoksiin ennakkoluulottoman avoimesti suhtautuvana sukupolvena (esim. Mannheim 1927; Ziehe 1991; Furlong 2006). Peilillä on kuitenkin myös kääntöpuolensa: On muistettava, että yhteiskunnan suuret rakennemuutokset tekevät myös haavoittuviksi ja iskevät aina tiukimmin nuorten arkeen ja elämänkulkuun. Maastamuutto, maaltamuutto, maahanmuutto, työttömyysbuumit, koulutus- ja työpaikkojen keskittyminen keskuksiin – kaikki nämä ovat rakenteellista aallokkoa ja murentavat erityisesti nuorten ihmisten elämänpartaita. Kun vanhemmat ikäpolvet ovat, tavalla tai toisella, vakiinnuttaneet sukupolvittaista asemaansa yhteiskunnallisissa ja paikallisissa järjestelmissä, nuorten ja nuorten aikuisten on suostuttava hakemaan, liikkumaan ja joustamaan.

Koulutusyhteiskunnassa koulutusta pidetään avaintekijänä, jonka avulla voi tavoitella hyvää aikuisuutta. Koulutus ei kuitenkaan ole kaikille samalla tavalla saavutettavissa, ja se voi vaatia joiltakin nuorilta ja heidän perheiltään suuria ponnisteluja. Kouluverkoston harvenemisen myötä moni nuori voi joutua muuttamaan pois kotoa melkoisen nuorena, taipaleitten taakse vieraisiin maisemiin, joissa koulunkäynti ei välttämättä sujukaan ongelmitta. Moraalinen ura koulutusyhteiskunnan hylkysyrjäytyjänä voi käynnistyä myös siitä, että nuori joutuu ottamaan liian suuren vastuun oman arkensa sujumisesta liian varhain.

Kirjamme pääluvun IV teema on aikuisnäkökulmainen: Katsomme hylkysyrjäläisnuoruuteen välillisesti, nuorten parissa työskentelevien oppilaanohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja hankeohjaajien työkokemusten kautta. Mitä syrjäseutukouluissa työtään tekevien oppilaanohjaajien mielessä liikkuu, kun he pohtivat oppilaidensa nivelvaihevalintoja? Entä mitä kerrottavaa meille on niillä, joiden työnä on yrittää auttaa niitä nuoria, joiden irtiotto kotikonnuilta toisen asteen koulutukseen on johtanut epäonnistumisiin? Ideaalimääritelmissä oppilaanohjaus on ennaltaehkäisevää ja hyviä elämänpolkua avaavaa toimintaa (Peavy 1999, 18–19; Latomaa 2011, 50–57), mutta tapaamamme ohjausammattilaiset joutuvat usein ohjaamaan alueensa nuoret vain siihen ainoaan lähettyvillä

olevaan oppilaitokseen. Kauemmaksi lähteminen, rohkea hyppy tuntemattomaan, voi onnistua monenkin nuoren kohdalla, monen kohdalla puolestaan päädytään nopeaan mahalaskuun. Kun asiat menevät pieleen ja kun koti on kaukana, nuorten pelastustalkoisiin on haastettava lisää heitä tukevaa ja ohjaavaa ammatti-ihmistöä. Peavylle (2006) nuorten ohjaus on ohjattavan unelmien kannattelua, jonka tavoitteena on ohjattavan vapauden lisääminen ohjaajan antaman tuen avulla. Voiko tämä kuitenkaan toteutua kaikkien kohdalla ja erityisesti Hylkysyrjän niukoissa mahdollisuusrakenteissa?

KUVA 8. Entinen Hylkysyrjän oppilasasuntola, nykyinen turvapaikanhakijoiden koti (Terhi Halonen)

7 Oppilaanohjaajadilemmoja: toiveiden ja todellisuuden railossa

Milka Lampela, Elina Moilanen, Päivi Armila ja Terhi Halonen

Johdanto: koulutus- ja ohjauspoliittisia paradokseja

Kirjan tässä artikkelissa Hylkysyrjän nuorten elämään katsotaan heitä työkseen auttavien oppilaanohjaajien perspektiivistä. Oppilaanohjausta kohtaan asetetaan ajassamme suuria odotuksia; kaikenlaisen elämänkulullisen epävarmuuden lisääntyessä oppilaanohjaajien tehtävä erilaisten nuoruuteen liittyvien siirtymien ”hallinnoinnissa” (Rose 1999) nähdään merkittäväksi erityisesti toisen asteen koulutukseen siirtymisen sujuvoittamisessa. Peruskoulun oppilaanohjaajan työn yksi tuloksellisuusmittari on hänen ohjattaviensa jatkokoulutukseen sijoittuminen (Merimaa 2004, 77–78). Useilla paikkakunnilla oppilailla on monia mahdollisuuksia, joiden välillä tehdä valintoja ja joita pohtia yhdessä ohjaajan kanssa. Joillakin paikkakunnilla puolestaan valinta-avaruus on kapeaakin kapeampi ja oppilaanohjaajalla vaikeuksia toteuttaa pedagogista veloitettaan antaa ”aikaa, huomiota ja kunnioitusta” (Onnismaa 2011) jokaisen yksittäisen nuoren haaveille – koska hän tietää jo lähtökohtaisesti niiden epärealistisuuden suhteessa olemassa oleviin puitteisiin.

Suomessa kaikilla oppilailla asuinpaikasta riippumatta tulee olla oikeus laadukkaaseen koulutukseen (*Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2012–2015*). Uudessa nuorten oikeuksien toteutumisesta analysoivassa selvityksessä (Lepola 2015) puolestaan todetaan, että nuorten oikeudet on otettava vakavasti, eikä niiden toteutuminen saa riippua esimerkiksi asuinkunnasta ja sen sijainnista. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kehittämistyö on pohjautunut koulutukselliseen tasa-arvoon. Koulutuspoliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa on kuitenkin kiinnitetty vain vähän huomiota siihen, kuinka lähellä oppilaiden kotia saatavilla olevan laadukkaan koulutuksen tulisi olla tarjolla. Vasta viime vuosina on alettu katsoa toisen asteen koulutuspaikkojen kohtaanto-ongelmaan eli siihen, että joillakin alueilla toisen asteen koulutuspaikoista on ylitarjontaa, kun taas toisaalla niistä on pulaa. (Jakku-Sihvonen 2009, 25–31.)

Alueelliset erot toisen asteen ammatillisen koulutuksen saavutettavuuden suhteen ovat huomattavia. Eteläisessä Suomessa saavutettavuusongelma liittyy siihen, että kun nuoria koulutukseen hakijoita on paljon, osa heistä jää väistämättä vaille haluamaansa opiskelupaikkaa. Etelä-Suomen ulkopuolella saavutettavuusongelma puolestaan liittyy oppilaitosverkon silmäkoon suuruuteen: koulutusta tarjoavia oppilaitoksia on entistä vähemmän, ja väheneminen näyttää vain kiihtyvän entisestään (Nyyssölä 2013). Kun koulutuksen saatavuutta tarkasteltiin 30 kilometrin säteellä nuoren asuinpaikasta, havaittiin, että Lapin, muun Pohjois-Suomen ja Itä-Suomen alueet jäivät koulutustarjonnassa valtakunnallisen keskiarvon alapuolelle. Näillä alueilla ammatillisen koulutuksen saavutettavuus on myös edelleen heikentynyt aiemmin vallinneesta. Korkeatasoisen ammatillisen koulutuksen hyvä saavutettavuus edellyttää koulutusta tarjoavan oppilaitoksen tarkoituksenmukaisen sijainnin lisäksi myös monipuolisia koulutusvaihtoehtoja. Etelä-Suomessa asuvalla nuorella on haettavina runsaasti koulutusvaihtoehtoja melko lähellä asuinpaikkaa, kun taas muiden alueiden nuorilla näin ei ole. (Aluehallintovirasto 2012, 102–103.)

Valintaa peruskoulusta toiselle asteelle pidetään nuoren elämän ensimmäisenä ja yhtenä tärkeimmistä valinnoista (ks. esim. Nummenmaa 1996, 15). Aina valintaa ei ole helppo tehdä, sillä sen onnistuminen tai epäonnistuminen viitoittaa nuoren elämänpolkua pitkälle tulevaisuuteen. Tästä nivelvaiheen valinnasta onkin puhuttu epävarmuuden pilven sisällä tehtynä valintana. (Nyyssölä 2004, 225–226.) Keskellä ei-mitään asuvan hylkysyrjäläisnuoren koulutusvalinnan epävarmuutta leimaa myös kotoa pois muuttamisen mahdollisuus; joskus on lähdettävä jopa satojen kilometrien päässä sijaitsevalle opiskelupaikkakunnalle. Osa lähtee mielellään ja vapaaehtoisesti, osa pakon tunteen saattelemana.

Oppilaanohjaajalla voi olla merkittävä rooli osana nuoren siirtymää peruskoulusta toiselle asteelle. Ohjauksen myötä nuorella on mahdollisuus oppia itsestään, suhteistaan ja häntä ympäröivistä mahdollisuuksista ja näiden yhteensovittamisesta. (Vanhalakka-Ruoho 2007, 28–29). Ohjaus on myös osa uutta hallinnan teknologiaa ja valjastettu pitämään huolta siitä, että mahdollisimman harva nuori putoaisi koulutus- ja palkkatyöyhteiskunnan määrittelemistä ”elämänhallinnan” normatiivisista transiatioista ja sisällöistä (ks. Terhi Halosen artikkeli tässä kirjassa).

Tässä artikkelissa mielenkiinto kohdistuu siihen, millä tavalla hylkysyrjäläinen oppilaanohjaaja näkee oppilaidensa jatkokoulutukseen liittyvät

valinnat alueilla, joilla toisen asteen koulutusmahdollisuudet ovat vähäiset tai kokonaan lakkautusuhan alla. Yksi oppilaanohjaajan – ainakin implisiittinen – tehtävä on löytää jokaiselle oppilaalle jatko-opiskelupaikka, ja oppilaanohjauksen lähtökohdan tulisi olla aina oppilas ja hänen valmiutensa, kiinnostuksensa sekä suunnitelmansa (Onnismaa 2011). Artikkelin tavoitteena on tuoda esille, millaisia asioita oppilaanohjaajat korostavat niukoissa tai olemattomissa koulutusvalintojen kehikoissa ja miten valinnanmahdollisuuksien niukkuudet heidän näkemystensä mukaan merkityksellistyvät nuorten elämässä.

”Ei ole oikein lähteä”²⁴ – vai onko sittenkin?

Artikkelimme pohjautuu Milka Lampelan ja Elina Moilasan (2013) kasvatustieteiden pro gradu -tutkielmaan *”Ei tänne edes lama kerkeä ku tämä on niin syrjässä” – Syrjäseudun oppilaanohjaajien kokemuksia työstään ja työympäristöstään*. Tutkielmassa on tuotu esille Hylkysyrjässä työskentelevän oppilaanohjaajan työhön liittyviä ja sitä määrittäviä seikkoja. Aineisto tutkielmaa varten kerättiin vuosina 2012–2013 haastatteleamalla kahdeksaa Kainuussa, itäisellä Pohjois-Pohjanmaalla sekä Pohjois- ja Itä-Lapin alueilla työskentelevää oppilaanohjaajaa. Koulut, joissa haastatellut oppilaanohjaajat toimivat, sijaitsivat pääosin syrjäseudun kuntakeskuksissa ja ovat alueensa ainoita yläkouluja. Koulujen oppilasmäärä vaihtelee muutamasta kymmenestä pariin sataan. Oppilaat tulevat näihin kouluihin pinta-alaltaan suurelta alueelta, ja joidenkin niiden oppilaiden koulumatka voikin muodostua jopa sadan kilometrin mittaiseksi. Haastattelujen tavoitteena oli koota monipuolinen kuvaus oppilaanohjaajan työstä Hylkysyrjässä ja valottaa oppilaanohjaajien kokemusten kautta oppilaiden asuinalueen ja ohjauksen välistä problematiikkaa – asiaa, jota kaupungeissa toimivat oppilaanohjaajat eivät välttämättä tule monestikaan ajatelleiksi.

Seuraaviin alalukuihin olemme koonneet ja analysoineet oppilaanohjaajien haastatteluja erityisesti niiltä osin, kuin puhe on kääntynyt nuorten kotien ja oppilaitosten välisen matkan pituuteen ja tuon matkan vaikutuksiin oppilaiden toista astetta koskeviin koulutusvalintoihin. Analyysi on ollut kohdennettua aineiston sisällön tematisointia valitun aihepiiriin puitteissa (vrt. Koski 2011). Opiskelupaikkakunnalle muuttamisen takia tapahtuva 16-vuotiaan nuoren itsenäistyminen on niin nuorelle kuin

hänen perheelleenkin iso asia, ja keskeisiksi aiheiksi oppilaanohjaajien puheessa nousevat näkemykset ja kokemukset nuorten koulutusvalintoihin liittyvistä kotipaikkakunnalta lähtemisen, sinne jäämisen ja takaisin tulemisen teemoista. Ohjaajien työssä pohdintaa nostattavat tietoisuus velvollisuuksista huomioida nivelvaiheoppilaan henkilökohtaiset kyvyt ja unelmat sekä puntaroida hänen valmiuksiaan itsenäiseen opiskelijaelämään – ja jossain määrin ristivetoa lisää huoli pienten paikkakuntien väestökadosta, joka haastaa myös ohjaajat houkuttelemaan nuorta väkeä palaamaan takaisin lähtöruutuun sitten, kun on hankittu vankka ammattiosaaminen joltakin paikkakunnan elinkeinorakenteen kannalta ”järkevältä” alalta.

”On, maailma on totta, on, on, on”

Oppilaiden kotoa poismuuttaminen ja pitkät etäisyydet toisen asteen koulutuspaikkoihin tulevat oppilaanohjaajien puheessa esille toistuvasti mutta erilaisin tavoin, sillä osa heidän ohjaamistaan nuorista tahtoo muuttaa pois kotoa ja lähteä toiselle paikkakunnalle opiskelemaan heti kun se suinkin on mahdollista, kun taas toiset tahtoisivat ehdottomasti opiskella toisella asteella kotoaan käsin. Osalla koulutukseen haluavista tai koulutukseen halutuista syrjäseudun nuorista ei kuitenkaan ole mahdollisuutta valita jäämistä peruskoulun jälkeen omalle kotipaikkakunnalle (ks. myös Tenojoki 2012, 16).

Nuoren ihmisen ”omilleen asettuminen” normatiivisena transitiotehtävänä on prosessi, johon latautuu paljon kulttuurisia ja nuorisokulttuurisia odotuksia, monen tahon kantamaa selviytymishuolta, uusien asioiden oppimista, vastuuharjoittelua ja pelkoa yksinäisyydestä (Herranen & Harinen 2008). Myös hylkysyrjäisille oppilaanohjaajille kysymys on tärkeä työtä värittävä pohdinnan kohde. Poislähtemisen pakkoon haastatellut ohjaajat suhtautuvat hieman eri tavoin. Toiset näkevät nuorten valmiudet lähteä ”omilleen” suhteellisen hyvinä; ovathan nuoret jo lapsuudestaan saakka kasvaneet tietäen kotoa lähtemisen olevan edessä peruskoulun jälkeen:

(Hylkysyrjän erityispiirteistä) negatiivista on ne välimatkat ja tämmöset. Että oppilaitten on lähettävä jonneki. Ehkä semmonen, osittain he sen myös tietää ite ja tavallaan sitä ei tarvi erikseen kauheasti korostaa, että se on semmonen mikä

on, luo leiman, että ku ei välttämättä voi kotona assuu ennää. Niin, ja vaikka tulis tähän kylälleki vaikkapa lukioon, niin silti voi joutua kämpän hommaamaan, että ei kerkeä kouluun aamusin koulukyydeillä tai muuten.

Hylkysyrjän nuoret ovat kasvaneet ilmapiirissä, kulttuurisessa alitajunnassa, jossa tieto siitä, että henkensä pitimiksi (tai jollekin tietylle alalle erikoistumisen vuoksi) on muutettava ja muutettu miltei minne tahansa²⁵, ja niinpä opiskelupaikkakunnalle muuttaminen nähdään usein luonnollisena elämänkulun käänteenä (Kurikka 2003, 47–48; Jurvansuu 2000, 32; Sultana 2006, 37). Myös Ollilan (2004, 90–91; 2008, 191–192) mukaan nuorten on mielikuvissaan vaikea yhdistää koulutuksen, työn, urakehityksen ja taloudellisen hyvinvoinnin näkökulmasta talouden mittareilla mitattu menestyksenkäs elämä asumiseen syrjäisellä seudulla. Hylkysyrjään jääminen vaatii vankkoja perusteita, sillä nuoret hahmottavat ratkaisun ajavan heidät marginaaliin. Muutto nähdään aktiivisena toimintana ja jääminen toimeettomuutena, joka voi johtaa ”sosiaalipummin” asemaan. Pois muuttaessaan nuori toimii rationaalisesti ja yhteiskunnan arvojen mukaisesti: lähtemisestä on tullut itsestään selvänä pidetty normi, joka rakenteiden välityksellä ohjaa nuorten toimintaa (ks. myös Tenojoki 2012, 16). Ajatustapa ei ole vieras nuorten tulevaisuuden hyväksi työskentelevälle hylkysyrjäisohjaajallekaan:

Mutta sitten totta kai on olemassa tämä ihmistyyppi joka haluaa asua täällä syrjäseudulla, ihan maailman tappiin asti, mieluummin ovat työttömänä ku muuttasivat muualle, ja sehän minua huolestuttaa ettei kukaan meidän lapsista tai nuorista tuu siihen tulokseen että eipä kannata kouluttautua sitten ku hyvinhän nuo isovanhemmat ja vanhemmatki on työttömänä pärjänny ja asustelevat täällä jossaki korvessa, ja sitten tulee kaikki muut ongelmat siitä kun puuttuu tällöinen sosiaalinen elämä täysin.

(Valintaan vaikuttaa).. tuo oman lukion loppuminen. Se oli ihan selevä merkki mikä huomattiin. Ja halutaan pois tästä pieneltä paikkakunnalta, kottoo pois. Mä luulen, että se houkuttelee ja tietenkä heidän sisarukset on jo sitte aika paljon Kajaanissa.

Kaikki ohjaajat eivät kuitenkaan pidä nuorten valmiuksia lähteä kotipaikkakunnalta erityisen hyvinä. Itsenäistä elämää harjoittelevien nuorten pelätään joutuvan tuuliajolle ja ajautuvan väärille teille liian varhaisen kotoa muuttamisen seurauksena. Tämä huoli ei ole noussut tyhjäksi:

haastatelluilla ohjaajilla on paljon tietoa huonoista ja kohtalokkaistakin poislähtökokemuksista. Monet heidän ohjaamansa reunojen nuoret ovat joutuneet palaamaan kotiin huomattuaan olevansa liian yksin uudessa kaupungissa (ks. myös Terhi Halosen artikkeli tässä kirjassa).

Kun on tämmönen pieni paikkakunta niin ne ei välttämättä oo niin valmiita lähtemään ja siellä tulee sitten niitä suuria ongelmia kun on eletty siellä syrjäkylällä ja sitten lähetääнки niin on kaikki ne houkuttimet siinä esillä.

Et onhan meillä ollu näitä jotka on lähteny yrittämään tuonne etelämmäksiin, ja niistä ei oo ollu silleen kauheen hyviä kokemuksia, ovat tulleet pois, ku menevät paikkakunnalle, jossa eivät tunne yhtään ketään, että on ollu motiivit jossaki muualla, minkä takia on haettu sinne ja sitten huomattukki että ei se onnaakkaan ku ei oo ketään kenen kanssa sitten jakaa elämäänsä ja ilojansa ja murheitansa ja mitä millonki, että ei se oikeen tämmöseltä kuustoistavuotiaalta välttämättä onnistu.

Vaikka ohjauksen perusetiikkaan kuuluu näkemys erilaisten mahdollisuuksien ennakkoluulottomasta avaamisesta (Peavy 1999, 23–25), oppilaitaan sensitiivisesti tarkkaileva syrjäisten koulun oppilaanohjaaja saattaa suositella muuttamista korkeintaan lähikaupunkeihin, koska monen nuoren on syytä asua vielä muutama vuosi kotona. Vasta iän lisääntymisen myötä ollaan valmiita tekemään loppuelämää koskevia päätöksiä. Pienillä paikkakunnilla oppilaanohjaajat tuntevat hyvin kaikki oppilaansa ja heidän perheensä ja pystyvät näin arvioimaan jokaisen kohdalla mahdolliset liian itsenäiseen irtiottoon liittyvät riskit.

Mä en kauheesti suosittele viistoista-kuustoista-vuotiaille lähtemään koko Suomeen joka on auki, kun jos mä saisin itse päättää niin ne ei lähtis pariin vuoteen vielä yhtään mihinkään, monet on vielä niin hyvin lapsia, että sitä on, mun mielestä asetetaan siinä mielessä liikaa paineita ja vaatimuksia nuorelle ihmiselle, sellaista asioista mistä hänellä ei oo vielä oikeastaan kokemusta eikä tietoa, niin sen puoleen niin suosittelen aina että Kemijärvi, Rovaniemi, Sodankylä, et ne on sentään silleen suhtkoht lähellä.

Mä olen aina ollu sitä mieltä että ei sitä tarviis tossa vaiheessa vielä kaikkee tietääkkään, että aina voi vaihtaa ja miettiä asiat uuelleen ku miettii sitä elämän suuntaa et sitä mä oon yrittäny niille. Tosiaan, tulee sitten se että elämä loppuu 17-vuotiaana, niin ei se ihan niin ole.

Pienten paikkakuntien oppilaanohjaajat ovat hyvin vahvasti sisällä omien kuntiensä ja kyliensä puitteissa käytävässä koulutuspoliittisessa keskustelussa. Ohjaajien puhetta näyttää leimaavan implisiittinen huoli heidän työskentelypaikkakuntiansa väestökadosta, jota nuorten patistelemisen muualle opiskelemaan voimistaa entisestään. Oppilaiden ohjaaminen pois muuttotappiopaikkakunnalta voikin olla ohjaajalle eettisesti hankala tilanne (vrt. Sultana 2006, 38). Oman kylän väestöllistä pääomaa ja taloudellista viriiliyttä kasvattaisi trendi, jossa nuoret kävisivät hankkimassa työelämässä tarvittavat kvalifikaatiot itselleen sopivissa oppilaitoksissa ja palaisivat sitten elävöittämään kyliensä taloudellista ja henkistä ilmapiiiriä yritteliäinä nuorina aikuisina.

Tavallaan sitä mahdollisuutta tuua että sillä voi sitten itensä tänne... koska yhtenä ohjauksen tavoitteena on ohjata ne oppilaat että ne palais tänne pienelle paikkakunnalle [...] Että ei vaan aja niitä täältä pois koska kaikki koulutuspaikat on muualla vaan sitten myös yrittää löytää niitä kiinnekohtia että millä ne olis sitten tulevaisuudessa kainuulaisia, että ei lähtis pois koska se muuttovirta on kuitenkin silleen että sitä porukkaa muuttaa pois ja väki vähenee.

Oppilaanohjaaja voi tässä suhteessa myös rauhoitella itseään: jos kaikki menee suunnitellusti eikä empien matkaan lähetetty maalaisnuori ”putoa kaupunkielämän houkuttimiin”, myös tähänastisen arkiympäristönsä pienuuteen kyllästyneet ja ”takki auki maailmaan porhaltaneet” voivat tulla takaisin – joskus ennemmin, joskus paljon myöhemmin:

Mut jos miettii että kunnan väkiluku on alle viistuhatta niin eihän sitä hirveesti voikkaan vaatia että jokaiselle jotaki ja kaikille kaikkia, et ne on nää paikalliset erityispiirteet, jota täällä on ja sitten muut hakee oppinsa muualta ja palaa sitten tänne jos on palatakseen, aika moni palaa enemmän tai myöhemmin. Mutta osa sanoo niin, että ko ne lähtee täältä ni ne ei haluu enää tänne, mut se on vaan semmonen kupla. Ne tulee takasi sitten kuitenkin. Rakentaa mökin ja tulevat sitten vanhana takasi.

Realiteettirajauksia

Koulutus- ja alavalintoja rajaavat ja kangistavat puitteet rantautuvat hylkysyrjäläisnuorten ja heidän ohjaajiensa elämänehdoksi koulutuspoliittisten

laineiden myötäliikkeessä, osana suurta valtakunnallista suunnitelmaa (ks. myös Esko Hartikaisen ja Leila Hurmalaisen artikkeli tässä kirjassa):

Hyvin paljon valtio sanelee, mitä meillä on enää täällä ja niitä on karsittu. Sitte rämmönen kokkipuoli leivonta eli ennen oli tässä kondiittori niin niitä ne on alasajettu ihan kokonaan tai ne viimeiset kurssit mitkä menee ni ne saa mennä siellä, mutta uusia ei perusteta. ja sitten ku nämä on osa on vielä niin arkoja että ne ei haluaisi lähteä Kainuun ulkopuolelle esimerkiksi Ouluun ni ne joutuu tyytymään siihen mitä on ja vaikka heille esittelet sitte muuta mutta se uskallus lähteä kauemmas on niin suuri kynnys että ei he ei lähe. Että ainoastaan yks, hetkinen, nyt valehtelen, kaks poikaa on lähössä Ouluun. [...] Ei eivät uskalla mut siellä olis semmosia linjoja tarjolla mitä niinkö he halus ni kaks rohkeni lähtemään ja toisellaki on että se on isosta perheestä ja hänen sisaruksia oli oliko sillä neljä vai viis Oulussa, ni hän rohkeni ja toisella on äiti sitten.

Edellinen sitaatti valottaa aikamme koulutuspolitiikan trendien lisäksi myös haastatteluaineistossa usein vilahtelevaa teemaa: ”sisarusten siirtokuntia”, jotka pehmentävät monen syrjäkylänuoren maailmaan asettumista. Useissa perheissä vanhimmat lapset asuvat jo poissa kotoa, ja nuorempien valinnat suuntautuvat kuin automaattisesti samoille seuduille. Haastatellut Hylkysyrjän oppilaanohjaajat ovat joka tapauksessa huolissaan lähialueen toisen asteen koulutusmahdollisuuksien supistumisesta ja kertoivat haastatteluissa, että nuori, joka tekee päätöstä esimerkiksi ammatinvalinnastaan, ei ota huomioon kaikkia olemassa olevia vaihtoehtoja vaan ainoastaan hänelle selkeimmin mahdollisina näyttäytyvät. Tietty olemisen ja elämisen konteksti vaikuttaa aina päätöksentekoon ja määrittää mahdollisia valintavaihtoehtoja (Savolainen 1993, 8–9; Nummenmaa 1996, 42). Peruskoulunsa päättävälle nuorelle mahdollisuuksien rakenne tarkoittaa niitä realistisina ja toteuttamiskelpoisina tarjoutuvia koulutuspolkuja, jotka hän kokee itselleen mahdollisiksi yksilöllisten intressien ja ympäristön asettamien vaatimusten keskellä.

Monen syrjäseudun nuoren hahmottama valintojen avaruus on viime kädessä hyvin niukkasisältöinen. Peruskouluaan päättävän nuoren maailma ei ole vielä kovin laaja, ja suurin osa haastateltujen ohjaajien oppilaista hakeutuu lähialueen oppilaitoksiin – vaikka oppilaanohjaaja kuinka avaisi valintatarjottimensa moninaisia vaihtoehtoja:

Silleen ei oo painetta ohjata lähioppilaitoksiin, mä tarjoon koko Suomee, mutta se oppilaila painottuu siihen että ku mä sanon Kainuun ammattiopisto, Kajaani tai Suomussalmi niin ”nehän on jossain kauheen kaukana että ei sinne”, jotenki niillä on selkeempänä tämä Pohjois-Suomi tästä ylöspäin.

Kun että sitten lähtee vaikka jonnekki Raaheen taikka Kokkolaan tai muuta... että ei, se on niinku Oulu-Kuusamo-akseli ja siitä ylöspäin se alue joka on tuttu, että ei sitten oo sitä muuta, että en sitten ohjaa tietosesti että pitäis joihinki mut...

Lähialueeksi haastatellut oppilaanohjaajat määrittelevät kuitenkin esimerkiksi maakuntakeskuksen, joka saattaa sijaita jopa reilun sadan kilometrin päässä heidän työskentelypaikkakunnaltaan. Oppilaiden kerrottiin myös mieluusti jäävän pääasiassa oman kunnan lukioon, jos sellainen kunnassa edelleen toimii. Lukioverkon harventuminen on merkinnyt syrjäkylissä kuitenkin sitä, että entistä harvemmassa kodissa vietetään perheen nuorten ylioppilasjuhla²⁶.

Meiltä ei oo pitkiin aikoihin kyllä enää puolta lähteny lukioon [...] se oli aikailla sillon ku oli oma lukio vielä tässä, niin se oli semmonen melkeen puolet, nelkytviis prosenttia meni omaan lukioon mutta nyt ku lukio loppu ni se on romahtanu meillä se lukioon lähtevien määrä [...] lukioon nyt lähti vaan kaks Suomussalmelle ja kaks sitte lähti Kajaaniin. [...] Se on nyt tilanne, valitettavasti.

Ammatilliseen koulutukseen hakeutuminen puolestaan merkitsee monelle Hylkysyrjän nuorelle yleensä maakuntakeskukseen muuttamista. Paikkakunnilla, joilla järjestetään yhä ammatillista koulutusta, oppilaitosten suosio riippuu siitä, mitä aloja kyseisillä paikkakunnilla pystyy opiskelemaan. Aikuisnäkökulmasta oman paikkakunnan ammattioppilaitosta pidetään usein hyvänä mutta paikallista alatarjontaa hyvin kapeana – jollaista se usein onkin aikaamme leimaavan oppilaitosprofilointipoliitiikan seurauksena. Näyttää kuitenkin siltä, että oman paikkakunnan koulutustarjonnan arvostus ei ole nuorten mielissä erityisen korkealla: keskiarvorajojen poisto lukioista ja ammatillisten alojen niukka paikallinen tarjonta on omiaan rakentamaan negatiivista nuorisokulttuurista käsitystä jonkinlaisista paikallisista ”sekundakoulutusmarkkinoista”.

Eikä tuo huono oo tuo ammattioppilaitoskaan, siinä mielessä se on hirveän hyvä, pienet ryhmät mutta se on niin kapea, että eihän täältä, ku se on, ne on niin pienet sitten, ne metsätalouspuolen käy opiskelijat, aika paljon niinkö metsäkoneenkuljettajiksi ja tämmösiäksi hakee... ni se on mentävä sitten sinne Valtimolle, taikka Kajaanaissa eka vuosi... ja sähköasentajat ja tämmöset ku ruvetaan ajattelemaan, niin muualle se on mentävä.

Nehän (paikalliset koulutusmahdollisuudet) on hyvin vähäset. Tuolla on vaan kaks linjaa tuolla ammattioppilaitoksessa. Se on talonrakentaja ja liiketalous. Ei oo muuta täällä.

Pois haluavien ja ei missään nimessä pois haluavien nuorten väliin oppilaanohjaajien puheessa asettuvat nuoret, jotka haluaisivat lähteä mutta eivät lopulta uskalla toteuttaa haavettaan. Hylkysyrjän aikaisin aikuistumaan pakotettujen nuorten niukoissa valintojen rakenteissa myös niin sanottu nivelvaiheen välivuosi, jota täsmäkoulutus- ja täsmäohjausyhteiskunnassa saatetaan pitää elämäkulullisena riskinä, voisikin olla perusteltu hengähdystauko muodolliseen kouluttautumiseen osallistumisen kasvatuspoliittisessa paineessa (vrt. Suutari 2002; Vesikansa 2003). Kotiin jämähtäminen on peruskoulun päättävälle nuorelle selkeä elämäkulullinen riski ja rikkoo kulttuurista ikäjärjestysodotusta (ks. esim. Aapola & Ketokivi 2005, 254–255), mutta entäpä jos kaukana kouluista asuville olisi tarjolla kotiin jämähtämisen korvaajaksi jonkinlainen riittävän pitkäkestoinen ”pehmeä lasku”?

Mut sitten kuule tiäkkö sitä minä en muistanu sanoa, että täältä lähtee suhteellisesti, viis tai kuus lähtee Ranuan kristilliseen kansanopistoon. Ja minä en koe sitä, että se on semmonen negatiivinen paikka. Ne käy siellä ja sillä sipuli. Tulevat takasi sitten ja ovat oppinu yhteisöllisyyttä ja mitä kaikkea asioita siellä opetetaan.

Hylkysyrjäisohjaajat pitävät kuitenkin oman kunnan niukkojakin koulutusvaihtoehtoja tärkeinä, jotta nuorella olisi mahdollisuus jäädä kotiin kasvamaan, jos hänellä ei vielä ole tarvittavia valmiuksia lähteä muualle opiskelemaan. Loppujen lopuksi peruskoululaiset ovat varsin nuoria tekemään koko loppuelämää koskevia päätöksiä. Tämän vuoksi monet heistä tarvitsevat oppilaanohjaajan tukea ja lähellä kotia tai läheisiä ihmisiä sijaitsevia opiskelumahdollisuuksia, jotka tarjoavat miettimisaikaa

ja turvallisen opiskeluympäristön. Kaikki nuoret eivät ole vielä peruskoulun päättövaiheessa valmiita muuttamaan muualle, kun taas toisille muuttaminen on tärkeä askel kohti itsenäistymistä.

Päätelmiä: "On seurattava tähteä"?

Mä olin kauheen onnellinen viime syksynä, ku viikoksi meni Jyväskylään, Tampereelle, Vaasaan, Ouluun, niin ja Kajaaniin, minä sain puhuttua, että menkää kattoon, että mitä muualla on, et ne meni TETtiin muualle. Mä olin kauheen onnellinen siitä. Sit mä että mä oon niin tyytyväinen ko te lähitte, että uskaltivat lähtiä.

Määritelmällisesti oppilaanohjaus on osa yleisempää elämänsuunnittelun kokonaisuutta. Sen on tuettava yksilöä hänen valinnoissaan, uskottava hänen voimavaroihinsa, avattava mahdollisuuksia ja osallistuttava elämää suuntaavien valintojen puntarointiin. (Peavy 1999, 21–23.) Ohjauksen ideologiaa kantaa myös ajatus nuorten yksilöllisistä koulutusvalinnoista, jotka perustuvat henkilökohtaisiin kiinnostuksiin ja intohimoihin (Aaltonen ym. 2015²⁷). Tämä eettinen ja ideologinen velvoite haastaa syrjäseutujen oppilaanohjaajat pohtimaan erityisesti sitä, miten kaukana valintojen kohteet sijaitsevatkaan ja miten tämä etäisyys saa ohjaustoitinnan pyörimään jatkuvasti samojen kysymysten ympärillä: Pitäisikö nuoren lähteä? Vaiko jäädä? Pitäisikö lähteä ja palata? Tai jäädä ja lähteä myöhemmin? Syrjäseudun pienissä kouluyhteisöissä, joissa nuori ja hänen taustansa tunnetaan hyvin, kysymyksistä tulee vielä tarkemmin pohdittuja, koska vastausten seurauksia pystytään arvailemaan paremmin kuin kaupunkien suurten oppilasmäärien koulussa. Jonkun oppilaan lähtiessä kilometrien taakse ohjaaja voi jäädä iloisesti vilkuttamaan hyvää matkaa, jonkun toisen kohdalla taas huoli valtaa mielen.

Kun pohtii artikkelimme oppilaanohjaajien kuvaamia Hylkysyrjän nuorten elämän- ja tulevaisuudensuunnitelmia rajaavia niukkoja mahdollisuusrakenteita, mieleen putkahtavat kuvat paikkakuntaa aiemmin kohdanneista ja sen väestömäärää harventaneista katovuosista²⁸. Historiaan jääneet katovuodet ovat liittyneet epäsuotuisiin luonnonvoimiin, nyt katoja aiheuttavat taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset rakenneuudistukset. Suuruuden ekonomia – ”mittakaavaetu” – on lyönyt itsensä läpi talouden

maailmasta poliittisen retoriikan iskukäsitteeksi, ja urbaanin kaupunkikulttuurin syke houkuttaa kokeilunhaluisia nuoria pois Hylkysyrjästä muutenkin kuin vain koulutus- ja työpaikkatarjonnallaan (Farrugia 2015). Lähtemään kykenemättömien tai sitä haluamattomien nuorten kohdalla Hylkysyrjän niukkuuden realismi tarjoaa puitteet, joissa on hyvin vähän valinnan varaa. Heidän kohdallaan voi selkeästi todeta, että oppilaanohjaukseen aiemmin liitetty oppilaslähtöisyyden ideaali ei enää toteudu – eivätkä myöskään *Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2012–2015* mainitut koulutukselliseen tasa-arvoon liittyvät oikeudet (vrt. Lepola 2015).

Vertailtaessa edellä kuvattuja oppilaanohjaajien pohdintoja niihin nuorten ajatuksiin, jotka tulivat esille Mari Käyhkön analyysissä kirjan edellisessä luvussa, huomataan, että Hylkysyrjän nuoret ja heidän ohjaansa palaavat jatkuvasti samoihin koulutustarjonnan sijaintiin liittyviin kysymyksiin ja ongelmiin – niihin kääntyvät toistuvasti myös tämän tutkimuksen tekijöiden katseet. Nuorten, aikuisten ja tutkijoiden jakama huoli ei liity niinkään koulunkäyntiin itseensä, vaan siihen että kouluarjen sujuminen vaatii erityishuomiota olosuhteissa, joissa koulumatkakilometrien taittaminen ei onnistu ilman erityistä panostamista. Nuorten koulutuksellisten oikeuksien tulisi toteutua tasapuolisesti, ja oppilaanohjaajan tehtävänä on olla yksi lenkki ketjussa, joka varmistaa näiden oikeuksien toteutumista. Mikäli kaikki menee pieleen, nuoren elämää tulee leimaamaan ”epäonnistunut transitio” (Skelton 2002, 108–109). Tähän paneudutaan kirjan seuraavassa luvussa.

8 Maan korvesta kulkevi lapsosen tie: ammattilaisinterventioita

Terhi Halonen

Johdanto

Jokunen vuosi sitten juttelin maalla asuvan setäni kanssa työstäni ja siitä, että tutkin nuoria itäisen Suomen syrjäseuduilla. Hän tuhahti ja sanoi: ”Mitä sie niitä tutkit, ei niitä täällä enää ole. Ensin lähti kyläkauppa ja sitten lähti posti ja lopuksi koulu. Kohta laitetaan tiet rullalle ja palautetaan Itellan kyydissä Helsinkiin herroille. Ei täällä ole enää elämisen mahdollisuuksia nuorille, ei töitä, ei kouluja, etelään se on lähettävä.” Kun monet tulevaisuuden normatiiviset rakennusaineet on viety pois, useat nuoret muuttavat keskuksiin, missä niitä on vielä tarjolla. Moni lähtee mielellään. Aina nuoren muutto kotoa kauas mutkittelevalle opinpolulle ei kuitenkaan onnistu. Tässä artikkelissa jatketaan edellisen artikkelin teemaa ja analysoidaan aikuisnäkökulmasta katsoen sellaisia nuoruuden elämänolosuhteita, joissa varhainen itsenäistyminen ja poissa kotoa asuminen eivät ole sujuneet ongelmitta. Aikuismaisuuden vaatimukset liian nuorille ovat olleet kohtuuttomia, ja elämän on vallannut ”se nuoruuden into ja riemu tehdä kaikkea muuta kuin noudattaa velvollisuuksia. On mukavampi bailata tai tehdä jotain muuta”.²⁹ Kun näin on käynyt, nuoruuden tuulet ovat tempaisseet Hylkysyrjän nuoret mukaansa maailmalle.

Artikkelissa tarkasteltu nuoruus on johtanut koulunkäyntiongelmiin, joita on voinut seurata koulutuksen keskeyttäminen, asumisen ongelmia, vastuuntunnottomuutta sekä taloudellisia ja mielenterveydellisiä vaikeuksia. Artikkelin aineisto muodostuu niin sanottua korjaavaa ohjaustyötä tekevien ammattilaisten haastatteluista, joita on koottu eräässä itäsuomalaisessa kaupungissa. Kyseinen kaupunki kokoaa toisen asteen oppilaitoksiinsa oppilaita eri puolilta ympäröivää maaseutua ja on järjestänyt melkoisen mittavaa oppilasasuntolarjontaa. Korjaavalla ohjauksella tarkoitetaan normaalista oppilaanohjauksesta monelta osin poikkeavia ammattilaiskäytäntöjä, joilla pyritään tarttumaan nuoreen ja estämään hänen syrjäytymisensä. Haastateltujen ammattilaisten asiakkaina olevat nuoret ovat pääasiassa toisen asteen opintoja suorittavia tai ne keskeyttäneitä alle 18-vuotiaita maalta kaupunkiin muuttaneita opiskelijoita. Näiden nuorten kohdalla pitkä matka koulutuspaikkakun-

nalle ei ole ainoa elämän riskitekijä (monella voi olla esimerkiksi takana pitkä koulukiusatuksi tulemisen historia tai ongelmia perheessä), mutta se voi olla ikään kuin viimeinen korsi, joka katkaisee kamelin selän. Pitkä koulumatka itsessään ei myöskään ole välttämättä asia, joka tekee koulunkäynnistä vaikeaa. Moni itsenäisesti kaukana kotoa asuva nuori pärjää uudessa elämässään mainiosti, perheensä tukemana tai ilman perheensä tukea, eikä päädy haastattelemieni ammattilaisten asiakkaisiksi. Tässä mielessä keskustelujemme kohteena olevat nuoret ovat omanlaisensa, erityinen joukko, jonka itsenäisen elämisen takertelu on osa laajempaa elämänmurheiden vyyhtiä.

Seuraavassa sitaatissa on luettavissa erään haastatteleman ammattilaisen kuvaus siitä, miten nuorelle voi käydä ja miten ja miksi häneen tartutaan silloin, kun elämä ja nuoruus vievät hankaluuksiin ja opinpolun esteet kasvavat liian korkeiksi.

Kun miulla ei ole ammattikoulutusta niin mie en saa työmarkkinatukea. Sit mie haen yleistä asumistukea, mutta se ei riitä edes vuokraan. Sit mie meen hakee toimeentulotukea sosiaalitoimesta ja miut ohjataan palveluiden piiriin ja laki sanoo että kolmen kuukauden kuluessa miulle täytyy tehdä aktivointisuunnitelma yhteistyössä sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston kanssa. Ja tuota miun pitäis olla tekemässä mukana ja sitten miun pitäis sitoutua siihen, että mie lähtisin johonkin tyhmään työharjoitteluun, josta mä en saa rahaa kun ihan pikkasen. Mutta jos en mie suostu siihen, niin sitten miun rahoja pienennetään edelleen, toimeentulotuesta vähennetään sitten perusosaa. Et tuosta sinällään, se ei ole väärin. Miusta se vanha sanonta, kenen leipää syöt sen lauluja laulat. Jos et tarvitse yhteiskunnan tukea, niin sitten siun ei tarvitse yhteiskunnan säännöillä myöskään mennä, mutta jos tarvitset yhteiskunnan tukea, niin sitten sinun täytyy myös niihin normeihin sitoutua.

Haastatteleman ohjaajan sanoihin ”Kenen leipää syöt sen lauluja laulat” on tiivistetty yhteiskunnan viesti koulunsa keskeyttäneelle nuorelle. Yhteiskunnallisen ”leivän” jakaminen ei kuitenkaan ole koskaan ollut tasapuolista, ja sen viime vuosina tapahtunut kaventuminen on koskettanut paljon myös syrjäseutujen nuoria. Koulujen kevätjuhlista laulettava *Suvivirsi* raikuu yhä harvemmassa reuna-alueen koulussa. Opetus- ja kulttuuriministeriön tilastojen mukaan vuonna 1999 ammatillisia oppilaitoksia oli Suomessa 233, kun vuoden 2014 lopussa niitä oli enää jäljellä 131. Suhteellisesti oppilaitosten määrä on vähentynyt Suomessa

44 prosenttia. Erityisesti perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen tarjonta on harventunut voimakkaasti juuri Pohjois- ja Itä-Suomessa (Nyyssölä 2013, 41; myös Autti & Hyry-Beihammer 2009).

Kun nuori joutuu tai pääsee korjaavan ohjauksen piiriin, hänen elämänkulussaan on tapahtunut jotain erityistä ja ongelmallista: kyse on poikkeamasta koulutus- ja palkkatyöyhteiskunnan nuoruutta normittavista käytänteistä. Yhtenä artikkelini tavoitteena on pohtia tämän ohjaustyön kautta tapahtuvaa nuoren leimaantumista, syrjäytyneen nuoren moraalisen uran käynnistymistä. Lähtökohtani on, että erityisessä riskissä ovat sellaiset nuoret, joilla ei ole perheen tukea arkisten asioiden sujumisen varmistelussa ja joiden kohdalla itsenäisen asumisen ja elämän vaatimukset ovat kenties sittenkin liian haastavia.

Ennen varsinaista aineiston analyysia pohdin lyhyesti korjaavan ohjauksen luonnetta, käytäntöjä ja yhteiskunnallisia tavoitteita. Pohdin myös, mitä ”ongelmanuoruudella” tarkoitetaan, miten leimaantuminen ”ongelmalliseksi” (stigmatisointi) syntyy ja miten se mahdollistaa moraalisen uran käynnistymisen. Mikä riski Hylkysyrjän nuorilla on ajautua ”epäonnistuneeseen transitiioon” (Skelton 2002) ja elämään arkeaan nuoruuden turbulenssissa niin, että tulevaisuus voi olla luisumassa kohti syrjäytyneen nuoren moraalista uraa?

Moraalinen ura ja korjaava ohjaus – ja päinvastoin

Kun nuoren itsenäinen elämä kaukana kotoa ei ole käynnistynyt odotetusti, ja kun itsenäisesti huolehdittu koulunkäynti on katkennut alkuunsa, syrjäytetyn nuoren moraalisen uran käynnistymisen riski on todellinen. Kenties monet aikamme hylkysyrjäballadit liittyvät edelleen siihen, että toimintavoimaa ja -potentiaalia pursuava elämä putoaa tekemättömyyden epäjärjestyksiin (ks. Esko Hartikaisen artikkeli 3 tässä kirjassa). Nyt balladien pohjavire ei kuitenkaan synny maaseutu-elämän mahdollisuuksien katoamisesta vaan siitä, että elämä keskuksissa ei täytä – tai nuori itse ei kykene täyttämään – niitä odotuksia, joita siihen on ladattu.

Ilman aikuisten läsnäoloa ja (valvovaakin) myötäelämistä elävien nuorten elämänriskit on tunnistettu ainakin jossakin määrin, ja erilaiset korjaavan ohjauksen hankkeet ja toimijat pyrkivät osaltaan korvaamaan vanhempien poissaoloa nuorten tukemisessa. Ammatillisissa oppilaitoksissa kuraattorit ja oppilaanohjaajat sekä hankkeissa, sosiaalitoimissa,

mielenterveystyössä ja työvoimahallinnossa työskentelevät asiantuntijat pyrkivät työssään pitämään huolta siitä, että apu tavoittaisi mahdollisimman monen sitä tarvitsevan. Korjaava apu, korjaava ohjaus on käsitteenä monimerkityksellinen. Se voidaan määritellä välittömäksi ja välilliseksi vaikuttamiseksi, jonka tarkoituksena on saada aikaan laadullisia tai määrällisiä muutoksia ohjauksen kohteessa. Ohjauksella pyritään sekä yksilön hyvään että yhteiskunnan etuun. Ohjaustyön piilotavoite on halutun yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaaminen, ja sen avulla yksilöä pyritään muokkaamaan paremmin normeihin sopivaksi, vähemmän valtavirrasta poikkeavaksi – omaa elämäänsä sopivalla tavalla hallitsevaksi kansalaiseksi.

Moraalinen ura³⁰ ongelmaisena korvaavan ohjauksen asiakkaana lyö kuitenkin helposti nuoreen leiman, joka vaikuttaa yksilöiden toimintaan ja itsestä muodostuvaan kuvaan. Sibleyn (1995, 1–2) mukaan merkityksi joutumisen voi saada aikaan myös paikka. Hylkysyrjästä lähtenyt voi keskuksissa olla se tulija, jolle luodaan tunne erilaisuudesta ja jolla ei lopulta ole pääsyä sisään, osallisuutta kokemaan (ks. myös Hamm & Ferrell 1998, 254–255). Leimattua ei hyväksytä omana itsenään eikä hän siten pysty yltämään tasavertaiseen kohtaamiseen muiden kanssa. Yhteiskunnan normaaliuden vaateet omaksunut yksilö alkaa ymmärtää kuilun kasvavan hänelle asetettujen vaateiden ja oman itsensä välille. (Goffman 1963, 17–20; ks. myös Rose 1999, 75–76.) Normatiivisten vaatimusten täyttämättömyys voi synnyttää (usein tiedostamattomia) häpeän tunteita, mikä puolestaan voi johtaa eristäytymiseen. Leimaantumisteorian mukaan kokemus erilaisuudesta syntyy kahdensuuntaisessa vuorovaikutuksessa, jossa henkilöön kohdistuu normittavia tulkintoja, jotka osaltaan vaikuttavat minäkäsitykseen ja aiheuttavat myös muutoksia arvomaailmassa. Epämiellyttävää tilannetta pyritään hallitsemaan erilaisilla selviytymiskeinoilla – esimerkiksi niin sanotusti ”lyömällä ranttaliksi”. (Ks. Goffman 1963, 15–21.)

Haitallinen käyttäytyminen ja olosuhteet ovat sosiaalityön erityisiä ja arkisia kohteita (Jokinen ym. 1995, 14). Institutionaalisissa kehyksissä tapahtuvassa ongelmien määrittelyssä on läsnä valta, ja esimerkiksi sosiaalityöntekijällä on hänen asiantuntijuutensa perustuva valta tulkita ongelmia. Kun nuori on päätenyt korjaavan ohjauksen piiriin, hän menettää oikeuden yksityisyyteensä sekä itsemääräämisoikeutensa. Tässä artikkelissa institutionaalista elämän määrittäjää ja kehystäjää edustavat korjaavaa ohjaustyötä tekevät ammattilaiset.

Aineistot ja analyysi

Artikkelia varten luettu aineisto koostuu neljästä ryhmä- ja kahdesta yksilöhaastattelusta. Haastateltavat työskentelevät sekä ennaltaehkäisevän että korjaavan ohjauksen ohjausinstituutioissa, ja työtehtäviensä kautta he kohtaavat erilaisissa elämänvaiheissa ja -tilanteissa olevia nuoria. Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistuivat ammatillisen oppilaitoksen koulukuraattori ja kaksi palveluohjaajaa ja toiseen haastatteluun neljä oppilaanohjaajaa ammattiopiston eri linjoilta. Kolmannen ryhmähaastattelun neljä haastateltavaa tulevat työvoimahallinnon puolelta. He ovat projektityöntekijöitä, joiden työn tavoitteena on tehostaa nuorisotakuun toteutumista, eli ohjata ja auttaa alle 25-vuotiaita nuoria kuntoutukseen, koulutukseen ja työhön. Neljännen ryhmähaastattelun haastateltavat ovat kaupungin sosiaalityöntekijä ja sosiaali-ohjaaja. Yksilöhaastateltavien ohjaajien työkenttään kuuluvat nuorten asuminen ja arjessa selviytyminen. Asukasohjaajan työnkuvaan kuuluu ohjaustyö paikkakunnan opiskelija- ja nuorisosasunnoissa, ja nuorisopsykiatrialla työskentelevän ohjaajan työkuva rakentuu mielenterveydellisistä ongelmista kärsivien nuorten arjen tukemisesta. Haastattelut on suoritettu keskikokoisessa itäsuomalaisessa kaupungissa vuoden 2010 aikana, ja ne ovat osa Hylkysyrjä-tutkimushankkeessa koottua aineistoa. Aineistositaateissa haastateltavia ei anonymiteetin turvaamiseksi eritellä heidän ammattiasemansa tai tehtävänsä perusteella.

Haastattelukysymykset olivat kevyesti teemoiteltuja, ja niiden punaisena lankana olivat koulunsa keskeyttäneet nuoret ohjausinstituutioiden näkökulmasta tarkasteltuina. Puhuimme paljon pitkien koulumatkojen ja kotoa poissa asumisen merkityksestä ongelmallisten opinto- ja elämänpolkujen rakentumisessa. Koska institutionaaliselle ohjaustyölle on asetettu erilaisia tavoitteita ja reunaehtoja, kuten erilaisia lakeja ja suunnitelmia (opetussuunnitelma, laki ammatillisesta koulutuksesta, sosiaalihuoltolaki, nuorisolaki, huoneistovuokralaki, työvoimalaki, työlainsäädäntö) keskustelu polveili välillä myös näiden teemojen ympärillä. Ryhmähaastattelussa haastattelijan läsnäolo välillä unohtui ja haastateltavat keskustelivat ja pohtivat keskenään heidän mieleensä keskustelun aikana esille nousseita asioita. Haastateltavien toisilleen esittämät tarkentavat kysymykset toivat asiasta esille hiljaisen asiantuntijuuden näkökulmaa, josta tutkijana en osannut olla edes tietoinen. (Ks. Sulkunen 1990, 264–265; Kvale 1996, 27, 3; Flick 2002, 114; Valtonen 2005, 226; Alasuutari 2011, 151–153.)

Tässä artikkelissa analyysini keskittyy tutkimaan ammattiauttajien tulkintoja pitkämatkalaisten koululaisnuorten koulukeskeyttämisistä sekä niiden syistä ja seurauksista. Pohdin myös ohjaajien tulkintojen seurauksia heidän asiakkaidensa leimaamisessa. Prosessi eteni haastattelujen litteroinnin kautta aineiston syväluentaan ja teemoittelun kautta tapahtuneeseen tulkintaan (ks. Koski 2011). Goffmanilainen kehysanalyysi (1986) toimii aineiston jäsentämisen työvälineenä ja auttaa kuvaamaan, miten institutionaaliset ohjauskehykset toimivat tahtomattaan nuorten leimaamismekanismina. Goffmanille kehys toimii eräänlaisena yleiskäsitteenä, joka on toimintaa ja kokemusta järjestävä kulttuurinen elementti. Kehykset luovat järjestystä sosiaaliseen elämään ja tutkimusaineiston analyysiin. Tämän analyysin kehykset rakentuivat aineistosta hahmottuvien nuorten konkreettisen arjen maiseman, heidän sisäisen mielenmaisemansa sekä ohjauksellisen ammatilaiskatseen kehysten varaan. Nämä kehykset ovat kerrostuneita ja toisiinsa kietoutuneita, ja niiden sisälle piirtyy kuva ”häiriömerkinnän” saaneesta hylkysyrjäläisestä nuoresta.³¹

Arjen maiseman ja arkielämän kehys

Ammattiohjaajien kanssa käymäni haastattelukeskustelut kaupunkiin kouluun muuttaneiden nuorten pärjäämisestä sisältävät paljon puhetta arjesta ja yksin asumisesta, erityisesti kun pohdinnat kääntyvät kaikkein nuorimpien selviämiseen. Liian varhain aloitettu itsenäisen elämisen harjoittelu voi monen kohdalla takkuilla pahastikin, yksinäisyyden, avuttomuuden ja kyvyttömyyden kokemusten edessä (vrt. Herranen & Harinen 2008).

Nuoren joutuminen tai pääsy korjaavan ohjaustyön asiakkuuden piiriin alkaa yleensä ”häiriöilmoituksesta”, joka kertoo elämänhallinnan sisäisestä ja/tai ulkoisesta heittelehtimisestä. Ohjaustyön ammatilaisille voi tulla ilmoituksia lisääntyneistä poissaoloista, opintosuoritusten olemattomuudesta, itsenäisen asumisen puitteissa tapahtuneista ylilyönneistä (paikkojen sotkemisesta tai tuhoamisesta, ylenmääräisestä juhlimisesta ja niin edelleen) ja maksamattomista vuokrista. Häiriöilmoituksen liian lujasta elämänmenosta voi tehdä myös nuoren oma kaveri, joka ”sit tuopi kaverin mukaan”³² ohjaa tapaamaan. Välttämättä tällaiset ongelmat eivät ole vain maalta kaupunkiin muuttaneiden nuorten ongelmia, mutta heidän kohdallaan erityistä on, että oma koti ja perhe ovat kaukana, ja

sukulaistenkin tuki puuttuu. Monen tällaisen nuoren elämästä puuttuu lähes kokonaan aikuisen valvova ja turvaa tuova ote.

Koti on keskeinen arjen sujumisen ja sujumisen osoittamisen kulissi (esim. Jokinen 2005; Harinen & Koski 2008), ja kodinlaiton ja -hoidon opettelu ovatkin keskeisiä Hylkysyrjästä kaupunkiin muuttaneiden nuorten normatiivisia kehitystehtäviä. Nuorten opiskelija-asunnoissa vierailu on kuitenkin näyttänyt monelle ohjausalan toimijalle karuja arjen takanäyttämöitä (takanäyttämön käsitteestä ks. Goffman 1971). Vierailijan katse on moraalin sävyttämä ja moittiva:

Maija: Ei osata edes pitää omasta kodista huolta, että se on ihan ku kaatopaikka se koti. Ei makseta vuokria, ei osata laittaa ruokaa, sitten kaikki siisteys, puhtaas ne tämmöset asiat. Ne on ihan retuperällä.

Leena: Näkee sen nuoren kyvyttömyyden pitää sitä arkea hallinnassa ihan sillä, että on sotkusta ja epäsiistiä. Roskia ei oo viety. Yhessä paikassa missä kävin oli vanhoja kahvinporoja tai siis näitä pusseja tiskipöytä täynnä, että sekin on jo liikaa vaadittu, että se menis sinne roskikseen ja roskis aina silloin tällön ulos.

Haastattelupuheessa korostuu ajatus siitä, että kodin rempallaan olo symboloi yleistä elämän hajallaan olemista, aloite- ja toimintakyvyttömyyttä, innottomuutta ja haluttomuutta. Nuoren kodin kunto kertoo siellä vierailevalle aikuiselle paljon paitsi arkisten käytäntötaitojen puutteesta myös kodin asukkaan arkielämän rytmeistä, jotka eivät aina tahdo noudattaa kollektiivisia, yhteiskunnan normittamia toiminnan aikatauluja (ks. Päivi Armilan artikkeli tässä kirjassa). Kun kukaan ei patistele nukkumaan ajoissa tai huolehdi aamuherätyksistä, on helppo pudota sosiaalisten aikataulujen ja normitettujen odotusten ulkopuolelle:

Teija: Sit just univalverytmi on ihan sekasin tosi monella nuorella niin se ei oo mikään iteestänselvyyys että nuori jaksaa kahdeksaan mennä työharjoitteluun. Se pitäs sitten räätälöidä jotenkin sitten tyyliin kaheltatoista alkavaksi, kun sitten, kun herää.

Kaisa: Sit ku kysyy onko mitä suorituksia. No, ei oo mittään. Että ku sillä istumisella ei oikein saa sitä koulua käytyä.

Arjen ja kodin kaaos ei kuitenkaan lamaata ja tee apaattiseksi kaikkia. Aikuisnäkökulmasta omaa arkeaan elelevän nuoren kehittämät aktiiviset

arjessa selviytymisen keinot ovat kuitenkin lyhytnäköistä, sitoutumaton-
ta ja tulevaisuushorisontitonta elämän arkipeliä. Kun on kyse rahasta,
nuoren saattaa olla helppo tehdä valinta, joka jollain tietyllä hetkellä
on rationaalisin, mutta joka pidemmässä perspektiivissä on epäkelvo ja
ohjausammattilaisen näkökulmasta epäviisas – siis valinta, jota aikamme
tulevaisuushorisonttiin katsovat ”refleksiovoittajat” eivät tekisi (Beck
ym. 1995). Riski tähän uhkapeliin on ilmeisin niillä, joilla ei ole ketään
avaamassa nuoren elämänsuunnitelmiin nykyistä laajempaa perspektiiviä.

Teija: Joillakin se on taloudellisesti, taloudellisesta syistä tehty valinta. Että hyö
tietää, että opintotuki on paljon vähemmän ku työmarkkinatuki. Se on niin
lyhytnäköstä, se nuorten elämä. Ne aattelee, no okei mie saan nyt sen 100 tai
200 euroa enemmän, kun mie oon työharjoittelussa. Vaikka ei tuu sitten, sitä
ammattia. Mutta jotkut on oikeesti keskeyttänyt sen takia, että ne saa enemmän
rahaa, kun ne on työttömänä työharjoittelussa.

Nuoren tempoilu arkielämän konkreettisten asioiden hoitamatto-
muudessa, arjen kaaoksessa, voi johtaa äkillisiin ja huonosti harkittuihin
valintoihin, jotka pidemmän päälle eivät näytä johtavan elämässä hyvällä
tavalla eteenpäin – korkeintaan ne voivat johtaa nuoren takaisin lähtöruu-
tuun, Hylkysyrjään kasvamaan ja aikuistumaan. Moni haastatteleman
ammattilainen totesikin joutuneensa passittamaan nuoria koululaisia
takaisin koteihinsa, kasvamaan vielä vuodeksi tai pariaksi. Aina takaisin
kotiin lähettäminen ei kuitenkaan ole hyvä ratkaisu, ja tällöin ohjausam-
mattilaiset usein löytävät itsensä ja ohjaamansa nuoret yhä suurempien
vaikeuksien edestä. Nuorten arjen hallintataitojen hauraus tai niiden
täydellinen puuttuminen heijastuu myös heidän mielenmaisemaansa.

Mielenmaiseman kehys

Nuoren muutto maalta kaupunkiin saattaa viedä ympäristöön, joka
tuntuu vieraalta ja ahdistavalta. Arjen konkreettiset hankaluudet ovat
yksi osa elämässä selviytymiseksi rimpuilemista, mutta niihin tarttumi-
nen esimerkiksi yhdessä ohjausalan ammattilaisen kanssa on monesti
helpompaa kuin sekaisin menneen mielenmaiseman uudelleenjärjes-
täminen. Yksinäisyys, osattomuuden kokemus ja elämänpelko voivat
jumittaa Hylkysyrjästä keskukseen lehahtaneen nuoren mielentilaan,
joka kahlitsee ja estää häntä lähtemästä muiden joukkoon, vahvemmin
kuin kotikylän kilometrit konsanaan.

Leena: Fyysisiä esteitä ei oo. Kyllä ne on henkisiä esteitä ja näillä... nuorilla on sitä että sosiaaliset tilanteet pelottaa tai sitten se masennus on se, mikä vie kaikki voimat. [...] Että ku rupes ahistamaan kaupassa tai koulussa, ei vaan saa lähetetty.

Yksin jäämisen riskin haastatellut ohjaajat tunnistavat erityisesti alle 18-vuotiaiden yksin asuvien nuorten kohtaloksi: alaikäisillä nuorilla ei ole pääsyä baarielämään ja sen sosiaalisia mahdollisuuksia laventavaan ilmapiiriin, ja monet kaupunkilaisnuorten ”kadunkulmaporukat”³³ eivät välttämättä avaudu helposti maalta tulleelle, erilaisuuden leimaa kantavalle katujen tallaajalle (ks. Sibley 1995, 1–2).

Yksilöllisyyttä, kulttuurista urbanisoitumista ja elämän ”solmuihin” keskittämistä korostava ajanhenki suosii vahvoja, joustavia ja vaatimuksiin vastaamaan kykeneviä toimijoita (esim. Bauman 2002; ks. myös Esko Hartikaisen artikkeli 3 tässä kirjassa). Toisen asteen koulutusta matkojen päässä kotoa aloitteleva nuori on yleensä sisäistänyt tämän kulttuurisen vaatimusten kirjon: koulutuksen, työpaikan ja omillaan toimeen tulemisen eetoksen. Mahalasku voi olla raaka, kun nuori huomaa, että hänen valmiutensa eivät riitä vastaamaan vahvuuden, joustavuuden ja itsenäisen selviytymisen vaatimuksiin. Tästä usein tiedostamattomastakin kohtamattomuuden tunnistamisesta syntyy riski kierteeseen, jonka katkaisu voi olla vaikeaa ammattilaisellekin.

Eeva: On kyllä joka toisella semmoset lääkitykset, hirmu paljon lääkkeitä.

Minna: Ja sitten on mielenterveysongelmat ja hirveen monella nuorella on aika vankat mielenterveyspuolen lääkitykset ja nukahtamislääkitykset ja...

Eeva: ...ja viinaa lääkkeenä.

Minna: Kyllä.

Eeva: Ja soppa on valmis.

Pahoinvoiva mieli ei välttämättä kuitenkaan jumita ja passivoi, kuten ei välttämättä kaoottinen arkikaan. Kaukana kodin kontrollista eletävä elämä saattaa myös herätellä nuorella sisäistä selviytymisintoa ja yrittäjyyttä. Normatiivisen aikuiskatseen näkökulmasta tämä yritteliäisyys ja siihen kiinnittyvä kekseliäs, päämääräsuuntautunut aktiivisuus ohjautuvat kuitenkin väärin ja vahvistavat ei-toivottua moraalista uraa, jolla edettäessä nuoreen voi takertua jopa rikollisen leima:

Eeva: Tää tällöinen rikollisuus rehoittaa tässä.

Minna: Rehoittaa niin ja aika monella tavalla, on sitten nämä mukavasti myönnetty

mielialälääkitykset, et keskushermostoon vaikuttavat, eli niillä tienaa varmaan ihan mukavasti.

Eeva: Niin.

Minna: Et se on semmonen suuri ongelma.

Eeva: Niitä kaljaan yhistetynä saa ihan mukavasti, pään sekasin kivasti. Itselleen ja kaverilleen. Pikavippejä ne ottaa niin pitkään kun saavat.

Myös kaupungissa voidaan siis ajautua mielensisäisiin marginaaleihin (ks. Esko Hartikaisen artikkeli 2 tässä kirjassa). Fyysinen Hylkysyrjä on voinut jäädä taakse, mutta joidenkin kohdalla se on muuttunut mentaaliseksi. Liian koville joutuneen, kodin tuesta ja kontrollista irrotetun nuoren mielen elämänkierre voi johtaa toivotulta elämänpolulta vetäytymiseen, oman mielen hallitsemattomuuteen tai selkeämpään, elämäkulullista tuhoa ennustavaan kapinaan vallitsevia olosuhteita, normatiivisia odotuksia ja aikuisauktoriteetteja vastaan.

Haastateltujen asiantuntija-ammattilaisten mielestä liian nuorten yksineläjien kohdalla odotusten, vaatimusten ja niihin vastaamisen kyvyn ristiriita näkyy nuorten elämässä joko arkisten asioiden järjestäytymättömyytenä, mielensisäisinä ongelmina tai molempina. Nuoriin kohdistuva yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen katse on kuitenkin valjastanut monenlaisia auttaja- ja ohjausprofessionaaleja pitämään heistä huolta. Ohjauskehyksestä tarkasteltuna nuori myös helposti saatellaan kohti ”ongelmanuoren” moraalisen uran alkua (vrt. Goffman 1963; Rose 1999).

Ohjauskehys

Kaisa: Tukiverkostot takana ni, niin ne jotenkin pääsee eteenpäin. Mutta sit nää jotka niin sanottu heitetty ulos kotonta nopeesti ja meet asumaan sinne ja niillä on enemmän ehkä tämmösiä viranomaisverkostoja ja että on ehkä kotonakkiin kaikkea ongelmia ja ei ne halua olla ees kotiin yhteydessäkään.

Haastattelemani asiantuntija-ammattilaiset ovat työssään havainneet, että liian nuorena itsekseen elävät ovat nopeammin, helpommin ja useammin heidän asiakkaitaan kuin ne nuoret, joilla on aikaa ja mahdollisuuksia aikuistua lapsuudenkodeissaan. Itsenäiseen elämään kykenemättömän nuoren ura ammattiohjaajan ongelma-asiakkaana ei kuitenkaan käynnisty hänestä itsestään vaan syntyy institutionaalisissa

kohtaamisissa, joissa ohjaustyötä tekevät ovat aktiivisia osapuolia (vrt. Goffman 1997). Ammatillaisen ongelma-anturit ovat jatkuvasti valmistilassa. Seuraavassa aineistositaatissa keskustellaan siitä, miten nuoren elämäntapa voi lamauttaa hänen koulunkäyntinsä ja tullaan samalla pohtineeksi myös ammattilaisten ongelma-antureiden toimintalogiikkaa:

Haastattelija: Mitäs syitä ne nuoret ylleensä sanoo, miks ne on keskeyttäny?

Eeva: Ei ollukaan oma ala. Ei kiinnostanut, ei jaks, että haluaa kokeilla jotain muuta alaa ja monethan on kokeillu monta eri linjaa, siis kuukauden kaks kuukautta ja sitten on monta keskeytymistä, että yhtä mietin tässä ni, melkein kaikki mahdolliset linjat on käyny läpi.

Haastattelija: Ja kaikki keskeyttäny?

Eeva: Kaikki kesken jääny on koulussa, että ihan vahvasti menee.

Haastattelija: Mistä se tulee se tietosuu, että ku, työ teette sitten töitä ja herääks teille jonkunlaiset sarvet sitten, vai onko teillä ne sarvet jo olemassakii?

Eeva: Taitaa olla

Minna: On varmaankin

Haastattelija: Antennit?

Minna: Antennit.

Juuri näissä asiantuntija-antureissa tai antenneissa piilee nuoren ihmisen leimatuksi tulemisen riski. Haastateltu Kaisa havainnollistaa seuraavassa, kuinka ohjauskehityksen läpi katsova aikuiskatse siirtää nuoreen jonkinlaista avuttomuuden leimaa ja kuinka tieto tästä leimasta kiertää nopeasti ohjaustyöverkoston toimijakenttään:

Kaisa: Sitten ihan tämmöset, ehkä ollaan jossain virastossa ne ei ossaa selittää että miks hän tänne tuli mutta asia on semmonen vaan että, mutta joskus saa Kelalla käynyt niin Kela on sitä mieltä että kyllä hänen pitää ite osata selittää [...] Niin tota jotenkin närkästyty siitä, että sit pitää vaan sanoo, et hänellä on vaikeuksia selittää sitä ja hoitaa näitä asioita, kyllä ne sit ymmärtää.

Kun haastattelemani ohjausalan ammattilaiset siirtyvät puheessaan pois nuorten arjesta ja mielenmaisemista alkaen pohtia ongelmien syntymisen ja kumuloitumisen syitä, keskusteluun nousee melko lailla vakiintuneita ammattilaisdiskurssiin kuuluvia viittauksia siihen, kuinka nuoren ongelmat ovat pitkälti kasvatuksellisia ja väärällä tavalla toimineista läheis- tai vertaisyhteisöistä kumpuavia. Ohjaajanäkökulmasta katsottuina reunojen

marginaaleissa elävät perheet periyttävät marginaalisuutta – saaden nuorensa joko vetäytymään tai sitten yrittämään liikaa ja epäonnistumaan sitä kautta.

Teija: Monesti niillä vanhemmillakin on niitä ongelmia, terveysongelmaa työtömyyttä.

Leena: Jopa ollu koulukiusaamista tai ei oo ollu kavereita sielläkään [uudessa koulussa kaupungissa]. Jollain tavalla ollu erilainen ku muut, et on jäänyt sitten yksin ja sit se on vaan sitten jatkunu ja jatkunu ja jatkuu edelleen.

Leena: Niin ja heijän pitäs olla, ei välttämättä kilttejä, mutta että kuitenkin käyttäytyä hyvin. Olla semmosia pärjääviä ja muuta sitten toki joillakin saattaa olla kotiolot ollu, vähän ehkä ei niin ruususet, että sit se semmonen pärjääminen tulee sieltä että on pakko pärjätä.

Ohjaajien puheessa nuorista hylkysyrjäisistä koulupudokkaista kehystyy väärin kasvatetun ja hankalissa suhteissa kasvaneen nuoren kuva. Goffmanin (1963) ajatuskulkua seuraten voi ennustaa, että näissä ammattilaisten ja nuorten kohtaamisissa tapahtuu yhteiskunnallinen leimaaminen – rekisteröinti ja ”häiriömerkintä” – joka käynnistää ja ylläpitää tarinaa nuoren vinoon menneestä kasvusta. Ohjaajanäkökulmasta yhtäältä nuoren pitäisi pysyä tutuissa maisemissa tarpeeksi kauan vahvistuakseen kohtaamaan maailman oikealla tavalla, mutta toisaalta sama katse myös käsittää Hylkysyrjän maaperän ikään kuin ”ei tarpeeksi ravitsevaksi” ja ”ei oikeanlaista kasvua ruokkivaksi”.

Niin pitkä on matka ja kivinen tie

Leena: Mutta sitten näitä jotka tulee ihan yläasteen jälkeen heti [Hylkysyrjästä] ja vaikka esimerkiksi ammattikouluun, joku starttiluokka. Ni, siellä oon kyllä huomannu, että ne nuoret on, niin ku liian nuoria yksinään. Että yksi oli ihan semmonen konkreettinen esimerkki. Soitettiin varmaan 16-vuotias se nuori oli. Syksyllä muuttanut [paikasta] lopettanut peruskoulun ja tullut sitten tänne. Sit se hätä mikä koululla tuli, kun nuorta ei yhtä-äkkiä ookaan loman jälkeen enää näykyny koulussa. Että se on semmonen alakulosen ja masentuneen olonen. Sit kun siinä jonkun aikaa sitä nuorta jututti, nin hän ite oli sitä mieltä, että eihän tässä missään masentuneisuudesta oo kysymys, että hän on luonteeltaan ujo ja syrjään vetäytyväinen. Sitten siinä tehtiin semmonen ratkasu, että hän meni vähäks aikaa sinne kotiinsa. Kävi sitä kautta koulu ja se tilanne muuttu ihan

täysin. Päätettiin että se on ehkä parempi käydä sit tän loppukevään vanhempien luonta. Ei siinä ollu mitään semmosta, mitä ois pitäny erityisemmin hoitaa, koska se tilanne korjaantu sillä, että pääsi takasin tuttuihin ympyröihin eikä tarvinnu olla täällä yksinään.

Sekä keskustojen että reunojen kehittämiseen panostamisilla on omat puolustajansa, joiden perustelut ovat milloin taloudellisia, milloin ekologisia ja milloin yksilökokemuksellisia ja elämäntavoihin liittyviä. Voisi kuitenkin väittää, että nyky-yhteiskunta tarjoaa jäsenilleen tukea ja yhteistä hyvää lähinnä näivettämällä omia reunojaan (ks. Esko Hartikaisen artikkeli 3 tässä kirjassa). Erityisen paljon kysymyksiä Hylkysyrjässä asuminen herättää juuri nuorten ihmisten kohdalla, niiden, joiden viettävä tai saatava viettää nuoruuden elämänavaihettaan niin, että sen kautta avautuisi mahdollisuuksia tavoittaa heidän unelmiensa kohteena oleva tulevaisuus. Hylkysyrjässä tämä ei useinkaan ole mahdollista, ja siksi sen nuorten on lähdettävä jonnekin muualle. Hylkysyrjään jääminen saattaa merkitä riskiä siihen, että elämä jähmettyy ennen kuin on kunnolla alkanutkaan:

Kaisa: Ja näissä pienissä kunnissa, joillakin mitä nyt tuntee siis semmosista avuttomista perheistä. Tavallaan ehkä siellä on köyhyyttäkin ja tietämättömyyttä, että en tiää jääkö jotkut nuoret... hoitamaan siihen vanhempiaan. Ja eihän, jos ne ei haluu sitten mitään tehdä, eikä oo uskallusta lähtee sitten pois niistä ympyröistä.

Poislähtemiseen ja kotoa irtautumiseen liittyy suuria elämäntavallisia haasteita. Aikuiselämäksi mielletyn elämäntavan omaksuminen kaukana kotoa voi olla monelle 15–16-vuotiaalle liian vaativa ponnistus. Siinä epäonnistuminen näkyy arkisina vaikeuksina ja mielentilaan liittyvinä ongelmina, joiden kumuloituessa riski kääntyä ongelmanuoren uralle on todellinen. Tällä uralla edettäessä nuoreen tarttuu ”häiriömerkinnän” leima, jota pyritään poistamaan erilaisin korjaustoimenpitein. Korjaavan ohjauksen suureksi haasteeksi asettuukin vaatimus pystyä olemaan tällaisen nuoren apuna ja tukena niin, että hän voi turvallisesti rakentaa tulevaisuuttaan siellä, missä se on hänelle mahdollista. Jos tämä ei kerran ole mahdollista Hylkysyrjässä, niin sitten jossain muualla (ks. Guichard 2013). Nykypäivän ohjauksen ja tuen tehtävänä on auttaa nuoria rakentamaan siivet, jotka kantavat maan korvesta keskuksiin ja takaisin – ja tarpeen vaatiessa vaikka edestakaisin.

V Päätelmiä, tunteita ja tulkintoja

Tässä kirjan päättävässä pääluvussa pohdimme Hylkysyrjää tutkimuskontekstina ja nuoren elämän lähtökohtana. Tiedämme, että Hylkysyrjällä on menneisyys ja toivomme, että sillä on myös tulevaisuus. Hylkysyrjän nykypäivästä saamme selvää vain niin että todella kyläilemme siellä, hengailemme sen maitolaitureilla, pyöräilemme tai mopoilemme nuorten kanssa kuoppaisia sorateitä ja kärvistelemme pakkasessa odottaen koulutuksia, peläten sitä kuuluisaa sutta ja pohtien, mahtaako lossi olla tänään kunnossa niin että pääsemme käymään kaupungissa. Hylkysyrjään jalkautumisen asetamme tulevien tutkimustemme keskeiseksi tehtäväksi.

KUVA 9. Joskus Hylkysyrjässä oli ostoskeskus (Erja Moore)

9 Metodologinen urbanismi ja maaseutututkimus

Silva Tedre ja Pirjo Pöllänen

Minä luulen, että ensimmäisenä oli tie. Ei paikka vaan tie. Siitä alkoi kulttuuri, että oli tie. Ja siitä alkoi ihminen. (Ojanen 2006, 11.)

Tutkija tuli Hylkysyrjään

29.4.2015

Lähtö kotoa aamulla klo 6. Ilma on sääennusteesta huolimatta kirkas ja kuulas. Hieno alkukevään aamu, kylmä ja vähän kostea, mutta ei sada räntää niin kuin oli luvattu. Lähdän kotoa liikkeelle polkupyörällä ja ajan metsän läpi yliopistolle... menee vain noin 10 min.

Yliopistolla minua odottaa vuokra-auto, johon olen saanut avaimet edellisenä päivänä. Hitto kun minua aina jännittää nämä vieraat autot, niin nytkin. Kaikki menee kuitenkin hyvin, ja matka voi alkaa. Huomaan että tulee kiire. Oli tarkoitus lähteä yliopistolta jo klo 6, mutta pääsen matkaan vasta klo 6.15. 50 kilometriä ajettuani huomaan, että en ole selvittänyt missä on kunnanvirasto, jonne olen menossa. Ajelen sitten ylinopeutta. Tullessani kunnan keskustaan huomaan kylänraitilla postiautoja ja kuljettajia sekä rouvan, jolta kysyn tietä kunnanvirastolle. Olen perillä hyvissä ajoin. Jään autoon istumaan ja odottamaan, koska ulkona on kylmää. Muutama kävelijä ja yksi koiranulkoiluttaja liikkuu kylällä. On varttitunti aikaa siihen, kun koulubussi, johon olen sopinut meneväni, saapuu paikalle. Jännittää hitosti.

Kuljettaja tulee sovittuun aikaan 7.15 ja ottaa minut kyytiin kunnantalon edestä. Ajamme keskustan halki ja lähemme kohti kyliä hakemaan lapsia kyytiin. Pienemmillä teillä on kelirikkoa. Lapsia nousee kyytiin tasaiseen tahtiin. Erään talon kohdalla mies viittilöi että eteenpäin, lapsi ei siis ole tulossa tänään. Matkanteko näyttää perustuvan aikatauluun. Tiheää metsää, suoraa tietä. Lunta on vielä vähän jäljellä. Matkanteko on vaivatonta ja helppoa, sielu lepää ja rauhoittuu. On kaunista, minua ei jännitä eikä väsytä. Koska aamu on ollut kostea, muis-tiipanovälineet ovat kastuneet ja kirjoittaminen on hankalaa.

Metsää. Ajattelen, ettei tätä kontekstia kukaan kaupunkilainen tajua, koska minäkään en meinaa tajuta, vaikka olen ikäni asunut Pohjois-Karjalassa. Täällä ei ole autiota, vaikka ollaan keskellä korpea. On hyvin hoidettuja pihapiirejä ja isoja taloja. Hylärtyjä maatiloja ja mökkejä. Kaikkea ja ei mitään, yhtä aikaa. Tie jatkuu melkein kinttupolkuna. Bussissa haisee lehmä, jonkun kotona on maatala.

Taksi tulee vastaan. Mietin, ketä se kuskaa?

Kun on ajettu vajaat puoli tuntia, tulemme maantielle. Lapset istuvat. Räpeltävät kännyköitään. Ei jutella. Pitkiä metsäisiä taipaleita ettei ole mitään, ja sitten tulee vastaan asutuskeskittymä. Taloja on kuitenkin harvakseltaan ja ne ovat hyvässä kunnossa.

Käännyimme sivutielle. Ajetaan aikamoista kinttupolkua, metsää, peltoa. Autioita taloja, kuitenkin enemmän asuttuja, kesämökkejä. Kyyti on niin töyssyistä, että mietin, voivatko lapset koskaan pahoin. Ajattelen: on tämä pirun pitkä matka lapselle istua kyydissä.

Halkoja, halkoja joka puolella. Olen ihan puhki, ja kello on vasta 8. Kaksi lasta tulee kyytiin. Käyvät istumaan etupenkkiäisten viereen, tyttö tytön viereen ja poika pojan viereen, ja juttelu alkaa klo 7.55. Metsää, vaaroja, mutkaista tietä. Kuvat jäävät ottamatta. En halua kiinnittää huomiota. En osaa kuvata toisten maisemaa. [...] Ajattelen, että täällä vois olla petoja ja etten laittaisi omaa lastani tänne kulkemaan yksin. Avaria peltoja. Halkoja. Niitä tehdään tähän aikaan vuodesta, niitä on joka puolella, niitä myydään tai sitten varaudutaan. Lapsi (poika) nukkuu. Jotkut taitavat kuunnella musiikkia. Tiellä metsäkanalintu, ehkä metso. Kelirikkoa. Jäämme odottamaan jotakuta, kuski tuntuu kyselevän että tuleeko. Ylitetään koski. Täällä on kaunista! Kaikenlaista metsää. Ohitetaan todennäköisesti vanha koulu, nykyinen asunto. Vaaroja, mäkeä, taloja. Tyttö ja poika tulevat kyytiin. Poika istuu pienen pojan viereen, ovat uteliaita minua kohtaan. Juttelevat koko ajan. Tullaan asfalttitielle. Talon edessä tyttö tulee kyytiin. Monet näyttävät pääsevän kyytiin kotitalonsa edestä. Jollakin lapsella on tehtäväkirja edessä, tekee läksyjä. Istun liian edessä, en näe kaikkea. Nättejä taloja. Tullaan pysäkillä, tyttö ja poika nousevat kyytiin. Odotellaan vielä, ketään ei tule enää. Pysäkillä on kyltti kirjastoautosta ja jätskiautosta. Aiemmin oli jossain tieto kauppa-autosta. En näe hevosia, mutta hevoscärryt. Komea talo järven kupeessa. Romuautoja. Pieni poika soittaa jonnekin. Tie on taas huono, kinttupolku. Harvaa on asutus. Noin 15 lasta on nyt kyydissä. Monilla on kännykkä esillä, se on keskeinen. Ylitämme joen todella pientä puusiltaa pitkin. Peltoa. Halkoja / puusavotaa. Pieni poika tulee kyytiin (ilman käsiineitä). Jänis. Toinen pieni poika nousee kyytiin (ilman käsiineitä). Talossa on laajennus tai pikemminkin iso piharakennus valmistumassa.

Asfalttitie. Kello on puoli 9. Tullaan lähemmäs kylää. Nähdään tietyö, lapset ihmettelevät. Ohitetaan funkkiatalo (toiseen kertaan tänään). Ajattelen, että vaikka et asuisi kaukana niin bussissa istut pitkään, pelkkä matka ei siis kerro matkan rasittavuudesta. 8:32 tullaan yläkoululle. Lapset lähtevät pois kyydistä hallitusti ja hillitysti. Tyhjiä toimitiloja. Tullaan alakoululle. Alakoululaiset ryntäävät pois bussista. Minä poistun viimeisenä ja käyn kuljettajan kanssa läpi iltapäivän suunnitelmia. Kello on noin varttia vaille 9. Tulen pihalle ja kysyn

lapsilta, missä on opettajan huone, isommat lapset neuvovat minua mielellään. Tänään on koristurnaus ja se saa aikaan sähinää.

Edellä siteerattu päiväkirjakatkelma on Pirjo Pölläsen ensimmäisestä kenttätöpäivästä tutkittaessa maaseudun alakoululaisten koulumatkoja. V. A. Koskenniemen kaupunkilaislapsen koulumatkasta kertova laulu ”Olen unessa useasti sinun kaduillas koulutie...” on paitsi ajallisesti, myös fyysisesti kaukana siitä maailmasta, missä maaseudun kyläkoulujen lakkauttamisen jälkeisessä Suomessa taitetaan koulumatkaa. Kotiportilta kouluun eivät vie askeleet (kuten laulussa), vaan matkantekoon voi kävelymatkan lisäksi kuulua auton odotteluja, vaihtoja ja autoissa istumista.

Koululaiset kulkevat räätälöityjä koulubussi- tai -taksireittejä, joita ajetaan kelissä kuin kelissä paikoin mäkiä ja mutkaisia, kelirikon tai lumisateen joskus miltei ajokelvottomiksi tekemiä teitä. Kyytejä ajetaan vaihtelevissa keliolosuhteissa, valoisalla ja pimeällä. Näkyvyys pimeässä ja sumussa voi olla miltei nollassa. Auton tiellä pitäminen huonolla talvikelillä vaatii ajotaitoa ja tottumusta.

Myös tutkijalta edellytetään tutkimuspaikalle pääsemiseksi matkan taitamista erilaisin kulkuvälinein. Jo ennen matkaan lähtöä tutkija on selvittänyt kohdekunnan koulukuljetuskäytännöt, hakenut ja saanut luvan mukaantulolleen koulutoimelta ja vanhemmilta, selvittänyt aikataulut ja reitit, laskenut yliopiston vaatimaa matkasuunnitelmaa varten päivämatkat ja kilometrit ja sopinut mukaan pääsystä kuljettajan kanssa. On pitänyt tilata vuokra-auto, sillä mahdollisuutta päästä tutkimuskohteeseen ja sieltä pois julkisilla kulkuneuvoilla ei ole. ”Oman auton käyttöä” joutuu usein vielä jälkikäteen perustelemaan tutkimuksen rahoittajalle. Lähdön lähetessä huomio kiinnittyy ajosäähän, mikä on tuttua kaikille yksityisautolla matkaaville. Vain toistuvasti ajettut reitit tulevat tutuiksi ja luonnollisiksi niin, ettei niihin kiinnitä huomiota. Ne ajetaan rutiinilla miltei säällä kuin säällä. (Lehtola & Tedre 2014.)

Tutkimuskohteemme, koulukyydillä kulkevien alakoululaisten koulumatka heidän arkensa osana, edellytti osallistumista koululaisten matkantekoon. Tutkimuspaikkakuntamme on Venäjän rajakunta ja sijaitsee siis Itä-Suomessa. 1950–1960-luvuilla kunnassa toimi 29 ala-asteen koulua. 1970-luvulla alkaneissa lakkautusaalloissa niitä on vähin erin lopetettu 26. Vuoden 2015 alussa kunnassa toimi kolme alakoulua, yksi niistä kirkonkylällä. Alakouluikäisiä lapsia asuu edelleen useimpien entisten

koulupiirin alueella. Heillä on perus- ja lähipalveluunsa, omaan kouluun, matkaa enimmillään vajaa 30 kilometriä. Kilometrit eivät kuitenkaan vielä kerro matkaan tarvittavasta ajasta.

Kyläkouluja on lakkautettu aina 1950-luvun lopulta lähtien väestön elinkeino-, asutus- ja ikärakenteen muutoksilla perustellen. Vuosina 1989–2009 lakkautettiin 65 prosenttia periodin alussa toimineista pienistä alle 50 oppilaan kouluista. Useimmat näistä ovat maaseudun kylien kouluja, mutta myös pieniä kaupunkikouluja lakkautettiin. (Autti & Hyry-Beihammer 2009.) Kymmenvuotiskaudella 2004–2013 pienien koulujen määrä väheni 900 koululla. Vuonna 2004 niitä oli 3476 ja vuonna 2013 luku oli 2576. (Tantarimäki 2011; 2014.) 2010-luvulle tultaessa oli ala-asteen kouluja eniten Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla. Pohjanmaalla koulu toimii 64 prosentissa kylistä, ja Pirkanmaalla luku on 55 prosenttia. Vähiten kouluja on Etelä-Karjalan (27 %), Pohjois-Karjalan (30 %) ja Lapin kylissä. (Rouhiainen 2014.) Argumentit koulujen lakkauttamisen puolesta ja vastaan ovat Sami Tantarimäen (2007) mukaan pysyneet hyvin samanlaisina aina 1950-luvulta näihin päiviin.

Matkanteko tutkijan tekona ja tutkimuskohteena

Jos tutkimuksen kenttänä on maaseutukunta ja kohteena ihmisten arkielämä, tutkijan on varauduttava kulkemaan kentällä niitä samoja matkoja, joita maaseudun asukkaatkin kulkevat. Matkanteko on keskeinen osa arkipäivää, ja matkanteon ehtojen, sisällön ja merkitysten tavoittaminen osa tutkimusta. Maalla matkanteon ehdot ovat toisenlaiset kuin urbaanissa ympäristössä, ja arjen ymmärtämisen kannalta on olennaista tiedostaa, että reunoilla matka on muutakin kuin reitti pisteestä A pisteeseen B.

Alussa lainatun tutkijan päiväkirjaotteen adjektiivit, adverbit ja substantiivit, sellaiset kuten ”harvakseltaan” tai ”pitkä välimatka” ja ”kinttupolku”, ovat suhteellisia käsitteitä eivätkä sellaisinaan vielä kerro asutuksen tiheydestä tai matkan pituudesta ajassa tai kilometreissä. Jos ekaluokkalaisen kodin ja koulun väli on kilometreissä tietä pitkin lasketuna 25 kilometriä, bussin ajoreitti voi tuoda matkaan huomattavasti lisää kilometrejä. Kuitenkaan kilometrit eivät – eikä edes matkaan käytetty aika – vielä kerro koulumatkan ajallisesta kokonaispituudesta odotettuineen. Ne eivät myöskään kerro matkan sisältämisestä tai tuottamista merkityksistä, toiminnasta tai fyysisistä ja emotionaalisista tuntemuksista.

Oppivelvollisuuttaan suorittava koululainen on pakotettu edestakaiseen matkaan kotoa kouluun ja takaisin viidesti viikossa 190 päivänä vuodessa, ja näin matkanteko vie ison osan arjesta. Jos tutkija haluaa ymmärtää maaseudun koululaisen arkea, on syytä mennä paikan päälle, astuttava koulukyydin mukaan.

Tutkimuskohde, koulukyyti ei ole valmiina tutkijan edessä. Tutkijan on ensin järjestettävä itselleen kyyti tutkimuskohteeseen. ”Tien päällä” ollessaan, ajaessaan autolla yliopistokaupungista kulloiseenkin maaseudulla sijaitsevaan kohdepaikkaansa, tutkija on jo kentällään. Hän on maaseudulla, jossa välimatka asuinpaikasta palveluihin lasketaan kymmenissä tai jopa sadoissa kilometreissä. Käytävissä olevista kulkuvaihtoehdoista riippuen kohteen saavuttamiseen käytettävä aika vaihtelee tunnista vuorokauteen. Kenttätöissä konkretisoituu se, että maaseutuja on yhdenkin maakunnan alueella monia ja erilaisia. Kuntien sisälläkin on erilaisia maaseutualueita, joiden välillä on fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia eroja (Helminen ym. 2014). Maaseutupoliittisessa kolmiportaisessa tyypittelyssä harvaan asutuksi maaseuduksi määritellyt alueet kattavat yli puolet maan pinta-alasta, ja näillä alueilla asuu kuusi prosenttia Suomen väestöstä (Lehtola & Tedre 2014). Suurin osa Pohjois-Karjalaa ja miltei koko Lappi on luokiteltu harvaanasutuksi maaseututyypiksi. Ymmärtääkseen kuntien pinta-alojen ja välimatkojen mittasuhte-erot verrattuna Etelä-Suomeen tutkijan onkin syytä ottaa esille kartta (mt.).

Matka Hylkysyrjään edellyttää liikkumista, ja liikkuminen edellyttää tutkimukseen suurehkoa matkabudjettia. Se edellyttää myös työajan käyttämistä kulkemiseen. Näitä matka-aikoja ei palkita yliopiston tulospisteytyksissä – toisin kuin esimerkiksi matkat kansainvälisiin konferensseihin. Matkat Hylkysyrjään ovat vain kuluera. Tutkija liikkuu, mutta väärään suuntaan: harvaan asutulle maaseudulle, etämmäksi yliopistokampuksilta ja metropoleista. Rahoittajallekin yksityisauton käytön tarve täytyy perustella perin juurin, vaikka selitys on yksinkertainen: julkista liikennettä ei enää ole.

Tutkimusrahoituksen niukkeneminen on johtanut lyhytkestoisiiin projekteihin, mikä vaikuttaa välillisesti sekä tutkimuskohteen että -metodien valintaan. Menetelmät valitaan niin, että aineisto on hankittavissa, analysoitavissa ja raportoitavissa ennen lyhyen tutkimusrahoituksen päättymistä. Mitä seuraa siitä, että matka on vaivalloinen, aikaa vievä ja kallis, mutta näkymätön ja turhaksi tulkittu? Sen seurauksena maa-

seutuaineistokin kerätään nopeasti ja läheltä – maaseuduksi mielletyiltä alueilta läheltä yliopistokampuksia. Hylkysyrjäläiset jäävät auttamattomasti syrjään tutkimuksesta.

Metodologinen urbanismi

Nopeus on tiellä harvoin hyväksi, koska silloin ei pääse perille vaan menee ohi (Ojanen 2006, 130).

Raporteissaan kenttätutkijat usein tyytyvät vain menemään tutkimuspaikkaansa ja pysymään siellä. Huonoista liikenneyhteyksistä ja välimatkoista kilometreinä raportoidaan tai auton välttämättömyys maaseudulla todetaan, mutta kulkemista, välimatkojen tulkintaa ja matkan taittamiseen liittyviä subjektiivisia kokemuksia ei juurikaan huomioida. Tässä kohdassa maaseutu-, kylä-, ja kaupunkietnografin tiet erkanevat. Kaupunkietnografi pysyy kaupungissa, kylätutkija kylässä. Kylätutkijat ovat kyllä raportoineet omista hylkysyrjistään, niiden valitsemisesta ja niissä olemisesta, ihmisten kohtaamisista. Mutta miten sinne mentiin? Kuka tutkija sinne viitsii lähteä ja kenellä on siihen varaan? Harvoin on analysoitu sitä, miten tutkija saavuttaa pisteen, jota hän kuvailee paikaksi, josta on ”pitkä matka joka paikkaan”. Yleensä ”jokapaikoilla” viitataan tutkimuksissa palvelupaikkoihin ja kasvukeskuksiin. Saavuttaminen on oleellinen osa tutkijan työpäivää. Sitä kuvattaessa rakentuu samalla konteksti, joka tekee näkyväksi maaseudun erityispiirteitä ja arkielämän ehtoja.

Yhteiskuntatieteellisen etnografian juuret ovat kaupungissa, suurkaupunkien slummeissa ja kaduilla. Kenties siksi kenttätutkimukseen tukeutuva etnografi on ollut sokea kaupunkien ulkopuolisen maailman erityispiirteille. Kutsumme tätä itsestään selvää, kyseenalaistamatonta kontekstien valintaa *metodologiseksi urbanismiksi*. Idean tähän käsitteeseen olemme saaneet niin sanotusta metodologisesta nationalismista, jossa kansallisvaltio tulee huomaamatta ja kyseenalaistamatta valituksi tutkimuksen kontekstiksi (Kettunen 2008). Maaseudun tutkija valitsee huomaamattaan lähtökohdakseen kaupungin. On pitkiä välimatkoja, taloja harvakseltaan, metsätaipaleita, joissa ei ole ”mitään”. On pitkä matka ”joka paikkaan”. Tämä kuvaamisen tapa olettaa vastakohtakseen urbaanin, kaupunkimaisen, tiiviisti rakennetun, sosiaalisesti tiheän paikan, jossa on paljon ihmisiä.

Metodologinen urbanismi on sokea pinta-aloille, infrastruktuureiden ja yhdyskuntarakenteiden erityispiirteille. Siinä katsannossa metsä on ”vain metsää” tai ”ei mitään”. Kaupunkitutkimuksen ympäristöä ja maisemaa ovat kaupungin kadut ja kohtaamispaikat. Metodologinen urbanismi ei osaa asettaa kysymyksiä maaseutu-ympäristössä. Se kysyy harvoin ”minne, missä ja miten?”. Minne ”lähipalvelu” (kuten peruskoulu) siirtyi, missä se nyt maaseudulta katsottuna sijaitsee, miten sinne pääsee? Metodologinen urbanismi ei huomaa vessattomuutta bussissa, ei kysele pahoinvoinnista mutkaisella ja mäkisellä tiellä, ei pohdi matkan rasituksia ja väsymystä. Metodologinen urbanismi huomaa heikosti myös matkanteon toiminnallisena, sosiaalisena tilana (Harinen 2012).

Maaseutututkija tarvitseekin ikään kuin ”pinta-alalinssit” ja ”maaseututajua”, ja hänen on ymmärrettävä etäisyyksiä ja välimatkoja myös kilometreissä. Hänen on tajuttava teiden kunto ja mahdollisista kelirikosta tai sääolosuhteista johtuvat kulkemisen hidasteet, joskus ylitsepääsemättömät esteetkin. On hahmotettava infrastruktuurien merkitys tutkimuksen kontekstina ja maaseudun ihmisten arjen rakenteena ja ehtona. Nämä tekijät ovat merkityksellisiä myös palveluiden järjestämisen kannalta. Mitä kaikkea tarkoittaa esimerkiksi se, kun sanotaan kilometrien syövä yksityiseltä palveluyrittäjältä voitot? Mitä kilpisjärveläisten kannalta tarkoittaa, jos Kilpisjärven Nordean lähikonttori Muoniossa siirtyy 200 kilometrin päästä 280 kilometrin päähän Kittilään ja edelleen 440 kilometrin päähän Rovaniemelle? Matka on sama kuin kotikaupungistamme Joensuusta Helsinkiin. Entä mitä tarkoittaa 120 kilometrin edestakainen koulumatka yläkoululaisen kokemuksena?

Paikka, jota kuvataan paikaksi ”keskellä ei mitään” saattaa tutkijanakin silmissä näyttää aluksi ”ei-miltään”. Tuntuu, että siitä ei voi tehdä etnografisesti odotettua tiheää tulkintaa. Katse ei osaa hahmottaa ja eritellä ympäristöä, jossa maaseudun ihmiset asuvat. Metsät, pellot, järvet, vaarat, pensaikot, sivutiet, polut, postilaatikkorivit, halkopinot, kylätalot, asutut ja asumattomat rakennukset ja pihapiirit muodostavat kuitenkin ympäristön, maaseudun fyysiset ja maisemalliset puitteet. Niihin sisältyy viestejä ihmisten elämäntavoista, työstä, vapaa-ajasta ja toimeentulon muodoista. Ne ovat arkielämän konteksti, joka tutkimuksissa usein unohdetaan avata ja tulkita.

Maaseudun havainnointi vaatii opettelua. Kenties on tärkeää huomata liikennemerkki, routakuopat tiessä, polku tai yksinäinen jalankulkija,

vastaantuleva auto tai mopo, ohi vilahtava jänis tai hirvi. On kuunneltava herkällä korvalla puheita karhuhavainnoista tai suden reiteistä. On kiinnostuttava siitä, mitä kulloinkin on läsnä. Tärkeää on sekin, mitä ei ole, mitä ennen oli ja mitä on tulevaisuudessa. On oltava tarkkana matkan varrella, ei pelkästään hetkellisessä määränpäässä. On oivallettava, että hiljainen kylänraitti ei tarkoita sitä, ettei olisi elämää. Esimerkiksi Pertti Rannikko, joka itsekin asuu maaseudulla, on nähnyt ihmiset puilta ja todennut kylän muuttaneen metsään. Metsissä ja järvillä kulkevat marjastajat, sienestäjät, metsästäjät, patikoitsijat. Metsä on globalisoitunut paitsi kansainvälisten metsäyhtiöiden myös esimerkiksi Suomen ulkopuolelta tulevien marjanpoimijoiden myötä. (Rannikko 2009).

Maaseututajuinen tunnistaa, että ”ei-mitään” on merkityksiä täynnä. Marjastus, sienestys, metsästyks, kalastus ja kotieläimet voivat olla sekä vapaa-ajanharrastus että tulonhankintaa. Tämä kaikki on siinä tutkijan silmien edessä: koirat tarhassa ja kotieläimet pihapiirissä, hevoset laitumella, kalastajan vene tai melojan kajakki rannassa, hiihtolatu metsän reunassa. Ulkoilumaastot, metsästäjän tai luonnontarkkailijan villit eläimet ovat ympärilläsi. ”Ei-mistään” löytyy sosiaalisia tiloja kuten kylätaloja, jotka kokoavat paikallisia ihmisiä yhteen mitä moninaisimpiin toimiin. Nuoret kokoontuvat rannoille, siltojen alle, postilaatikoille, joskus yhä maitolaitureillekin. Internet, televisio, radio ja kännykkä avaavat yhteyden miltei kaikkialle – ellei sitten olla katvealueella.

Maaseutututkijan on irrottauduttava metodologisesta urbanismista tai houkutuksesta katsoa turistin tavoin. Turisti ei kiinnostu alueen arkipäivästä eikä tunnista kuntarajoja, jotka pitkälti säätelevät julkisten palvelujen saantia. On varauduttava yllätyksiin tiedonhankinnan mahdollisuuksien suhteen. Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (2001) havaitsivat Lapin maaseutua tutkiessaan, että pohjoisen Suomen kartalla on valkoisia läiskiä, joista tiedon etsiminen totunnaisin menetelmin voi olla mahdotonta. Valkoisella läiskällä tarkoitetaan tutkimuksessa tutkimatonta aluetta tai asiaa, mahdollisesti maantieteellisestä tai yleensä tieteellisestä näkökulmasta. Valkoinen kuvastaa toistaiseksi tuntematonta ja siksi kuvittamatonta aluetta karttapiirroksista. Laitisella ja Pohjolalla valkoiset läiskät kartalla ovat postinumeroalueita ja karttaruutuja, joissa oli niin vähän asukkaita, että väestörekisteritietoja ei ollut saatavissa, koska niitä ei tietoturvasyistä voinut esittää.

Lopuksi

Maaseudun tutkijalla on riski huomaamattaan ajautua valitsemaan tutkimuksensa näkökulmaksi ja kontekstiksi kaupunki. Siksi on oltava tarkkana siinä, mihin suuntaa katseensa, mitä näkee, miten tulkitsee näkemänsä ja miten kertoo siitä. Näkökulma on asenne, ajattelu- ja suhtautumistapa. Valittu näkökulma sulkee aina pois jotakin samalla kun se antaa katseelle suunnan. Näkökulma suuntaa kiinnostusta, tapaa katsoa ja nähdä. Se määrittää, millaisia kysymyksiä voi kysyä – ja siten myös sen, millaisia vastauksia voi saada. Näkökulma ohjaa sitä, mikä nähdään keskeisenä asiana. Yhdestä näkökulmasta nähty tärkeä asia muuttuu toisesta näkökulmasta katsoen epäoleelliseksi tai katoaa näkymättömiin.

Tavat lähestyä ihmisten arkea ovat usein hallinto- ja kaupunkikeskeisiä. Urbanin elämänmuodon ja -ympäristön omaksunut tutkija vaikuttaa omilla valinnoillaan siihen, millaiseen kontekstiin hän sijoittaa tutkimuksensa ja millaiset rakenteet hän tunnistaa yhteiskunnallisesti tärkeinä tutkimuskohteina. Sanatkin valitaan siitä maailmasta, jonka tutkija tuntee. On poliittinen valinta päättää, kenen ehdoilla ja millä metodeilla tietoa tuotetaan. Yhtä lailla poliittista on se, millaiseen empiiriseen kontekstiin tutkimus sijoitetaan. Ajatus jonkin paikan syrjäisyydestä toistuu maaseutututkimuksessa usein kätköön jäävänä esioletuksena, ja tavat luonnehtia maaseutua ovat yksinkertaistavia ja sitä ulkoapäin määritteleviä. Ne perustuvat helposti tarjoutuviin vaihtoehtoihin, jotka ovat olemassa sovitulla tai luonnollisiksi ajatelluilla tavoilla.

Maaseutua, sen elämäntapoja ja elinkeinoja tai luonnonympäristöä tuntemattomalla tutkijalla ei kenties ole käsitteitä kertoa näkemästään. Siksi sanat lainataan tutkijalle tutusta ympäristöstä. Kun tieteessä vakiintuneita näkökulmia, käsitteitä ja kertomisen tapoja pyritään horjuttamaan, puhutaan *toisesta tiedosta*, *vastapuheesta* ja *vastatiedosta*. Vastapuhe tarkoittaa puheella vastustamista ja vastaamista. Sen lähtökohtana on, että kaikkea puheeksi ottamista edeltää tietty näkökulman valinta ja kategorisointi. Kyetäksemme ilmaisemaan jotakin tarvitsemme luokitteluja: luokittelemme asioita kulttuurisesti muodostuvien sääntöjen avulla ja tuotamme täten tietynlaisen sosiokulttuurisen järjestyksen. Näin aikaan saatu järjestys ei kuitenkaan ole neutraali vaan pitää sisällään niin poliittisia kuin eettisiäkin valintoja ja arvotuksia.

Maaseudun asukkaat eivät muodosta minkäänlaista erityistä sosiaalista luokkaa tai ryhmää muussa mielessä kuin siinä, että he asuvat taajamien ulkopuolisessa Suomessa. Liikkumisen pakot ja mahdollisuudet muokkaavat heidän asemaansa valtiossa. Liikkumisen syyt, motiivit, tarpeet ja mahdollisuudet samoin kuin subjektiivinen kokemus niistä vaihtelevat asukkaasta, asukasryhmästä ja asuinpaikasta toiseen. Samalla ne kytkeytyvät poliittisiin päätöksiin, joilla yhteiskunnan kehitystä, esimerkiksi palvelujen keskittämistä, ohjallaan.

Maantieteellinen sijainti suhteessa henkilön päämääriin ja liikenneinfrastruktuuriin ovat sosiaalisia ja poliittisia kysymyksiä. Poliittista on esimerkiksi keskustelu siitä, miten määritellään lähipalvelut, miten pitkä voi olla koululaisen koulumatka tai synnyttäjän matka synnytyslaitokselle tai onko vanhuksen paikka taajamassa, jonne palvelut järjestyvät tehokkaasti ja edullisemmin kuin etäämmäksi. Onko julkisella vallalla edelleen vastuu taata maaseudun asukkaalle mahdollisuus todella käyttää taajamiin keskittyviä palveluita? Vai onko niin, että maalla saa ainakin toistaiseksi asua, kun ei pyydä mitään?

Palataan vielä alussa siteerattuun kenttäpäivän raporttiin. Tutkijan päivän kuluessa kulkema matka on osa tutkimuskunnassa asuvien ihmisten arkea. Ajettu koulureitti on päivittäinen osa koulubussin kuljettajan arkea ja pala kyydissä kulkevien koululaisten koulupäivää. Myös matka yliopistokaupungista tutkimuskuntaan ja takaisin kuuluu kuntalaisten arkeen, sillä osa palveluista on nykyisin haettava maakuntakeskukseksi kutsutusta yliopistokaupungin keskustaajamasta. Pyrkinessään ymmärtämään tutkimuskohdettaan tutkijan on syytä matkata nämä matkat. Maaseutututkijan on syytä kääntyä myös sivuteille. On ajettava hiljaa, ja välillä on pysähdyttävä tien sivuun: ”Tien sivuun jääminen on parhaita tapoja olla Tiellä” (Ojanen 2006, 129).

10 Hylkysyrjän evakuoitu nuoruus?

Päivi Armila, Esko Hartikainen & Terhi Halonen

Erämaa, rajaseutu, kehitysalue, haja-asutusalue, reuna-alue, provinssi, periferia, harvaan asuttu alue, rakennemuutosalue, muuttotappioalue, kylmien tilojen Suomi, siirtomaa-Suomi, unohdetun kansan Suomi, mökki-Suomi, pohjoiset harvaanasutut alueet, vajaatyöllisyysalue, saaristoalue, sivu-Suomi, susiraja, *less favourable areas*, Leader-Suomi, väli-alueet, äärialueet... Sanotaan, että mitä vaikeampi lapsi, sitä rakkaampi, ja rakkaalla lapsellaahan on tunnetusti monta nimeä. Sodanjälkeisen yhteiskunnallisen syrjäseutukeskustelun keskeinen näkökulma on ollut yhteiskunnallis-taloudellinen ja sen tärkein kysymys on ollut: kuinka saada syrjäseutu mahdollisimman tehokkaaksi osaksi hyvinvointivaltiota ja sittemmin kilpailukykyvaltiota? Jälkimmäinen yhteiskuntataloudellinen painotus on vahvistunut erityisesti 1990-luvun alun lamasta lähtien. Valtion vetäytyminen hyvinvointiyhteiskunnasta ja palvelujen kunnallistaminen ovat sysänneet kunnat kassakriisiin, josta pois pääsy on vaatinut kuntaliitoksia ja säästöjä. Vähäväkisten liitoskuntien poliittinen voima on hukkunut suurkuntien päätöksenteossa. Arkisella tasolla kaikki tämä heijastuu erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten elämässä ja tulevaisuudensuunnitelmissa.

Entisestä Ilomantsin Hylkysyrjästä pakottivat muuttamaan pedot, 2000-luvun syrjäkylästä taas vievät pois keskusten työ- ja koulutuspaikat sekä palvelujen loitoneminen. Kilpailukykydiskurssi ei tunnusta kotiseutua, sillä kotiseutu on globaalissa taloudessa antikvaarinen käsite. Vaikka sudet jolkottavat entiseen tapaan pitkin syrjäseutuja, syrjäseutujen ”susivaara” on modernisoitunut etupäässä yhteiskunnalliseksi. Globaalin markkinatalouden paineessa päättäjät ovat edistäneet alueellista keskittymistä leikkaamalla kuntien valtionosuuksia ja asettamalla kunnille lisää yhteiskunnallisia palveluvelvollisuuksia, mikä on johtanut ja johtaa suurten kuntien syntymiseen. Suurkunnissa palvelut ovat siirtyneet kohti kuntakeskusta, joka Itä- ja Pohjois-Suomessa on yleensä maakuntakeskukseksi nimetty kaupunki. Erilaisten palveluverkkojen harveneminen koulutuksessa, terveydenhoidossa ja poliisiasioissa on tehnyt vähäväkisen syrjäseudun asujista eräänlaisia oman onnensa seppiä, jotka elävät omalla vastuullaan yhteiskunnallisten palvelujen katvealueilla. He ovat

myös kasvaneet kulttuuriin, jossa on opittu olemaan ”sivussa”: kyse on pikemminkin tyytymisen kuin vaatimisen kulttuurista. Luonto on monelle heistä tärkeä elämysten ympäristö, ja kulutuskulttuurin houkutukset tuntuvat heistä välillä hyvin vierailta. He ovat myös tottuneet ajatuksiin välimatkoista ja siitä, että lähteminen on usein välttämätön osa syrjäkyläläisen elämänkulkua.

Nuoruutta elämänvaiheena, kehitystehtävänä, prosessina, siirtymänä tai nuoria erilaisissa yhteiskunnallisissa tiloissa ja asemissa on tutkittu paljon (Allatt 1997, 90; Pohjola 2001, 188–195; Raitanen 2001, 203; Suutari & Suurpää 2001, 6; Griffin 2004, 12; Skelton 2002, 100–104; Aapola & Ketokivi 2005, 10–25), mutta Hylkysyrjän nuoret ovat jääneet vielä sekä nuorisotutkimukselliseen että nuorisopoliittiseen paitsioon. Monet Hylkysyrjän nuoret joutuvat tekemään valinnan sen välillä kouluttautuako ja muuttaa kotipaikalta työllistymisen takia vai jäädäkö kotipaikalle ja työttömäksi. Valinta kotinurkille jäämisestä on saattanut merkitä hyvin konkreettisia arkisia seuraamuksia: tulottomuutta ja siitä seuraavaa pakkoa etsiä keinoja rahattomana selviytymiseksi. Valinta lähteä kouluttautumaan on puolestaan merkinnyt monelle hankalaa koulumatkaa, tutusta arkiympäristöstä irrottautumista ja joillekin koulunkäyntiä vaikeuttavia tai jopa sen keskeyttämiseen johtaneita ongelmia. Joillekin lähteminen on toki merkinnyt myös iloista irrottautumista sosiaalisesta köyhyydestä, maailman avautumista uusin tavoin. Kun Hylkysyrjän nuori valitsee koulutus- ja ammattialaa, hän valitsee samalla paljon muita, usein isojakin asioita. Valinta merkitsee usein myös – joko toivottua tai pelättyä – evakkomatkaa ”suureen tuntemattomaan” (ks. myös Mäkinen 2015).

Nuorten yhteiskunnallinen syrjäytyminen määritellään yleisesti koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämisenä, mutta myös vapaa-aika on nähty merkityksellisenä yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen osallisuuden, sosiaalisen vertaistoiminnan ja kansalaiseksi kasvamisen areenana (Harinen ym. 2009). Vapaa-ajan ympäristöissä eletään todeksi paikallisia nuorisokulttuureita, niissä etsitään ja löydetään identifioitumisen ja kuulumisen tiloja, joita pidetään erityisen merkityksellisinä juuri nuorten subjektiivisesti koetun hyvinvoinnin kannalta. Harvaan asutulla maaseudulla yhteisestä toiminnasta syrjään jäämisessä on usein kyse konkreettisesti pitkistä etäisyyksistä, jotka kaventavat tekemisen valikoimaa kovalla otteella. Tässä mielessä ei ole liioiteltua väittää, että hylkysyrjälaisnuorten kohdalla Valtioneuvoston (2015) linjaamat nuorten oikeudet yhteiseen

harrastustoimintaan, osallistumiseen ja osallisuuteen, lähellä oleviin työllistymispalveluihin ja yleiseen yhdenvertaisuuteen eivät toteudu – tai toteutuvat vasta kun he lähtevät pois kotoaan (vrt. Lepola 2015).

On kuitenkin muistettava, että erilaisten hylkysyrjien fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset maisemat ovat moninaiset ja olosuhteet myös niiden nuorille asukkaille erilaiset. Muidenkin kuin asuinalueeseen liittyvien rakenteellisten ”taustamuuttujien” kohtaloita erottavat merkitykset näkyvät myös Hylkysyrjässä, samoin kuin emotionaalisten voimavarojen ja tukiverkkojen tärkeys (Harinen 2015; ks. Mari Käyhkön sekä Silva Tedren ja Pirjo Pölläsen artikkelit tässä kirjassa). Nuoruus on elämänkulullisesti merkityksellistä aikaa. Yhtäältä elämän ainutkertaisuus vaatii meitä kaikkia pitämään huolta siitä, että kenenkään nuoren arki, unelmat ja tulevaisuus eivät murtuisi näiden rakenne- tai ympäristötekijöiden painosta. Toisaalta se vaatii myös sitä, että syrjäytymisen estämiseksi tai katkaisemiseksi luoduissa korjaavan ohjauksen toimissa ymmärretään hylkysyrjäjäisnuoruuden erityisolosuhteet.

Elin- ja kasvuympäristönä syrjäinen maaseutu on sisäisesti ristiriitainen diskursiivinen tila (Tenojoki 2012, 10–14). Erityisesti itäinen Suomi on erityisasemassa, koska se on rahoituskehyksessä asetettu ainoana alueena omaksi ryhmäkseen.³⁴ Yhtäältä syrjäseudusta voi puhua monenlaisten asioiden puuttumisena, toisaalta taas lukuisten mahdollisuuksien maisemana, jossa on hyvä olla ja jonne sieltä maailmaan lehahtaneet muuttolinnut palaavat säännöllisesti takaisin – tai ainakin kaipaavat sinne jatkuvasti. Niin tai näin, joka tapauksessa on tärkeää, että Hylkysyrjästä on alettu puhua. Syrjäseutujen nuorten ääni on alkanut kuulua eurooppalaisessa, myös suomalaisessa, nuorisotutkimuksessa, ja reunakyläliikenteillä kuljeskelee jo tutkija jos toinenkin.

Loppuviitteet

1. Tässä tapauksessa tyypittely on tarkoittanut ensisijaisesti sitä, että kaikki aineiston-keruupaikat on valittu alueilta, joilla on paljon yhteistä: väkeä ja palveluja reunoilta pois vetävät keskuskaupungit, julkisen liikenteen puute, harva asutus ja pitkät välimatkat sekä ihmisten että ihmisten ja keskustojen välillä. Nämä yhteiset, tyypillisimmät ominaisuudet on sitten määritelty keskeisiksi analyyseissämme esiintyvien ihmisten elämänraameiksi. Maantieteellisesti alueellisuus on tarkoittanut Lapista Kainuun kautta Pohjois-Karjalaan ulottuvaa itäistä Suomea, mutta tyypipihlykysyrjää on varmasti jokaisessa maamme maakunnassa.
2. <http://kaino.kotus.fi/korpus/nimet/pnpt/kuvat/0306.jpg>
3. ”Kylmän tilan” käsitteestä ks. esim. https://fi.wikipedia.org/wiki/Kylm%C3%A4_tila.
4. <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maaseutu/paluumuutto-maaseudulle-voimistuu-tasaisesti-katso-kotikuntasi-tilanne-1.40255>
5. Kovero sijaitsee noin 30 kilometrin päässä Ilomantsista lounaaseen ja kuuluu nykyisin Joensuun kaupunkiin, jonka keskustaan sieltä on matkaa noin 50 kilometriä.
6. Tätä nykyä Repola ja Porajärvi ovat niin sanotun luovutetun Karjalan puolella.
7. Kyseinen rataväli kuuluu niihin kohteisiin, joiden matkustajaliikenteen lakkauttamista on suunniteltu vuodeksi 2016. Toteutuessaan lakkauttaminen merkitsee sitä, että pohjoiskarjalaisten nuorten mahdollisuudet kulkea erityisesti toisen asteen kouluihin julkisin kulkuneuvoin kapenevat entisestään.
8. 1950-luvulla niin sanottu Korean sota vilkastutti maailmankauppaa ja esimerkiksi puun vientiä myös Suomessa (ks. esim. <http://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>).
9. Oppilaitoskentän ”rakenteellisia muutoksia” eli koulujen yhdistämisiä ja sulkemisia on perusteltu sekä taloudellisilla että pedagogisilla syillä. Yksiköiden sulkemista on perusteltu säästöillä kiinteistöjen ylläpidossa ja henkilöstökuluissa. Isompien yksiköiden on nähty kouluttavan samoilla kustannuksilla suuremmankin oppilasmäärän. Syrjäisempien seutujen ja niiden asutuskeskusten väkimäärien vähentyminen on myös nähty perusteeksi oppilaitosverkoston keskittämislle. Koulutuksen keskittämistä isompiin yksiköihin on perusteltu myös opetuksen laadulla ja monipuolisuudella: isoon oppilaitokseen on ollut mahdollista järjestää laadukkaampaa ja monipuolisempaa opetusta kuin pieneen ja syrjäiseen opinahjoon. Myös opiskelijoiden on sanottu vierekköiden pieniä oppilaitoksia ja paikkakuntia, joiden tarjoamat vapaa-ajan mahdollisuudet on nähty riittämättömiksi.
10. Tilastotietoa esim. <http://www.findikaattori.fi/fi/10>; <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/indikaattori/Sivut/ind.aspx?ind=70021&th=700>; <http://www.stat.fi/til/kkesk/tau.html>
11. Artikkelia varten luettuun haastatteluaiaineistoon on otettu mukaan kolmen nuorisoryhmän haastattelut. Yhdessä ryhmässä oli mukana viisi kahdeksaluokkalaista poikaa, yhdessä viisi kahdeksaluokkalaista tyttöä, yhdessä kolme kahdeksaluokkalaista tyttöä ja yhdessä yksi kahdeksaluokkalaainen tyttö, kaksi yhdeksäsluokkalaista tyttöä ja yksi lukiolaispoika. Kolme haastattelua on tehty ”kylällä” yläkoulun tiloissa, yksi ”kirkonkylän” pizzeriassa.

12. Ks. esim. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/kasvatuksen_tapoja/
13. Nikoskisen (2011) kaupunkilaisnuorten mopoilututkimuksessa todettiin, että mopoilijoista yhä suurempi osa on nykyään tyttöjä ja että mopoilukulttuuri on näin omaan edistämään myös tyttöjen itsenäisen liikkumisen mahdollisuuksia. Hylkysyrjäineistossamme mopoilevia tyttöjä on kuitenkin vielä vain pari.
14. Samridhhi Bosen (2015) tutkimus pohjoiskarjalaisten nuorten ATK:n käytöstä osoittaa älypuhelimien olevan yleisin ja lähes ainoa väline, jonka avulla nuoret liikkuvat digitaalisessa tieto- ja kommunikaatioverkossa.
15. Roopen puhe vahvistaa osaltaan Nikoskisen (2011) tutkimuksen tulkintoja siitä, että mopo on mopoileville nuorille paljon muutakin kuin ”vain mopo”.
16. <http://www.terve.fi/vanhemmuus-ja-kasvatus/isan-rakkaus-korvaamattoman-tarkeaanonnellisen-lapsuuden-kannalta>
17. Hylkysyrjäiläisten isien paneutumisesta lastensa asioihin kertonee myös se, että kesken kyseisen koululla tekemämme haastattelun eräs isä toi paikalle allekirjoittamansa lupalapun siitä, että hänen lapsensa saa osallistua tutkimukseemme.
18. <http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaaliantropologia/yksilo.html>
19. Kaikki nuorten haastattelut on tehnyt Päivi Armila.
20. Kyse on Milka Lampelan ja Elina Moilasen (2013) pro gradu -tutkielmaansa tuottamasta aineistosta.
21. Haastattelijoina ovat toimineet Päivi Armila, Terhi Halonen ja Tuula Joro.
22. Julkiset kulkuyhteydet nuorten kotipaikan kirkonkylän ja kaupunkikeskustan välillä ovat niukat ja hankalat, sillä esimerkiksi klo 16 jälkeen seuraava bussi kotiseudulle lähtee arkinis klo 21. Viikonloppuisin busseja ei kulje enää kotiseudulle klo 18 jälkeen.
23. Nuoret lähtevät lapsuudenkodeista keskimäärin 19-vuotiaina, tytöt keskimäärin poikia vuotta aiemmin (Myllyniemi & Gissler 2012, 41).
24. Pelle Miljoona: *Moottoritie on kuuma* (<http://lyrics.fi/pelle-miljoona/moottoritie-on-kuuma>)
25. 1800-luvun katovuodet ja 1970-luvun työttömyys ovat ajaneet esimerkiksi kainuulaisia historian kuluessa milloin Pohjois-Amerikkaan ja milloin Ruotsiin leveämpää leipää etsimään. Suomalaisen hyvinvointivaltion aluepolitiikan suojaamina elämä Kainuussa tarjosi jonkin aikaa myös nuorille paikallisia tulevaisuusvisioita – kunnes 2000-luvulla kiihtynyt keskitämisasiologia käänsi katset jälleen kotikonnuilta pois (ks. Esko Hartikaisen artikkeli tässä kirjassa).
26. Tässä vertailua voi suorittaa esimerkiksi Anna Raija Nummenmaan vuonna 1996 tekemään tutkimukseen, jossa todetaan, että peruskoulun päättävästä ikäluokasta puolet hakeutuu lukioon ja kolmasosa ammatillisiin oppilaitoksiin (s. 30).
27. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Nakokulma04_Nuoret_luukulla.pdf
28. Ks. esim. <http://www2.kuusamo.fi/historia/vakjakat.html>
29. Haastatteluaineistosta poimittu ilmaus.
30. Sosiologiassa moraalisen uran käsitteellä viitataan usein ongelmalliseksi leimaantumiseen. Howard S. Becker on leimaantumisteorian tunnetuimpia kehittäjiä. Tutkimuksessaan *Outsiders* (1966) hän määritteli yhteiskunnallisten ryhmien tavaksi määrittellä tietyt ryhmät yhteisön normeista poikkeaviksi ja yhteisöön kuulumatto-

miksi ulkopuolisiksi. Ongelmallisuus ei täten ole henkilön tai teon ominaisuus vaan seurausta muiden sääntöjen ja sanktioiden tulkinnoista.

31. Analyysin rakennetta on suunniteltu yhdessä Päivi Harisen kanssa automatkalla pitkin Hylkysyrjän kyläteitä.
32. Haastatteluaineistosta poimittu ilmaus.
33. Käsitteestä “*street corner society*” ks. Foote 1973.
34. <https://www.rakennerahastot.fi/web/ita-suomen-suuralue#.VZFqYkY-4T8>

Kirjallisuus

- Aaltonen, Sanna (2012) Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Pekkarinen, Elina, Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2012*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 131, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, 180–191.
- Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (2003) Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: SKS, 9–31.
- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (2005) (toim.) *Polkuja ja poikkeamia: Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Aho, Seppo (1984) (toim.) *Reuna-alueiden kehitys: Teoreettisia, metodisia ja empiriisiä näkökulmia*. Oulungalla 10.–11.2.1983 pidetyn tutkijasymposiumin raportti. Oulun yliopisto: Pohjois-Suomen tutkimuslaitos.
- Ajo, Reino & Waris, Klaus (1948) *Valtakunnansuunnittelu: Maamme hyvinvoinnin yhteiskunnallista, taloudellista ja teknillistä pohjaa*. Porvoo: WSOY.
- Alasuutari, Pertti (1996) *Toinen tasavalta: Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Allatt, Pat (1997) Conceptualising Youth. Transitions, Risk and the Public and the Private. Teoksessa Bynner, John, Chisholm, Lynne & Furlong, Andy (toim.) *Youth, Citizenship and Social Change in a European Context*. Aldershot: Ashgate, 89–102.
- Aluehallintovirasto (2012) *Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2011*. Oulu: Pohjois-Suomen aluehallintovirasto.
- Apple, Michael (2006) *Educating the "Right" Way*. New York: Routledge.
- Autti, Outi & Hyry-Beihammer, Eeva Kaisa (2009) Kyläkouluverkko tuhoutumassa – koulujen lakkauttaminen jatkuu kiivaana. *Kasvatus ja Aika* 2009(4) http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=305 [viitattu 30.6.2015].
- Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Becker, Howard (1966) *Outsiders*. New York: Free Press.
- Bergman, Anne & Ekrem, Carola (1992) *Fest och fritid: Fyra studier i finlandsvenska festtraditioner och ungdomsseder*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Bernelius, Venla (2011) Osoitteenmukaisia oppimistuloksia? Kaupunkikoulujen eriytymisen vaikutus peruskoululaisten oppimistuloksiin Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(5), 479–493.
- Bernelius, Venla (2013) *Eriytyvät kaupunkikoulut. Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutuksen osana kaupungin eriytymiskehitystä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2013:1.
- Björn, Ismo (1991) *Suur-Ilomantsin historia: Enon, Ilomantsin ja Tuupovaaran historia vuoteen 1860*. Ilomantsi: Enon, Ilomantsin ja Tuupovaaran paikallishistoriatoimikunta.

- Björn, Ismo (2006) *Ilomantsin historia*. Ilomantsin ja Tuupovaaran historiatoimikunta.
- Bose, Samriddhi (2015) *Young People's ICT Usage the within Sparsely Populated Areas of Eastern Finland*. Julkaisematon sosiologian syventävien opintojen tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Castells, Manuel & Himanen, Pekka (2001) *Suomen tietoyhteiskuntamalli*. Helsinki: WSOY.
- Donner, Jörn (1967) *Uusi maammekirja: Lukukirja aikuisille suomalaisille*. Helsinki: Otava.
- Evans, Karen (2002) Taking Control of their Lives? Agency in Young Adult Transitions in England and the New Germany. *Journal of Youth Studies* 5(3), 245–269.
- Farrugia, David (2015) The Mobility Imperative for Rural Youth: The Structural, Symbolic and Non-representational Dimensions of Rural Youth Mobilities. *Journal of Youth Studies*, DOI:10.1080/13676261.2015.1112886
- Flick, Uwe (2002) *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage
- Foote, William (1973) *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) *Young People and Social Change. Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furlong, Andy (2006) *Young People and Social Change: New Perspectives*. Maidenhead: Open University Press.
- Goffman, Erving (1963) *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Goffman, Erving (1971) *Arkielämän roolit*. Porvoo, Hki: WS.
- Goffman, Erving (1986) *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, Erving (1997) *Minuuden riistäjät: Tutkielma totaalisista laitoksista*. Riihimäki: Mielenterveyden keskusliitto.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2002) Becoming an Adult: Possibilities and Limitations – Dreams and Fears. *Young* 10(1), 2–18.
- Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemma. Teoksessa Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Griffin, Christin (2004) Representation of the Young. Teoksessa Roche, Jeremy, Tucker, Stanley, Thomson, Rachel & Flynn, Ronny (toim.) *Youth in Society*. Lontoo: Sage, 11–18.
- Guichard, Jean (2013) *Career Guidance, Education, and Dialogues for a Fair and Sustainable Human Development. Inaugural conference of the UNESCO chair of Lifelong guidance and counselling*. November 26, 2013. University of Wrocław (Poland).
- Haapala, Pertti (2006) *Suomalainen rakennemuutos. Historiallinen käänne: Johdatus pitkän aikavälinhistorian tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hamm, Mark S. & Ferrell, Jeff (1998) Confession of Danger and Humanity. Teoksessa Ferrell, Jeff & Hamm, Mark S. (toim.) *Ethnography at the Edge. Crime, Deviance and Field Research*. Boston: Northeastern University Press, 245–278.
- Harinen, Päivi & Honkasalo, Veronika, Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (2010) (toim.) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

- Harinen, Päivi & Souto, Anne-Mari (2011) Matkojen päässä – Takametsän tyttöjen ja Peräkylän poikien elämänpiiri. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.) *Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnista Itä-Suomessa*. Kuopio ja Mikkeli: Itä-Suomen yliopisto & Mikkelin ammattikorkeakoulu, 27–30.
- Harinen, Päivi (2012) Mennään bussilla. Pitkä koulumatka nuorten vapaa-ajan puitteistajana. Teoksessa Pekkarinen, Elina, Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, 170–179.
- Harinen, Päivi (2013a) Koulubussi hengailuympäristönä. *Maaseudun uusi aika* (21)2–3, 71–74.
- Harinen, Päivi (2013b) Matto- ja maitolaitureilla. Hylkysyrjän nuoret ja vapaa-ajan ongelma. Teoksessa Ronkainen, Jussi & Punamäki, Marika (toim.) *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa*. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. A: Tutkimuksia ja raportteja 78, Juvenia & Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 131–150.
- Harinen, Päivi (2013c) Mens sana in corpore sano – kenen tulevaisuus? Teoksessa Harinen, Päivi & Rannikko, Anni (toim.) *Tässä seison enkä muuta voi? Nuorisotutkijoiden ajatuksia nuorten liikkunnasta ja sen kipupisteistä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 65, 61–64.
- Harinen, Päivi (2014) Takuuksien takana. Teoksessa Gretshel, Anu, Paakkunainen, Kari, Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 150, 154–157.
- Harinen, Päivi (2015) Kilometrien eristämät. Nuorten arkea syrjäkyläkontekstissa. Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.) *Ihmisarvoinen nuoruus? Nuorisobarometri 2014*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Harinen, Päivi, Joro, Tuula & Halonen, Terhi & Hurmalainen, Leila (2010) *Yhdeltä toiselle lingotut. Ohjausta, interventioita ja nuoruuden kuvia Pohjois-Karjalassa*. Liperi: Myllyprojekti ry.
- Haukanes, Haldis (2013) Belonging, Mobility and the Future: Representations of Space in the Life Narratives of Young Rural Czechs. *Young* 21(2), 193–210.
- Hautamäki, Lauri (1990) Suomen maaseutu nyt ja vuonna 2017. Teoksessa Olevani Riihinen (toim.) *Suomi 2017*. Helsinki: Keskinäinen henkivakuutusyhtiö, 533–546.
- Helminen, Ville, Numinen, Kimmo, Rehunen, Antti, Ristimäki, Mika, Oinonen, Kari, Tiitu, Maija, Kotavaara, Ossi, Antikainen, Harri & Rusanen, Jarmo (2014) *Kaupunki-maaseutu-alueuokitus. Paikkatietoihin perustavan alueuokituksen muodostamisperiaatteet*. Helsinki: Ympäristöpolitiikkakeskus. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 25/2014.
- Herranen, Jatta & Harinen, Päivi (2008) Kohti hyvää aikuisuutta. Omilleen asettumisen kulttuurinen kuva. *Aikuiskasvatus* 28(1), 4–14.
- Hilpelä, Jyrki (2004) Järjen epäily ja suunnittelemattomuuden ylistystä? Ekskursio uusliberalistiseen koulutuspolitiikkaan. *Kasvatus* 35(1), 55–65.
- Himanen, Pekka (2010) *Kukoistuksen käsikirjoitus*. Helsinki: WSOY.
- Hodkinson, Phil & Sparkes, Andrew C. (1997) Careership: A Sociological Theory of Career Decision Making. *British Journal of Sociology of Education* 18(1), 29–44.

- Honkasalo, Marja-Liisa (2013) Katveessa. Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & Edistys*, 1/2013.
- hooks, bell (1993) Keeping Close to Home: Class and Education. Teoksessa Tokarczyk, Michelle M. & Fay, Elizabeth A. (toim.) *Working-Class Women in the Academy. Laborers in the Knowledge Factory*. Amherst: The University of Massachusetts Press, 99–111.
- Houtsonen, Jarmo (2000) Identiteetin rakentuminen koulun symbolisessa järjestyksessä. Teoksessa Houtsonen, Jarmo, Kauppila, Juha & Komonen, Katja (toim.) *Koulutus, elämänkulku ja identiteetti*. Joensuu: Joensuu University Press, 7–49.
- IMO Ilomantsin maatalousoppilaitos (sisältää myös muilla nimillä toimineen oppilaitoksen arkistot 1909–1995), (2009) Joensuu maakunta-arkisto.
- Jakku-Sihvonen, Ritva (2009) Tasa-arvo ja laatu koulutusjärjestelmän kehittämisperusteina. Teoksessa Nyyssölä, Kari & Jakku-Sihvonen, Ritva (toim.) *Alueellinen vaihtelu koulutuksessa – Temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta*. Helsinki: Opetushallitus, 25–37.
- Jamieson, Lynn (2000) Migration, Place and Class: Youth in a Rural Area. *The Sociological Review* 48(2), 202–225.
- Jauhiainen, Arto, Rinne Risto & Tähtinen Juhani (2001) (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Jauhiainen, Arto, Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani 2001 (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Helsinki: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, kasvatustieteen tutkimuksia 1.
- Jokinen, Arja (1995) Neuvottelu asiakkaan identiteetistä. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktivistinen näkökulma*. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus, 127–154.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktivistinen näkökulma*. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus, 9–31.
- Jones, Gill (1999) The Same People in the Same Place? Socio-spatial Identities and Migration in Youth. *Sociology* 33(1), 1–22.
- Jurvansuu, Hanna (2000) *Jäädä, muuttaa, palata? Kittilän ja Tervolan nuorten muuttoaiheet ja niihin vaikuttavat tekijät*. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 32.
- Järvinen, Tero (1999) *Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina*. Turku: Turun yliopiston julkaisusarja. Sarja C 150.
- Järvinen, Tero (2000) Erikoislukiot, valikointi, eriarvoisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 65(4), 293–302.
- Järvinen, Tero (2001) Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa Tapio Kuure (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolut-vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16, Nuorisotutkimuskeskus, Nuora, julkaisuja 19 & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes, 60–69.
- Kaitera, Pentti (1940) *Huolto-olojen järjestelystä syrjäseutujen työmailla*. Hämeenlinna. Maanviljelynsinööriyhdistyksen vuosikirja.

- Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsingin yliopisto: Viestinnän laitos, julkaisuja 6.
- Karjalainen Pauli Tapani (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisena. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 227–241.
- Kasurinen, Helena & Launikari, Mika (2007) (toim.) *CHANCES – Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi*. Helsinki: Opetushallitus, 16–25.
- Kekkonen, Urho (1952) *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava.
- Kertzer, David I. (1983) Generation as a Sociological Problem. *Annual Review of Sociology*. Vol. 9, 125–149.
- Keskinen, Kalle, Lehtonen, Sanna & Leino, Mari (2011) Kaikki tiet vievät Hansaan. Nuorten ajanvietto osana kauppakeskuksen arkea. *Nuorisotutkimus* 29 (4), 19–32.
- Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Tampere.
- Kihlman, Christer (1986) *Tuuliajolla tappion maisemissa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kimari, Matti, Savioja, Hannele & Katajisto Jukka (2009) Ammatillisen peruskoulutuksen tarjonnan alueellinen riittävyys ja saavutettavuus. Teoksessa Nyyssölä, Kari & Jaku-Sihvonen, Ritva (toim.) *Alueellinen vaihtelu koulutuksessa: Temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta*. Helsinki: Opetushallitus, 127–137.
- Kirkinen, Heikki (1972) *Kehitysalue – kehitysmää: Laulu kotimaisesta kolonialismista*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2007) *Elämää nivelvaiheissa: nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy*. Turun yliopisto: Koulutussosiologian tutkimuskeskus.
- Kivijärvi, Antti (2014) Piilossa kasvattajilta. Nuoret ja hengailutilojen viehätyks. Teoksessa Harinen, Päivi, Käyhkö, Mari & Rannikko, Anni (toim.) *Mutta mikä on tutkimuksen teoreettinen kysymys*. Joensuu: University Press of Eastern Finland, 120–136.
- Kivirauma, Joel (1992) *Työvoimatarpeesta koko ikäluokan kouluttamiseen. Ammatillisen koulutuksen suunnitteluperiaatteiden tarkastelua 1900-luvun alusta 1980-luvulle*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja A:160.
- Kivirauma, Joel (2001) Kansainvälistymisen pakot: kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. Teoksessa Jauhiainen, Arto, Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, kasvatustieteen tutkimuksia 1, 73–90.
- Klemelä, Kirsi (1999) *Ammattikunnista ammatillisiin oppilaitoksiin: ammatillisen koulutuksen muotoutuminen Suomessa 1800-luvun alusta 1990-luvulle*. Turun yliopisto: Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 48.
- Knuutila, Seppo, Järviluoma Helmi, Logrén, Anne & Turunen Risto (2012) *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalysejä Ilomantsista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1384.
- Knuutila, Seppo, Rannikko, Pertti, Oksa, Jukka, Hämynen, Tapio, Itkonen, Hannu, Kilpeläinen, Heidi, Simula, Mikko, Vakimo, Sinikka & Väisänen, Marjaana (2008) *Kylän paikka. Usia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1167.
- Koivisto, Mauno (1968) *Linjan vetoa*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari (2007) Miten Helsingin käykään? *Yhteiskuntapolitiikka* 72(2), 137–145.
- Kortteinen, Matti (1987) *Hallittu rakennemuutos?* Helsinki: Hanki ja jää.
- Koski, Leena (2011) Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Puusa, Anu & Juuri, Pauli (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan.* Helsinki: Johtamistaidon opisto, 126–149.
- Kuivalainen, Vellamo (1980) Teen laulustani toivonsillan. Teoksessa *Runoja.*
- Kurikka, Päivi (2003) *Nuorten kuntakuva.* Helsinki: Suomen Kuntaliitto, Nuorten Suomi 2001 -tutkimuksia no. 6, Acta no 158.
- Kuusela, Hilikka (1990) Kolumni ilomantsilaisessa paikallislehdessä (*Pogostan Sanomat*)
- Kuusi, Osmo (1986) *Kohti osaamisen yhteiskuntaa: Artikkeleita tietoyhteiskunnan alueellisesta etenemisestä.* Helsinki: Sisäasiainministeriö, aluepoliittinen osasto: Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 4/1986.
- Kuusi, Pekka (1961) *60-luvun sosiaalipolitiikka.* Porvoo: WSOY. (Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja; 6)
- Kvale, Steinar (1996) *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing.* Thousands Oaks California: Sage.
- Käyhkö, Mari (2006) *Siivojaksi oppimassa.* Joensuu: Joensuu University Press.
- Käyhkö, Mari (2013) Hivuttautuen kohti vierasta maailmaa. Työläistyttöjen tie yliopistoon. *Naistutkimus* 26(1), 19–31.
- Lahelma, Elina (2009) Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa.* Tampere: Vastapaino, 136–156.
- Laitinen, Erkki (1995) (toim.) *Vuoden 1945 maanbankintalain synty, sisältö ja toteutus. Rintamalta raivioille: sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta.* Jyväskylä: Atena.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (2001) ”Ei tää niin syrjässä oo.” *Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjäkylissä.* Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B37, 218.
- Lampela, Milka & Moilanen, Elina (2013) ”Ei tänne edes lama kerkee ku tämä on niin syrjässä” - *Syrjäseudun oppilaanohjaajien kokemuksia työstään ja työympäristöstään.* Pro gradu- tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Ohjauksen koulutus.
- Lanas, Maija (2008) Oikeus paikkaan. Kuinka koulu ja pohjoinen pienkylä kohtaavat? Teoksessa Lanas, Maija, Niinistö, Hanna & Suoranta, Juha (toim.) *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä 2.* Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden laitos, 51–80.
- Lanas, Maija, Rautio, Pauliina & Syrjälä, Leena (2013) Beyond Educating the Marginals: Recognizing Life in Northern Rural Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research* 57(4), 385–399.
- Lappalainen, Sirpa, Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2010) Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus* 28(1), 39–55.
- Latomaa, Timo (2011) Mitä ohjaus on? Ohjaus pedagogisena toimintana. *Kasvatus* 42 (1), 46–57.
- Laukkanen, Marjo (2010) Koulu ohittaa pohjoisen poikien kotiseututaidot. *Nuorisotutkimus* 28(1), 83–88.
- Lefebvre, Henri (2009) *State, Space, World: Selected Essays.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Lehtola, Ilkka & Tedre, Silva (2014) Kulkeminen maaseutututkimuksessa. *Janus* 3(22)
- Lehtola, Kari (2014) Sivistystoimen ylitarkastaja: Kari Lehtola: Kouluverkkoa ei ohjaa oikeasti kukaan”. Kunnallissalan kehittämissäätöön nettilehti. <http://www.kaks.fi/node/7394>. Luettu 25.9.2014 (juttu julkaistu 23.9.2014)
- Leino, Mia & Viitanen, Kirsi (2003) Aikuiseksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940–1950-luvuilla. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: SKS, 187–198.
- Lepola, Outi (2015) *Toteutuvatko nuorten oikeudet. Oikeusperustainen tarkastelu nuorten elinoloista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 88.
- Lidström, Lena, Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf (2014) Maximising Opportunity and Minimising Risk? Young People’s Upper Secondary School Choices in Swedish Quasi-markets. *Young* 22(1), 1–20.
- Linkola, Pentti (1971) *Unelmat paremmasta maailmasta*. Porvoo: W.S.
- Magga-Hetta, Tuula-Maija (2003) ”Se on jossaki tuolla syvällä”. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 38, 63–88.
- Maljojoki, Pentti (1986) *Nuorten keskiasteen koulutuksen kysynnän yhteydet alueellisiin kehityseroihin Suomessa 1970- ja 1980-luvun vaihteessa*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 4.
- Mannheim, Karl (1927[1974]) The Problem of Generations. Teoksessa Altbach, Philip G. & Laufer, Robert S. (toim.) *The New Pilgrims. Youth Protest in Transition*. New York: David McKay Company, 101–138.
- Mary, Aurelie (2012) *The Illusion of the Prolongation of Youth. Transition to Adulthood among Finnish and French University Students*. Tampere: Tampere University Press.
- Merimaa, Erkki (2004) Oppilaan ja opiskelijan ohjaus perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmassa. Teoksessa Kasurinen, Helena (toim.) *Ohjausta opintoihin ja elämään – Opintojen ohjaus oppilaitoksessa*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 71–81.
- Miten rajaseudun asukkaat voivat parantaa taloudellista asemaansa*. Opaskirjanen. Raja-seudun ystävien liitto 1946.
- Moisio, Sami (2012) *Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Tampere: Vastapaino.
- Myllyniemi, Sami & Gissler, Mika (2012) Tilasto-osio. Teoksessa Pekkarinen, Elina, Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehityksissä. Nuorten elinolat -vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 131, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, 23–99.
- Myrskylä, Pekka & Pyykkönen, Topias (2015) *Tulevaisuuden tekijät – Suomi ei pärjää ilman maahanmuuttoa*. EVA analyysi No 42. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2015/01/Tulevaisuuden-tekij%C3%A4t.pdf> [viitattu 30.6.2015]
- Mäkelä, Matti (1986) *Suuri muutto 1960-70-lukujen suomalaisen proosan kuvaamana*. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Matti (2004) *Suomen kunnaat: Pamfletti muistojen maan tulevaisuuden puolesta*. Helsinki: Maahenki.

- Mäkelä, Matti (2007) *Soulmies sänkipellossa. Päiväkirja 1967–1969*. Helsinki: WSOY.
- Mäkinen, Sanna (2015) Näköaloja toimijuuteen nuoruuden siirtymissä ja suunnanotoissa. Teoksessa Kauppila, Päivi Annika, Silvonen, Jussi & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkku*. University of Eastern Finland: Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology, 103–127.
- Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki (2010) Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Erola, Jani (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- Nikoskinen, Elina (2011) *Mopot ja mopoilu. Tarkastelua ilmiöstä, sen merkityksestä ja asemasta nuoren elämässä*. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.
- Nivalainen, Satu, Mukkala Kirsi & Ohmo, Timo (2009) *Alueellinen kyvykyys ja sitä muovaavat tekijät: Erytistarkastelussa korkea teknologia ja osaamisintensiiviset palvelut*. Helsinki: Tekes.
- Nummenmaa, Anna Raija (1996) *Koulutus, sukupuoli ja elämäntulkku: nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa*. Helsinki: Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus no 149.
- Nyysölä, Kari (2013) *Koulutuksen ohjaus. Näkökulmia koulutuksen ohjausjärjestelmiin, tietoperustaisuuteen ja valintoihin*. Raportit ja selvitykset 2013:12. Helsinki: Opetushallitus.
- Nyysölä, Kari (2004) Siirtymävaiheiden koulutusvalinnat – koulutuspoliittinen tarkastelu. *Kasvatus* 35(2), 222–229.
- Nyysölä, Kari (2013) *Koulutuksen ohjaus. Näkökulmia koulutuksen ohjausjärjestelmiin, tietoperustaisuuteen ja valintoihin*. Helsinki: Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 12/2013.
- Oinonen, Eriikka (2001) Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolut-vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 16, Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 19 & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 109–123.
- Ojanen, Eero (2006) *Tien filosofia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Ollila, Anne K. (2004) Luonto Lapissa, menestys muruina maailmalla – alueet lapilaisten nuorten tulevaisuuskuviissa. Teoksessa Paju, Petri (toim.) *Saman aikaan toisaalla. Nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi. Nuorten elinolut vuosikirja IV*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 47, Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 30 & Stakes, 84–93.
- Ollila, Anne K. (2008) *Kerrottu tulevaisuus. Alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus/Acta Universitatis Lapponiensis 141 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 85.
- Onnismaa, Jussi (2011) *Ohjaus- ja neuvontatyö: Aikaa, huomiota ja kunnioitusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Paasilinna, Erno (1988) *Kotiseudulla ja vierailuilla mailla: Matkakirja*. Helsinki: Otava.
- Paavolainen, Olavi (1946) *Synkkä yksinpubelu*. Helsinki: WSOY.
- Paju, Petri (2004) *Samaan aikaan toisaalla. Nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi. Nuorten elinolut vuosikirja IV*. Helsinki : Nuorisotutkimusverkosto : Nuorisoasiain neuvottelukunta : Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Palmgren, Kai (1964) *Kebittyneisyyden alueittaisista eroavuuksista Suomessa*. Helsinki: Valtakunnansuunnittelutoimisto, julkaisusarja 15.
- Paloheimo, Eero (1981/1982) *Suomi – mahdollinen maa*. Porvoo: WSOY.
- Paulgaard, Gry (2012) *Geography of Opportunity. Approaching Adulthood at the Margins of the Northern European Periphery*. The Arctic University of Norway: Orkana Forlag.
- Peavy, R. Vance (1999) *Sosiodynaaminen ohjaus: Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön*. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Peavy, R. Vance (2006) *Sosiodynaamisen ohjauksen opas*. Helsinki: Psykologien kustannus Oy.
- Peltola, Marja (2014) *Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 147.
- PKKKY Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän arkistot*.
- Pohjola, Anneli (2001) Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 20, 187–204.
- Pukkala, Risto (1971) *Ilomantsin maatalousoppilaitos 1921–1970. Katsaus 50-vuotiseen toimintaan*.
- Pukkala, Risto (1981) *Maatalousopetusta Ilomantsissa 60 vuotta. Katsaus Ilomantsin maatalousoppilaitoksen toimintaan 1921–1981*. Ilomantsin maatalousoppilaitos. Toimintakertomus v. 1980. Helsinki.
- Puustinen, Pekka (2015) Askellukseen samaa tahtia. Aluekehitys: Selvitysmies Perttu Vartiainen ehdottaa kaupunki- ja maaseutupolitiikalle yhteistä ohjausryhmää. *Karjalainen* 9.1.2015.
- Rahikainen, Marjatta (2003) Nuorena työhön. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: SKS, 161–185.
- Raitanen, Marko (2001) Aikuistuminen. Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa? Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia*. Tampere: Vastapaino, 187–224.
- Rannikko, Pertti (1989) *Metsätö-pienviljelykylä: Tutkimus erään yhdyskuntatyyppin noususta ja tubosta*. Joensuun yliopisto: Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 12.
- Rannikko, Pertti (2009) Kylä kaupungin laidaksi: Autoetnografinen tutkimus paikallis-yhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun Uusi Aika* 1/2009, 5–20.
- Rannikko, Pertti, Kuikka, Matti, Knuuttila, Seppo, Heikkinen, Kaija & Eskelinen, Heikki (1984) *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 61.
- Riihinen, Olavi (1965) *Teollistuvan yhteiskunnan alueellinen erilaistuneisuus*. Porvoo: WSOY.
- Rinne, Reino (1973) *Olen puhunut. Pohjoista informaatiota*. Helsinki: Alea-Kirja.
- Rinne, Risto, Haltia, Nina, Nori, Hanna & Jauhiainen, Arto (2008) Koulutusmahdollisuuksien sitkeä eriarvoisuus. *Kasvatus* 39(5), 511–516
- Rinne, Risto, Järvinen, Tero, Tikkanen, Jenni & Aro, Mikko (2012) Koulutuspolitiikan muutos ja koulun asema Euroopassa – Kahdeksan maan rehtorien näkemys. *Kasvatus* 43(5), 460–475.

- Ripatti, Aku-Kimmo & Kähkölä, Paavo (1970) *Siirtomaasuomi*. Jyväskylä: Gummerus.
- Rose, Nicholas (1999) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rouhiainen, Vesa (2014) *Kylätoiminnan tila maaseututyypeittäin ja maakunnittain*. Helsingin yliopisto. Ruralia Instituutti. Raportteja 122.
- Rye, Johan Fredrik (2006) Rural Youths' Images of the Rural. *Journal of Rural Studies* 22, 409–421.
- Saloheimo, Lauri O. (1971) Maatalousopetuksen alkuvaiheita Ilomantsissa. *Karjalan Maa* 5.8.1971.
- Sarjala, Jukka (1982) *Suomalainen koulutuspolitiikka*. Porvoo: WSOY.
- Savolainen, Hannu (1993) *Peruskoulusta työelämään – nuoruudesta aikuisuuteen. Esitutkimus nuorten siirtymävaiheen elämänkulusta, aikuistumisen prosessiin liittyvistä valinnoista ja ympäristön asettamista paineista*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 48.
- Sennett, Richard (2004) *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Piia (2006) *Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa*. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, kasvatustieteiden tutkimuksia 26.
- Seppänen, Piia, Rinne, Risto & Sairanen, Virve (2012) Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. Oppilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(1), 16–33.
- Sibley, David (1995) *Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West*. London & New York: Routledge.
- Siirilä, Seppo (1990) Suomi 2017. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) *Suomi 2017*. Jyväskylä: Gummerus.
- Sinkkonen-Tolppi, Merja (2005) *Maailma kutsuu, katkeavatko juuret? Nuorten kotiseudulle kiinnittymisen ja sen yhteys nuorten sosiaaliseen pääomaan*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 125.
- Sinulla on oikeus – vaadi sen toteuttamista! Eli mihin valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015 velvoittaa*. Helsinki: Valtion nuorisosaian neuvottelukunta.
- Sippola, Matti (2006) Syrjäseutulisa osana Suomen alue- ja palkkapolitiikkaa. *Terra* 118, 2006.
- Sippola, Matti (2010) *Kehitysalueista aluekehitykseen: Suomen virallisen aluepolitiikan 30 ensimmäistä vuotta 1966–1995*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 31/2010.
- Skelton, Tracey (2002) Research on Youth Transitions: Some Critical Interventions. Teoksessa Cieslik, Mark & Pollock, Gary (toim.) *Young People in Risk Society: The Restructuring of Youth Identities and Transitions in Late Modernity*. Aldershot: Ashgate, 100–116.
- Solala, Eero (1969) Itä-Suomen koulutusongelmat. Teoksessa Justander, Kalle & Otahti, Jussi (toim.) *Itä-Suomi on erilainen*. Mikkeli: Itä-Suomen Instituutin julkaisusarja A:2. Mikkeli.

- Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.
- Sultana, Ronald G. (2006) *Challenges for Career Guidance in Small States*. University of Malta: Euro-Mediterranean Centre for Educational Research.
- Suoranta, Juha (2008) Markkinavoimat vastaan kasvatusvoimat. Teoksessa Ojarvi, Jussi & Steinby, Liisa (toim.) *Minä ja markkinavoimat. Yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*. Helsinki: Avain, 69–109.
- Suutari, Minna & Suurpää, Leena (2001) Erottautumista, kiinnikkeitä ja irrallisuutta. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 20, 5–12.
- Suutari, Minna (2002) *Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 26.
- SVT Suomen Virallinen Tilasto.
- Säisä, Eino (1971/1981) *Kukkivat roudan maat*. Helsinki: Tammi.
- Takala, Väinö (1959) *Rakennuslupajärjestelmästä haja-asutusalueilla*. Helsinki: Yhteiskunnallinen korkeakoulu.
- Tantarimäki, Sami (2011) *Mitä lakkautuksesta opimme? Kyläkoulun lakkauttamisen perusteet, prosessi, säästöt ja vaikutukset viimeaikaisessa keskustelussa. Tapaustutkimuksena vuonna 2007 lakkautetut kyläkoulut Korpilahdella, Kurikassa, Lammilla, Siilinjärvellä, Sysmässä ja Urjalassa*. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahean julkaisuja B2.
- Tantarimäki, Sami (2014) Kyläkoulukeskustelun muuttuva sisältö – kohdekuuntien sivistysjohdon näkemyksiä ja kansainvälisiä ja kotimaisia havaintoja. Teoksessa Tantarimäki, Sami, Komulainen, Sirkka, Rantanen, Manu & Heikkilä, Elli (toim.) *Vastavirtaan ja valtavirtaan – avauksia kyläkoulukeskusteluun*. Turku: Siirtolaisintituutti. Tutkimuksia A 52, 2014, 34–60.
- Tedre, Silva & Pullkinen, Anneli (2010) Kulkeminen avaimena ikääntyvien maalla asumisen mahdollisuuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 3/2010, 300–308.
- Tedre, Silva (2013) Ikänäköä maaseutupolitiikkaan. *Maaseudun uusi aika* 21(2–3), 74–77.
- Tenojoki, Anna-Maria (2012) *Lasten hyvinvointi harvaan asutulla maaseudulla*. Turun yliopisto: Sosiaalipolitiikan syventävien opintojen tutkielma.
- Thomson, Rachel, Bell, Robert, Holland, Janet, Henderson, Sheila, McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue (2002) Critical Moments: Choice, Chance and Opportunity in Young People's Narratives of Transition. *Sociology* 36(2), 335–354.
- Thomson, Rachel, Henderson, Sheila & Holland, Janet (2003) Making the Most of What You've Got? Resources, Values and Inequalities in Young Women's Transitions to Adulthood. *Educational Review* 55(1), 33–46.
- Tolonen, Tarja (2005) Locality and Gendered Capital of Working-class Youth. *Young* 13(4), 343–361.
- Tolonen, Tarja (2008) Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 83 & Tampere: Vastapaino, 226–254.

- Tuhkunen Anne (2002) Ideal Life and Proud Feelings in the North. *Young* 10(3–4), 42–58.
- Valkonen, Tapani (1985) *Suomalaiset*. Porvoo: WSOY.
- Valtionneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma* (2012). Helsinki: OKM.
- Valtonen Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiitula, Liisa (toim.) *Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 223–241.
- Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2007) Nuorten elämänsuunnittelun relationaalisia aspekteja. Teoksessa: Juutilainen, Päivi-Katriina (toim.) *Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen*. Joensuu: Joensuun yliopisto. 9–31.
- Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2015) Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa Kauppila, Päivi Annika, Silvonen, Jussi & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämänsuunnittelu*. University of Eastern Finland: Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology, 39–54.
- Vanttaja, Markku (2002) *Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, kasvatustieteiden tutkimuksia 8.
- Waris, Heikki (1974) *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*. Porvoo: WSOY.
- Vesikansa, Sari (2003) Mietteitä nuorisotutkimuksen poliittisista haasteista: Pitääkö (aina) tutkia nuoria kun tutkitaan nuoria? *Nuorisotutkimus* 1/2003, 68–73.
- Virtanen, Matti (1999) Suuria ikäluokkia on enemmän, mutta vähemmän. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (4), 299–300.
- Ziehe, Thomas (1991) *Uusi nuoriso: Epätavanomaisen oppimisen puolustus*. Tampere: Vastapaino.

Kirjoittajat

Päivi Armila (YTT) toimii sosiologian yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa. Tutkimuksissaan hän on kiinnostunut monenlaisista yhteiskunnallisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden kysymyksistä.

Terhi Halonen (KM) on opinto-ohjaaja ja sosiologian jatko-opiskelija Itä-Suomen yliopistossa. Väitöskirjassaan hän tutkii asunnottomien itäsuomalaisten nuorten arkea.

Esko Hartikainen (FT) on Itä-Suomen yliopistosta valmistunut historiantutkija ja syrjästäkatsoja.

Leila Hurmalainen (KM) on suomalaisesta kasvatustieteiden filosofian alasta kiinnostunut vapaa kirjoittaja.

Mari Käyhkö (YTT) toimii sosiologian yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa. Tutkimuksissaan hän on ollut kiinnostunut erityisesti koulutuksellisesta eriarvoisuudesta sekä sukupuolen ja yhteiskuntaluokan kytköksistä nuorten kouluttautumiseen.

Milka Lampela (KM) toimii opinto-ohjaajana Rovaniemellä. Kasvatustieteiden syventävien opintojen tutkielmassaan hän on perehtynyt opinto-ohjaajan työhön kainuulaisilla syrjäseuduilla.

Elina Moilanen (KM) toimii opinto-ohjaajana Orimattilassa. Kasvatustieteiden syventävien opintojen tutkielmassaan hän on perehtynyt opinto-ohjaajan työhön kainuulaisilla syrjäseuduilla.

Pirjo Pöllänen (YTT) toimii arkielämän tutkijana Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella. Hän työskentelee migraation, alue- ja sosiaalipolitiikan kysymysten parissa kytkien niitä arjen etnografian tutkimusperinteeseen.

Silva Tedre (YTT) on arkielämästä maaseuduilla kiinnostunut tutkija ja yhteiskuntapolitiikan yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa.

Tiivistelmä

Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä

Nuorisotutkimuksen tiedonintressit ovat perinteisesti kiinnittyneet pitkälti nuorten ryhmiin, yhteisöihin, keskinäisiin suhteisiin ja nuorisokulttuurisiin aikalaisilmiöihin. Tällainen painotus on johtanut tutkijoita sinne, missä nuoria on paljon ja missä nuorisoryhmien on helppo syntyä, pysyä koossa ja pitää yllä tiivistä keskinäistä yhteyttä. Tässä teoksessa on lähdetty toiseen suuntaan. *Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä* -teoksen tavoitteena on tarkastella ja ymmärtää nuoruutta sellaisissa maantieteellisissä ja yhteiskunnallisissa paikoissa, joista on pitkä matka yhteisiin kokoontumistiloihin: kouluihin, harrastuspaikkoihin ja kavereiden luo. Tutkimusta varten tällaisesta elinympäristöstä on luotu metodologinen tyyppikylä ”Hylkysyrjä”. Nimestään huolimatta tämä paikka ei kuitenkaan ole vain kurjuuden ja poislähtijöiden maisema – tai mielenmaisema.

Kirjan artikkeleiden empiirinen aineisto on koottu Itä-Suomen pienistä, kaukana kuntakeskuksista sijaitsevista kylistä. Kirja rakentuu Hylkysyrjän elinkaarta ja historiallista kehitystä kuvaavista kartoituksista sekä siellä nykyisin asuvien nuorten arkea ja tulevaisuudensuunnitelmia analysoivista tutkimusartikkeleista, joita varten on kuunneltu sekä nuoria että heitä ohjaavia aikuisia. Kokonaisuutta täydentävät yleisemmät syrjäseutunuoruutta ja sen tutkimista pohtivat puheenvuorot.

Hylkysyrjän historia on kasvamisen ja kutistumisen kertomus, jonka juonirakenne koostuu tietoisesta kyliä elähdyttäneestä aluepolitiikasta ja tämän elähdyttämisen systemaattisesta alasajosta. Hylkysyrjän elinvoimaisina vuosina kylällä oli paljon nuoria, koulunkäyntimahdollisuuksia kotien lähellä, harrastusyhteisöjä ja selkeitä tulevaisuudennäkymiä. Yhteiskunnallisten rakennemuutosten myötä Hylkysyrjän kukoistus ja elinvoima hiipuivat, ja 2000-luvulla on päädytty tilanteeseen, jossa kylässä saattaa asua vain yksi nuori, jonka kouluun on matkaa jopa sata kilometriä ja jolle kavereiden tapaaminen onnistuu vain koulussa, koulukyydityksessä tai internetin välityksellä. Yläkouluiän ohittamisen jälkeen tällaisissa olosuhteissa kasvaminen vaatii monelta nuorelta varhaista itsenäistymistä ja kykyä selviytyä koulutusyhteiskunnan vaatimasta koulutukseen osallistumisesta kaukana kotoa sijaitsevista maakunnallisista kasvukeskuksissa.

Aina selviytyminen ei ole itsestään selvää, mikä askarruttaa nuorten itsensä lisäksi myös nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia.

Hylkysyrjässä asuminen on haastavaa, mutta voi tuoda nuoren elämään myös paljon hyvää: välimatkojen eristämässä elämässä koti pihapiireineen, perhe, isovanhemmat ja sukulaiset nousevat tärkeiksi sekä emotionaalisen että konkreettisen tuen lähteiksi. Läheisten rooli on suuri myös tulevaisuudensuunnitelmien rakentamisessa: jos kaukana sijaitsevalla koulupaikkakunnalla on eno, täti tai isosisko, sinne muuttaminen tuntuu turvalliselta. Nuoret tietävät, että toisen asteen koulutuksen alkaessa heidän on jätettävä Hylkysyrjä, mutta aina joku heistä suunnittelee myös palaavansa juurilleen – joskus jopa siihen samaan pihapiiriin, jossa isä tai äiti syntyi ja jossa isovanhemmatkin joskus elivät.

Avainsanat: Itä-Suomi, aluekehitys, eriarvoisuus, syrjäkylät, nuoret, koulutus, arki, tulevaisuus

Sammandrag

Randanmärkningar från Hylkysyrjä

Informationsintresset vid ungdomsforskning har traditionellt huvudsakligen fokuserat på ungdomars grupper, gemenskaper, interna förhållanden och ungdomskulturella samtidsfenomen. En dylik viktning har tagit forskarna till platser med många ungdomar där ungdomsgrupper lätt uppstår, hålls samman och där de håller tät kontakt med varandra. I det här verket har vi gått i en annan riktning. Syftet med verket *Randanmärkningar från Hylkysyrjä* är att granska och förstå ungdomar på sådana geografiska och samhälleliga platser från vilka de har lång väg till gemensamma sammankomstlokaler: skolor, fritidslokaler och vänner. För undersökningens syfte skapade vi utgående från en dylik livsmiljö en metodologisk typby ”Hylkysyrjä”. Trots sitt namn är platsen emellertid inte bara ett landskap – eller mentalt landskap – för elände och bortflyttande.

Det empiriska materialet till artiklarna i boken är samlat från små långt från kommuncentra liggande byar i Östra Finland. Boken bygger på Hylkysyrjäs livscykel och kartläggningar som beskriver den historiska utvecklingen och forskningsartiklar som analyserar ungdomarnas vardag och framtidsplanerna för dem som bor där nuförtiden, för artiklarna har man hört både ungdomar och vuxna som handleder dem. Helheten kompletteras av de vanligaste inläggen som behandlar ungdomar i avlägsna regioner och forskning av dem.

Hylkysyrjäs historia är en berättelse om tillväxt och krympning, där intrigstrukturen består av en regionalpolitik som medvetet stimulerade byarna och den sedan systematiska nedkörningen av samma stimulering. Under de livskraftiga åren i Hylkysyrjä fanns det många ungdomar i byn, möjligheter till skolgång nära hemmen, fritidsgemenskaper och klara framtidsutsikter. I och med samhälleliga strukturella förändringar danade blomstringen och livskraften i Hylkysyrjä och på 2000-talet är man i ett läge där det i byn eventuellt bor bara en ung person med en upp till hundra kilometer lång skolväg och möjligheter att träffa kamrater bara i skolan, under skolskjutsen eller på internet. Att växa upp under dylika omständigheter ställer efter högstadieåldern ett krav på många ungdomar att tidigt bli självständiga med förmåga klara av att ta del i utbildning i

regionala tillväxtcentra långt från hemmet enligt utbildningssamhällets krav. Att klara sig är inte alltid självklart, vilket utöver ungdomarna själva också bekymrar med ungdomar arbetande yrkespersoner.

Det är krävande att bo i Hylkysyrjä men det kan också föra med sig mycket gott i den ungas liv: i ett liv med isolerande avstånd stiger hemmet med omnejd, familjen, mor- och farföräldrarna och släktingarna till viktiga källor för både emotionellt och konkret stöd. De näras roll är stor också då ungdomarna gör upp sina framtidsplaner: om det på den långt avlägsna utbildningsorten finns en farbror, moster eller storasyskon känns det tryggt att flytta dit. Ungdomarna vet att de är tvungna att lämna Hylkysyrjä då andra stadiets utbildning börjar, men ändå är det alltid någon av dem som planerar att komma tillbaka till sina rötter – ibland till och med till samma gård där mor eller far är född och där till och med far- eller morföräldrarna någon gång levit.

Nyckelord: Östra Finland, regional utveckling, ojämlikhet, avlägsna byar, unga, utbildning, vardag, framtiden

Abstract

Young people's life in the sparsely populated periphery of Finland

The information sought through youth research has traditionally dealt mainly with groups of young people, communities, relationships and contemporary phenomena in youth culture. This has led researchers to areas which have an abundance of young people and where groups are easily established, remain together and maintain close mutual contact. The authors of this work, however, have chosen to depart from this conventional approach. The aim of the work entitled *Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä* ('Notes from the margins: Hylkysyrjä village') is to examine and understand what it is to be a young person in places that are geographically and socially far removed from shared meeting points such as schools, organised activities and friends. This type of living environment was constructed for the purposes of the study as a methodological type, a village named Hylkysyrjä ('abandoned fringe'). Despite its name it is not simply a wretched landscape – or mindscape – forsaken by everyone.

The empirical material in the book's articles has been gathered from small villages in Eastern Finland that are situated far from municipal population centres. The book is composed of sections that depict the life cycle and historical development of Hylkysyrjä and research articles analysing the daily lives and future plans of young people living there today, based on listening to the views of young people and the adults advising them. Added to the mix are some more general views focusing on youth experiences in remote districts and research in this field.

The history of Hylkysyrjä is a tale of growth and decline, with a storyline focusing first on a carefully calculated regional policy designed to enliven village communities and then the systematic shutdown of this approach. When it was once a vigorous community, the village had a lot of young people, access to schools close to home, active organised activities and a clear future outlook. Structural changes in society then led the prosperity and vitality of Hylkysyrjä to falter and fade, and the twenty-first century now sees a situation where the village has only one young person, with a hundred-kilometre trip to school and no opportunity to engage with friends other than at school, on the journey to and from it

and over the internet. After the completion of compulsory education, these circumstances typically encourage early independence in young people and an ability to cope with the education or training that is demanded by society, in a provincial centre far from home. Coping is not always a foregone conclusion, and this can be an issue that the young people themselves and professionals working with them have to wrestle with.

Living in Hylkysyrjä village is challenging, but it can also bring a lot of positives to the life of a young person: a life isolated by distance heightens the importance of the home and its surroundings, the family, grandparents and relatives, as emotional and tangible sources of support. The role of family is also very significant when putting together plans for the future: it will feel safer to leave home to study in a place where an uncle, aunt or big sister lives. When they reach their early teenage years at school, the young people of the village know that they will have to leave Hylkysyrjä. But there will always be one who plans to return – even to the same place where a parent was born or where grandparents once lived.

Keywords: Eastern Finland, regional development, inequality, remote villages, young people, education and training, daily life, future

Reunamerkintöjä Hylkysyrjästä on kirja nuoruudesta, jota eletään itäsuomalaisissa syrjäkylissä, kaukana kouluista, harrastuspaikoista ja kavereista. Tarkastelun lähtökohta on alue-, tasa-arvo- ja nuorisopoliittisesti kriittinen: reuna-alueilla nuorten mahdollisuudet osallistua esimerkiksi koulutukseen, harrastuksiin tai kansalaistoimintaan ovat selkeästi niukemmat kuin kaupungissa. Ydinkysymykseksi nousee liikkumisen vaikeus, julkisen liikenteen puute, jonka vuoksi nuorten arki on monella tavalla työlästä ja rajoitettua. Hylkysyrjässä elämästä kuitenkin tehdään elettävää rakentamalla arkea ja tulevaisuutta omatoimisesti ja tiiviiden sosiaalisten verkostojen varassa.

Hylkysyrjä voidaan sijoittaa kartalle ja nähdä maantieteellisesti. Sen voi kuitenkin määrittää myös henkiseksi olemiseksi, mielenlilaksi, jossa ihminen saattaa kokea olevansa sivussa täysivaltaisesta yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kansalaisuudesta. Henkistä hylkysyrjäisyyttä on mahdollista kokea vaikkapa Kolmen sepän patsaalla, mutta kahden hylkysyrjän loukku – mentaalinen ja maantieteellinen – on arkista totta vain syrjäkylillä, siellä, missä kilometrit eristävät konkreettisesti. (Esko Hartikainen)

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
ISBN 978-952-7175-38-5
ISSN 1799-9227

